

Kulturní dědictví a památková ochrana

Sborník z konference AUÚP, Tábor 5.–6. 5. 2016

1. vydání

© Ústav územního rozvoje 2016

© Ministerstvo pro místní rozvoj ČR 2016

© Asociace pro urbanismus a územní plánování ČR 2016

ISBN 978-80-87318-50-8

Kulturní dědictví a památková ochrana

Sborník z konference AUÚP, Tábor 5.–6. 5. 2016

Mimořádná příloha časopisu Urbanismus a územní rozvoj č. 4/2016

Brno, Ústav územního rozvoje

2016

1. vydání

OBSAH

Kulturní dědictví a památková ochrana – úvodní slovo ke konferenci	Petr Durdík	5
Principy nového zákona o památkové péči	Martin Zídek	6
Kulturní dědictví a památková péče v Jihočeském kraji	Daniela Řezábková	9
Právní rámec péče o kulturní dědictví	Alena Krusová	15
Dědictví všedního dne vs. územní soudržnost	Luc-Emile Bouche-Florin	19
Slovinský systém územního plánování a ochrana kulturního a přírodního dědictví	Peter Bassin	22
Světové dědictví UNESCO	Věra Kučová	25
Český Krumlov – kulturní dědictví a územní plán	Pavel Koubek	29
Možnosti ochrany památek prostřednictvím územně plánovací dokumentace	Dagmar Buzu	34
Narušení historických struktur malých obcí	Radek Jiránek	38
Památková ochrana – panelová diskuse		43
Český Krumlov – regulační plán Rybářské ulice	Miluše Dolanská, Petr Wízner	46
Strukturální vegetační prvky kulturní krajiny	Jan Hendrych	48
Ochrana památek v areálu Pražského hradu	Petr Chotěbor	54
Struktura zástavby a požadavky do regulace	Jan Mužík	58

Poděkování

zástupcům Ministerstva pro místní rozvoj, Ministerstva kultury, Jihočeského kraje, města Tábora, Svazu měst a obcí a České komory architektů za zástitu a pomoc při organizaci této odborné konference.

Kulturní dědictví a památková ochrana – úvodní slovo ke konferenci

Petr Durdík

Konference se konala pod záštitou ministryně pro místní rozvoj Ing. Karly Šlechtové, ministra kultury Mgr. Daniela Hermana, hejtmána Jihočeského kraje Mgr. Jiřího Zimoly, starosty města Tábora Ing. Jiřího Fišera, Svazu měst a obcí a České komory architektů. Akce byla zařazena do celoživotního vzdělávání při ČKA.

Česká republika je díky své historii a dochovanému památkovému fondu velmi atraktivní destinací pro zahraniční turisty z celého světa. Na našem území se nachází 12 souborů nebo staveb zapsaných na listu světového dědictví UNESCO, 40 městských památkových rezervací, 61 vesnických památkových rezervací, 8 archeologických rezervací, 253 městských památkových zón, 211 vesnických památkových zón a 272 národních kulturních památek (nejvíce, 47 v Praze). Je to obrovské štěstí pro naši zemi i pro naše kulturní uvědomění, že se nám dochovalo tolik krásného, co naši předci vytvořili. Otázkou ale je, zda si tohoto dědictví dostatečně vážíme a zda děláme dost pro to, abychom ho uchránili i pro generace příští.

V minulosti historicky nedávně, před rokem 1989, jsme se setkali s mnoha případy, kdy se památkové objekty staly nepohodlnými a bránily rozvoji socialistického města. Na druhou stranu ale nutno podotknout, že díky minimalizaci soukromého vlastnictví a nulovému privátnímu kapitálu se nám velké množství památek podařilo uchovat, byť ve velmi dezolátním stavu, protože byly využívány různými nevhodnými způsoby (zemědělskými, vojenskými, sociálními), které na hodnotu staveb příliš nebraly ohledy. Ale i v tomto období došlo k unikátním příkladům zachování solitérních památek velmi náročnými metodami, jako přesun děkanského kostela Nanebevzetí Panny Marie v Mostě, nebo nepoměrně drobnějšímu, ale historicky prvnímu přesunu kaple sv. Máří Magdalény na předmostí Čechova mostu v Praze.

Současnost přináší pro památkové objekty a soubory nová rizika. Soukromé vlastnictví a developerské aktivity vytvářejí nové a výraznější tlaky na přestavby a demolice historicky cenných lokalit. Demokratická společnost se snaží těmto atakům bránit rychlými snahami o vyhlá-

šení ohrožených objektů kulturními památkami. Zejména technické, dříve hodně opomíjené stavby jsou trnem v oku investorům při transformačních procesech v území. Regulačních plánů je jako šafránu a problematika ochrany památek a souborů je v územně plánovacích dokumentacích výrazně podceňována, stejně tak jako problematika turistiky a cestovního ruchu.

Konference na téma „Kulturní dědictví a památková ochrana“ byla záměrně směřována do města, které je s problematikou historických hodnot území velmi úzce spjato, do města Tábora, založeného husity zčásti jako vojenská pevnost s opevněním, které svým uspořádáním o sto let předběhlo dobu a předznamenalo změnu fortifikačních systémů renesančního období.

V příspěvcích, které na konferenci zazněly, jsme se dozvěděli mnoho zajímavých informací o přístupu k památkám v zahraničí, konkrétně ve Francii a Slovinsku. Z úrovně Ministerstva kultury byly předneseny principy nového zákona o památkové péči a dále souvislosti z hlediska ochrany památek zapsaných na list světového kulturního dědictví UNESCO. Představeno bylo pořádající město Tábor a nejvýznamnější národní kulturní památka Pražský hrad.

Jako vždy se konference zabývala propojením tématu setkání s územním plánováním, zejména na úrovni územních a regulačních plánů. Problematiku památkové ochrany v územně plánovacích dokumentacích jsme poté probírali i v panelové diskusi.

Konference si nekladla za cíl dospět k novým závěrům v oblasti památkové péče, spíše se jednalo o zmapování situace a hledání východisek pro další práci. Jsem přesvědčen, že tento cíl odborné setkání splnilo.

*doc. Ing. arch. Petr Durdík
předseda AUÚP*

Principy nového zákona o památkové péči

Martin Zídek

Dne 12. února 2014 schválila vláda České republiky na svém jednání programové prohlášení vlády České republiky, kde jednou z priorit je přijetí zákona, který bude nově upravovat péči o hmotné kulturní dědictví.

Stávající právní úprava v oblasti památkové péče, zákon č. 20/1987 Sb., o státní památkové péči, který nabyl účinnosti 1. 1. 1988 (dále jen „zákon o státní památkové péči“), již není schopna plně absorbovat velmi dynamické změny právního prostředí v České republice, které byly realizovány po roce 1989. Zákon o státní památkové péči byl dosud přímo novelizován 23krát a jednou nepřímou. Z jeho původních 47 paragrafů pouze 6 nebylo novelizovaných, jeden paragraf byl vypuštěn bez náhrady, 15 ustanovení přibýlo, celkově má dnes tento zákon 61 paragrafů. Již jen tento prostý výčet změn nutí k zamyšlení, zda takto novelizovaná právní norma je dostatečně konzistentní a zda skutečně umožňuje adekvátní ochranu našeho hmotného kulturního dědictví.

Pochopitelně, že ani novelizace právního předpisu, byť v tak značné míře, jak je uvedeno výše, nemusí být vždy odmitána, avšak zákon o státní památkové péči je v současné době problematický z mnoha hledisek. Navzdory novelizacím se zákon o státní památkové péči neoprostil od dobové terminologie. Vážnějším problémem je to, že navázání na platnou právní úpravu není systémové, novelizace řeší a mnohdy ohýbají stávající úpravu do institutů, na které zákon nebyl ve své době konstruován. Po přijetí zákona o státní památkové péči došlo k výrazným změnám vnějšího právního prostředí, kdy některé právní normy měly a mají na zákon o státní památkové péči naprosto zásadní vliv. V tomto kontextu musí být zmíněna Listina základních práv a svobod, nový správní řád jako obecná procesní norma, nový stavební zákon nebo nový občanský zákoník.

Postup prací na tvorbě nového zákona o ochraně památkového fondu

Ministerstvo kultury si od samotného počátku přípravy nového zákona o ochraně památkového fondu vytyčilo zásadu transparentnosti jako hlavní princip tvorby tohoto právního předpisu. Tato zásada se odráží nejen na okruhu osob, se kterými Ministerstvo kultury na přípravě zákona spolupracuje, ale i tím, že jednotlivé fáze tvorby výsledných materiálů a podklady pro ně zpřístupňuje na svých webových stránkách.¹⁾

Ministerstvo kultury na počátku roku 2012 nejprve oslovilo subjekty, jejichž podíl na ochraně památkového dědictví je nesporný. Na základě přímého oslovení obdrželo Ministerstvo kultury vyjádření 28 subjektů, které byly vyhodnoceny a byly zvažovány při přípravě věcného záměru památkového zákona. Věcný záměr nového památkového zákona byl zpracován v průběhu měsíců března až října roku 2012. Materiál byl zpracováván na úrovni interního týmu Ministerstva kultury a opakovaně projednáván na úrovni vnějšího expertního týmu, v němž bylo zastoupeno opět velmi široké spektrum subjektů, které se na výkonu památkové péče podílejí nebo jichž se tento výkon bezprostředně dotýká.

Proběhlo standardní vnější připomínkové řízení k věcnému záměru památkového zákona a materiál byl předložen vládě ČR k projednání bez rozporu. Vláda ČR svým usnesením č. 156/2013 schválila věcný záměr nového památkového zákona a uložila do návrhu zákona zpracovat připomínky uvedené ve stanovisku Legislativní rady vlády.

Samotný normativní text nového památkového zákona (zákon o ochraně památkového fondu) byl zpracován opět i na úrovni vnějšího expertního týmu. V souladu s Plánem legislativních prací vlády na rok 2015 předložilo počátkem července Ministerstvo kultury návrh zákona k projednání vládě České republiky, přičemž návrh zákona byl předložen bez rozporů.

Vláda svým usnesením č. 929/2015 dne 20. 11. 2015 návrh zákona schválila.

Co přináší návrh zákona o ochraně památkového fondu nového?

Z hlediska vymezení základních pojmů návrh zákona vymezuje, na rozdíl od stávající právní úpravy, základní pojmy na jednom místě, a i s ohledem na výtky vůči stávající úpravě řeší některé definice komplexněji²⁾ nebo definuje některé pojmy zcela nově.³⁾ Pojmy jsou tedy zpracovány systematicky a s důrazem na mezinárodní závazky České republiky v oblasti péče o hmotné kulturní dědictví.

1) <http://www.mkcr.cz/cz/kulturni-dedictvi/pamatkovy-fond/legislativa/vecny-zamer-noveho-pamatkoveho-zakona-126465/>

2) Např. definice památkové rezervace nebo památkové zóny ve vazbě na čl. 1 odst. 2 Úmluvy o ochraně architektonického dědictví Evropy, publikovaná pod č. 73/2000 Sb. m. s.

3) Mezi nově definované pojmy patří i archeologický výzkum. Pojem archeologického výzkumu ve stávajícím zákoně nijak vymezen není a z hlediska praxe, a to zejména hrazení nákladů záchranného archeologického výzkumu, rozhodně není bez významu znát jak formu, tak jednotlivé fáze archeologického výzkumu, k tomu např. VARHANÍK, Jiří – MALÝ, Stanislav: *Zákon o státní památkové péči. Komentář*. Praha 2011, str. 172.

Účast spolků, nadací, nadačních fondů, ústavů nebo obecně prospěšných společností na ochraně architektonického dědictví stávající zákon o státní památkové péči neřeší vůbec, návrh nového předpisu akcentuje závazek České republiky z čl. 14 odst. 1 Úmluvy o ochraně architektonického dědictví Evropy zřídít na různých stupních rozhodovacího procesu náležitě mechanismy pro poskytování informací, konzultace a spolupráci mezi státem, regionálními a místními úřady, kulturními institucemi a spolky a veřejností.

Stávající právní úprava komplexněji upravuje pouze výčet povinností vlastníka kulturní památky,⁴⁾ souhrn jeho práv zcela chybí. Návrh předpokládá, že v návaznosti na vymezení kulturní památky bude bezprostředně upravena otázka nejen povinností, ale i práv vlastníka kulturní památky.

Návrh pak rovněž předpokládá, že v návaznosti na vymezení památkových území (památková zóna a památková rezervace) bude bezprostředně upravena otázka nejen povinností, ale i práv vlastníka nemovitosti, která sice není kulturní památkou, ale nachází se v památkovém území. Jakákoli úprava práv tohoto vlastníka nemovitosti ve stávajícím zákoně zcela chybí, včetně možnosti poskytnutí finanční náhrady za omezení spojené se zvýšenými náklady při uplatňování zájmů památkové péče. Jde o jednu z opakovaných výhrad veřejného ochránce práv ke stávající právní úpravě,⁵⁾ proto Ministerstvo kultury navrhuje zavedení této finanční kompenzace omezení vlastnických práv.

Stávající zákon předpokládá, že ochranná památková pásma budou vymezována, měněna nebo rušena správními rozhodnutími. Ochranná památková pásma památkové rezervace v Praze či v Brně jsou tak prakticky nezměnitelná. Návrh předpokládá vymezování ochranných památkových pásem, jejich změnu či rušení opatřením obecné povahy, které umožňuje výše uvedený procesní problém překonat. Současně však je třeba, kromě formy, upravit i procesní aspekty vyhlásování ochranných památkových pásem.

Zákon o státní památkové péči až na drobné výjimky⁶⁾ výslovně nereflktuje na mezinárodní závazky České republiky, kterými je vázána na poli ochrany hmotného kulturního dědictví. Návrh nového předpisu akcentuje zejména péči o památky světového dědictví, když podle čl. 5 Úmluvy o ochraně světového kulturního a přírodního dědictví⁷⁾ je smluvní stát povinen mimo jiné přijmout vhodná právní, vědecká, technická, správní a finanční opatření na ochranu statku (památky) zapsaného na Seznam (světového dědictví) a vytvořit předpoklady pro jeho ochranu, zachování a zhodnocení.

Problematika evidence památkového fondu je v současné době řešena jak v zákoně, tak v prováděcí vyhlášce č. 66/1988 Sb., ale i přes dílčí novelizace je navázání těchto

norem na zákon o základních registrech problematické. Návrh řeší seznam památkového fondu jako agendový informační systém, který musí být navázán na systém základních registrů, v prvé řadě na tzv. RÚIAN⁸⁾ a potažmo tak i na katastr nemovitostí. Návrh řeší rozsah údajů, které mají být zpracovány, dobu jejich zpracování a zpřístupňování. Oproti stávající úpravě řeší i opravy chyb a možnost opravy údajů, které se změnilly na základě vnějších okolností a možnost opravných prostředků při změně údajů.

Z hlediska odborného vyjádření při posuzování prací na kulturní památce nebo nemovitosti v památkovém území nebo v ochranném památkovém pásmu návrh předpokládá dvě základní situace účasti Národního památkového ústavu, jako odborné organizace:

- a) Ze strany orgánu památkové péče obdrží výslovnou žádost o odborné posouzení; s tím je spojená povinnost Národního památkového ústavu odborné vyjádření ve stanovené lhůtě doručit. Obdobně to platí i v případě práce na národní kulturní památce nebo na památce s mezinárodním statutem a při restaurování, kde je povinnost Národního památkového ústavu vyjádřit se zakotvena rovněž výslovně.
- b) Ze strany orgánu památkové péče obdrží informaci o předmětu řízení s tím, že je na zvážení Národního památkového ústavu, zda se ve 20 dnech vyjádří.

Zrychlení tohoto postupu může přinést možnost poukázání na ustálenou rozhodovací praxi s tím, že v konkrétní věci není třeba se od této praxe odchylovat. Oproti stávající právní úpravě, kdy se buď ve stanovené lhůtě Národní památkový ústav vyjádří, nebo správní orgán musí počkat na marné uplynutí lhůty minimálně 20 dnů, aniž by měl správní orgán možnost na doručení odborného posouzení trvat, dává návrh zákona prostor Národnímu památkovému ústavu k okamžité reakci.

Stávající právní úprava s výjimkou možné sankce nijak ne reaguje na protiprávní úpravy nemovitosti v památkovém území. Návrh předpokládá zakotvení možnosti reagovat na protiprávní úpravy nejen na kulturní památce, ale i na nemovitosti v památkovém území. Dále návrh reaguje na situaci, kdy k poškození došlo v důsledku neplnění obecné povinnosti nepoškozovat kulturní dědictví ze strany třetích osob, což je rovněž slabina stávající úpravy.

Návrh nového zákona o ochraně památkového fondu značně zpřesňuje principy archeologické památkové péče. Co se týče evidence archeologických zásahů, tak stávající zákon předpokládá pouze oznamovací povinnosti dotčených subjektů, ale zpracování, dobu uchovávání a zpřístup-

4) Viz § 9 odst. 1 zákona č. 20/1987 Sb., o státní památkové péči, ve znění pozdějších předpisů.

5) Např. Souhrnná zpráva o činnosti veřejného ochránce práv za rok 2008, str. 56 nebo Souhrnná zpráva o činnosti veřejného ochránce práv za rok 2007, str. 45–46, <http://www.ochrance.cz/zpravy-o-cinnosti/zpravy-pro-poslaneckou-snemovnu/>

6) Viz § 21 odst. 1 § 23b odst. 1 a § 26 odst. 2 písm. c) zákona o státní památkové péči.

7) Sdělení č. 159/1991 Sb. federálního Ministerstva zahraničních věcí.

8) RÚIAN – registr územní identifikace, adres a nemovitostí.

ňování údajů obsažených v oznámení nijak neřeší. Návrh tuto problematiku upravuje, a to včetně rozsahu takových údajů, doby zpracování, zpřístupňování a oprav chyb.

V oblasti záchranných archeologických výzkumů návrh předpokládá koncepční změnu v otázce, jak dospět k poznatku, že se s konkrétními pracemi může svázat potřeba provedení záchranného archeologického výzkumu. Poznatek o skutečnosti, že se práce mohou dotknout archeologického dědictví, bude muset výslovně obsahovat posouzení orgánu památkové péče. Současná úprava totiž předpokládá, že takovéto úvahy je schopen stavebník sám,⁹⁾ což klade na stavebníky nemalé odborné nároky. Navrhovaná regulace se nebude vztahovat na území, kde je vyloučen výskyt archeologických nálezů.¹⁰⁾ V souladu s výše uvedeným mechanismem bude informace o záměru stavební činnosti¹¹⁾ uvedena do evidence archeologických zásahů a zpřístupněna osobám, které jsou oprávněny provádět archeologické výzkumy. Návrh stanoví prekluzivní lhůty, v jejích rámci musí být stavebník osloven s návrhem dohody o provedení záchranného archeologického výzkumu, jehož přílohou musí být projekt záchranného archeologického výzkumu. Pokud nedojde k dohodě mezi stavebníkem a osobou, která je oprávněna provádět archeologické výzkumy o provedení záchranného archeologického výzkumu, rozhoduje ve věci krajský úřad.

Platná právní úprava umožňuje oslovení stavebníka kdykoli, náležitosti tohoto oslovení, představy o záchranném archeologickém výzkumu, ba dokonce ani požadavek písemnosti případné dohody, platná právní úprava neřeší.

Pokud není stavebník současně vlastníkem dotčeného pozemku, neřeší platná právní úprava jednoznačně ani situaci, kdy k dohodě o provedení záchranného archeologického výzkumu nedojde. Stejně tak platná úprava neřeší možnost potřeby následných změn záchranného archeologického výzkumu oproti dohodnutému stavu.

Jako logickou koncovku jakéhokoli archeologického výzkumu (nejen záchranného) návrh zákona o ochraně památkového fondu předpokládá stanovení lhůt pro odevzdání náleзовých zpráv o archeologickém výzkumu, stanovení jejich obsahových náležitostí, řeší i nesplnění této povinnosti.

Základ regulace provádění restaurování kulturních památek a provádění archeologických výzkumů je postaven na obdobném principu jako dosavadní právní úprava. Zcela nový je přístup k dosud neregulovanému provádění stavebně historického průzkumu. Návrh zákona předpokládá, že stejně jako ve stanovených případech bude stavebně historický průzkum podkladem pro postup orgánu památkové péče. Z tohoto důvodu návrh současně obsahuje požadavky na osobu, která takový průzkum zpracovává, a požadavky na vlastní stavebně historický průzkum.

Výčet navrhovaných změn oproti stávající úpravě rozhodně není vyčerpán výše uvedeným textem, tyto body však obsahují oblasti stěžejní, které dle názoru Ministerstva kultury převážně nelze řešit novelizací stávající právní úpravy, ale vyžadují zcela komplexní úpravu s provázáním jednotlivých částí zákona.

*JUDr. Martin Zídek
Památková inspekce
Ministerstvo kultury*

9) Viz např. rozsudek Krajského soudu v Ústí nad Labem sp. zn. 59 Ca 59/2002-35 ze dne 24. 9. 2002 nebo rozsudek Městského soudu v Praze sp. zn. 6 Ca 205/2006-29 ze dne 30. 4. 2009.

10) Taková území by dle navrhované úpravy vymezovaly krajské úřady opatřením obecné povahy, a to na základě údajů a informací Národního památkového ústavu a Archeologických ústavů AV ČR.

11) Předmětem zájmu by dle navrhované úpravy byly ty případy staveb, přístaveb nebo terénních úprav (zde jde o terminologii stavebního zákona, definice těchto pojmů jsou obsaženy v § 2 tohoto zákona), které vyžadují stavební povolení, ohlášení nebo podléhají minimálně územnímu souhlasu. Typicky v případech kulturních památek a národních kulturních památek jde navíc ještě o ty případy, které musí orgán památkové péče posoudit i bez vazby na stavební zákon, tj. např. i drobnější terénní úpravy. Oproti stávající právní úpravě by tak třeba této regulací nepodléhala poněkud obtížněji uchopitelná a problematicky definovaná „jiná činnost, kterou by mohlo být ohroženo provádění archeologických výzkumů“, jak je zmíněna v § 22 odst. 2 závěrečné větě zákona o státní památkové péči, k tomu např. VARHANÍK, Jiří – MALÝ, Stanislav. *Zákon o státní památkové péči. Komentář*. Praha 2011, str. 173 až 174.

Kulturní dědictví a památková péče v Jihočeském kraji

Daniela Řezábková

Motto:

*Jen takový národ, který si váží své minulosti,
se dokáže sebevědomě starat o svoji přítomnost a budoucnost.*

Kulturní dědictví a památková péče a jižní Čechy. Tři věci, které patří k sobě. Jižní Čechy by bez památek nebyly jižními Čechami. Nebo – lépe řečeno – jižní Čechy bez památek by ztratily minimálně část přitažlivosti jak pro své obyvatele, tak pro návštěvníky Jihočeského kraje. Kromě kvalitního životního prostředí a krásné přírody jsou to právě památky, co láká tak velké množství turistů k návštěvě Jihočeského kraje.

V Jihočeském kraji je dochováno nadprůměrné (a v mnoha případech ze všech krajů největší) množství kulturních památek a chráněných území. V řeci čísel je v Jihočeském kraji evidováno (dle údajů z územně analytických podkladů):

- 7 městských památkových rezervací
- 16 vesnických památkových rezervací
- 1 archeologická památková rezervace
- 26 městských památkových zón
- 55 vesnických památkových zón
- 5 krajinných památkových zón
- 5 388 nemovitých kulturních památek
- 36 nemovitých národních kulturních památek
- 2 památky UNESCO

A nepočítaně dalších, neméně zajímavých, avšak nikde neevidovaných souborů a jednotlivých staveb především původní vesnické architektury, a staveb, o jejichž prohlášení za kulturní památku dosud není rozhodnuto (a je otázkou, zda jim statut kulturní památky náleží), jako je v současné době na Prachaticku široce diskutovaná Králova vila v Prachaticích.

Nemovité národní kulturní památky na území jižních Čech jsou různého charakteru. Vážou se k významným osobnostem českého národa – rodiště Jana Žižky v Trocnově, rodný dům Mistra Jana Husa v Husinci a Koží Hrádek u Tábora jsou význačnými díly církevní a řádové architektury – kostel sv. Víta v Českém Krumlově, kostel Nanebevzetí Panny Marie v Kájově, klášter ve Vyšším Brodě, klášter Zlata Koruna, klášter v Třeboni, klášter premonstrátů v Milevsku. Patří mezi ně i mimořádná díla technická – koněspřežní železnice České Budějovice – Linec (česká část), rožmberská rybníční soustava, Kamenný most v Písku, řetězový most ve Stádlci (přenesená památka), Zemský hřebčinec v Písku, vodní pila v Peníkově se strojním vybavením, soubor plavebních kanálů na Šumavě – Schwarzenberský kanál, Kaplický potok, bechyňský most, dále díla dokládající selský život na vesnici jako například vodní mlýn v Hoslovicích a zemědělská usedlost č. p. 3 v Krníně, dílo občanské

architektury – stará radnice v Táboře a samozřejmě hrady – Nové Hrady, Rožmberk nad Vltavou, Zvíkov, Strakonice a hrad Kotnov s Bechyňskou bránou v Táboře. Nejpočetnější jsou zastoupené zámky – Hluboká, Ohrada, Český Krumlov, Jindřichův Hradec, zámek Třeboň se Schwarzenberskou hrobkou, Dačice, Červená Lhota, Kratochvíle, Orlík a zámek Vimperk.

Kladu si otázku – je to moc nebo málo? Odpověď nechávám na každém z vás. Možná trochu kacířsky se ale domnívám, že pokud chceme chránit památky, je nutné, aby jejich ochrana měla smysl, tzn. je nutné je udržovat ve stavu odpovídajícímu jejich významu. A to určitě není zanedbatelný úhel pohledu při rozhodování o tom, jaké množství (mnohdy i ne příliš významných) památek chránit. Finanční stránka věci není v případě ochrany památek zanedbatelná. Je-li státem požadován (nařizován) určitý přístup k opravě (úpravě, údržbě) objektů vyhodnocených jako památky za účelem ochrany a zachování kulturního dědictví národa – a to by měl být v první řadě zájem státu, je potřeba nezapomínat na skutečnost, že je k tomu potřeba mít odpovídající prostředky. Tato oblast, bohužel, poněkud pokulhává. Bylo by dobré si uvědomit, že je k dispozici určité množství finančních prostředků, které dokážou pokrýt údržbu určitého množství památek. Zároveň u památek lze stanovit jejich hierarchii dle významu. Z toho je potřeba vy-

České Budějovice

jít a smířit se se skutečností, že nelze mít (v tomto případě chránit) vše, a že i to, že některé historické stavby (záměrně nepoužívám označení památky) zaniknou je vlastně historický vývoj, kdy budoucnost ukáže, zda zrovna toto nebylo přínosem, neboť na jejich místě vznikne stavba, která bude na status památky aspirovat v budoucnu. O tom nás ostatně historický vývoj přesvědčil již mnohokrát.

Památek se v Jihočeském kraji nachází skutečně velké množství. Jaké tedy jižní Čechy z pohledu historie jsou? Jsou jižní Čechy rožmberské, tak jak tvrdila propagace Jihočeského kraje v roce 2011? Určitě – vždyť Rožmberkové položili základ rybníkářství v jižních Čechách, jejich zásluhou máme Český Krumlov – jednu z památek UNESCO (ostatně mezi kandidáty na statut památky UNESCO je i třeboňská rybníční soustava), Jindřichův Hradec, Třeboň, Rožmberk a mnoho dalších. Nebo jsou snad jižní Čechy husitské, tak jak to tvrdila marketingová kampaň a tisk v loňském roce? Nebo snad nějaké jiné? Jižní Čechy nabízejí nepřeborné množství památek snad z každého časového období naší historie. Jak se tedy k historickému a kulturnímu dědictví Jihočeského kraje chovat? – S pokorou.

*Prvním předpokladem dobré péče
o kulturně historické dědictví
je poznání jeho základních charakteristik a vývoje.*

Pojďme tedy tokem času zpět a podívejme se na stručný přehled toho, co historie v jednotlivých obdobích na území Jihočeského kraje zanechala. Je třeba si však uvědomit, že většina významných památkových objektů a souborů není výsledkem jedné epochy, ale důsledkem přestaveb a symbiózou několika stylů, které společně vytvářejí jedinečný a (většinou i) harmonický celek. Níže uvedený přehled je velmi stručný, a tedy zdaleka nepostihující vše, co se z pohledu vzniku památek na území Jihočeského kraje událo. Snaží se mapovat ty události, které podstatným způsobem vývoj jižních Čech, jejich současný vzhled a genius loci ovlivnily. Začneme ve vzdálené historii.

Český Krumlov

HISTORIE

Prehistorie a příchod Slovanů

Území jižních Čech bylo osídleno již v pravěku a starověku. Archeologické památky z této doby jsou převážně skryté lidským zrakům, ty viditelné, mezi něž patří sepy, mohyly, valy a příkopy hradišť a tvrzí, se projevují jako nevýrazné nerovnosti terénu, zakryté staletými nánosy a mnohdy i vzrostlými stromy. Část pravěkých a starověkých sídlišť zmizela v základech pozdější zástavby. V mladší době hradištní bylo na území jižních Čech významné hradiště Doudleby na Českobudějovicku. To však časem ztratilo svůj dominantní význam, zřejmě i v souvislosti se založením královského města České Budějovice.

Raný středověk 11.–12. století – období předrománské a románské

V předrománském a románském období ve vhodných lokalitách přetrvávaly anebo začaly vznikat zárodky osídlení, především pak v úrodných oblastech Českobudějovické a Třeboňské pánve a podél vodních toků, které skýtaly nejen možnost dopravy, ale i obživy. Větší sídelní hustota byla zřejmě také při styku se sousedními regiony především na severu a severozápadě, naopak na jihu a jihozápadě kraje byl nepochybně hustý a jen velmi sporadicky osídlený pohraniční šumavský hvozd. V té době byla zástavba spojena především s panovníkem a dále pak s kláštery a církevními institucemi. Z této doby se zachovaly první památky, např. ve Starých Prachaticích – loď kostela sv. Petra a Pavla, kostel sv. Jiljí a první klášter v severní části jižních Čech v Milevsku, nebo kostel sv. Mikuláše v Boleticích. Jelikož budování dřevěné, roubené architektury přetrvávalo díky dostatku dřeva a stavitelské tradici až do pozdního středověku a mnohde na vesnicích ještě do konce 19. století, první zástupce zděných (a tedy dochovaných) staveb lze hledat právě především v oblasti sakrální architektury – kaple, kostely, kláštery.

Na konci 12. století získávají významné šlechtické rody králem propůjčené statky v dědičné držení a postupně tak začínají vznikat zárodky šlechtických domén. Započala výstavba hradů a vesnic v podhradí. Nejstarším byl v jádru ještě románský hrad Landštejn, jehož první stavební fáze náleží k našim nemnoha románským hradům na pětibokém půdorysu s dvěma věžemi svírajícími palác.

Období raně až pozdně gotické 13.–16. století

V tomto období bylo na území jižních Čech založeno velké množství významných staveb a sídel. Začala se objevovat první šlechtická sídla – dvorce v Blatné, Jindřichově Hradci, Strakonících, biskupský dvorec v Týně nad Vltavou na místě starších hradišť a opevněných lokalit.

Hlavním stavebníkem byl v té době nepochybně ještě český panovník, který začal jako oporu své moci postupně budovat síť hradů a měst. Královskou fundací snad byl hrad Blatná, dále Jindřichův Hradec a okolo nebo v druhé polovině 13. století byly založeny hrady Bechyně, Hluboká nad Vltavou, Hradiště (Tábor), Myšelec, Orlický hrad nad Vltavou, Písek, Protivín, Velešín, Vítějovice. Souběžně s budováním královských hradů je kolem poloviny 13. století zaznamenána značná aktivita při budování šlechtických sídel. Například strakonický hrad patřil ve 13. století k nejnáročnějším ukázkám šlechtické hradní architektury. Bezpochyby nejvíce hradů, hned po panovníkovi, v této době budovali členové rozsáhlé rodiny Vítkovců. Pod štítem

Hluboká nad Vltavou

pětিলistí růže pěti různých barev byly kolem poloviny 13. století založeny nebo přestavovány hrady Hradiště (Tábor), Český Krumlov, Jindřichův Hradec, Landštejn, Nové Hrady, Příběnice, Příběničky, Rožmberk nad Vltavou a Stráž nad Nežárkou. V té době probíhala i druhá vlna kolonizace, která rozvíjela osídlení především v řídcích obydlích oblastech vnitrozemských a pohraničních lesů. Z tohoto období se zachovala výrazná skupina kostelů, kde dochází k prolínání forem románského a nastupujícího gotického umění – sdružená okna s lomenými záklenky ve věži kostela sv. Mikuláše v Horní Stropnici, kostel Povýšení sv. Kříže ve Veselí nad Lužnicí, kostel v Blanici u Bavorova apod. Mezi významné církevní stavby té doby patří dále i cisterciácké kláštery ve Vyšším Brodě a Zlaté Koruně. Důležité bylo i založení královského města (Českých) Budějovic roku 1265 na soutoku řek Vltavy a Malše. Dále významným královským městem z té doby byl Písek.

Ve 14. století vládla v naší zemi panovnická dynastie Lucemburků. Bylo to století, kdy se po období konsolidace politických a hospodářských poměrů dostavila ekonomická prosperita projevující se výstavbou hradů, měst a kostelů. Architektonická a výtvarná úroveň se tehdy dostala na výši srovnatelnou s evropským vývojem. Mimo rezidenční hrady byl budován i systém správních a obranných hradů – Dívčí Kámen (1349), Helfenburk u Bavorova (1355), Vítkův hrádek apod. Pokračovala i výstavba církevních staveb. Mezi nejvýznamnější patří kolem roku 1320 v Jindřichově Hradci založený konvent minoritů a v roce 1350 dvojkláster minoritů a klarisek v Českém Krumlově, kostely s dvoulodní dispozicí v Soběslavi – sv. Vít a klášterní kostel sv. Jiljí v Třeboni. Vrchol lucemburské gotické architektury na jihu Čech pak představuje stavba farního kostela sv. Víta v Českém Krumlově na přelomu 14. a 15. století.

Rozrůstala a proměňovala se i jihočeská města, významné byly především České Budějovice, Písek, Český Krumlov, Nová Bystřice, Prachatice, Rožmberk nad Vltavou, Slavonice, Třeboň, Soběslav a Jindřichův Hradec.

Nedávno dokončená opevnění hradů, klášterů a měst prošla v druhém desetiletí 15. století zatěžkávací zkouškou husitských válek, které přinesly zkázu a vyplenění mnoha církevních institucí (klášterů v Bechyni, Č. Krumlově, Milevsku, Písku, Sezimově Ústí, Klokotech, Zlaté Koruně a Vyšším Brodě) a šlechtických sídel. Jediným skutečně velkým stavebním počinem v této neklidné době na jihu Čech bylo roku 1420 založení a vybudování husitského města Tábora v místě bývalé sídelní lokality s hradem Hradiště. Větší stavební aktivita probíhala v první čtvrtině 15. století i v Českém Krumlově, sídelním městě nejvýznamnějšího jihočeského rodu Rožmberků.

Renesance – druhá polovina 16. století

Hospodářský rozmach měst se projevil rozsáhlou stavební aktivitou, zahrnující úpravy starších a budování nových měšťanských domů. Mnohdy bylo několik gotických domů spojeno v jeden stavební celek doplněný novým renesančním průčelím. Renesance představovala vrchol stavebního rozvoje měst a mnohá historická centra i přes mladší úpravy prozrazují svůj renesanční původ. V období renesance se jen výjimečně setkáváme se stavbou nebo úpravou církevních budov. Stavební aktivita se v období renesance projevila především v oblasti světského stavitelství. Dějiny velké části jižních Čech jsou v tomto období spojeny se šlechtickým rodem Rožmberků. Rozsáhlé změny prodělal hrad v Českém Krumlově, hrad v Jindřichově Hradci se ve druhé polovině 16. století změnil v rozložitý renesanční palác s bohatými arkádami a ozdobným rondelem. Na renesanční zámek byl přestavěn ve druhé polovině 16. století i hrad Hluboká. Stavebně zajímavou památkou je také letohrádek Kratochvíle velmože Viléma z Rožmberka. Na počátku 17. století byly dle přání Petra Voka upraveny zámky v Třeboni a Bechyni. Mimořádnou uměleckou úroveň získala poddanská města Zachariáše z Hradce Slavonice a Telč. Také město České Budějovice vykazuje velmi intenzivní stavební činnost, především ve třetí čtvrtině 16. století. Mezi nejvýznamnější česko-budějovické renesanční památky patří městská zbrojnice (1531), masné krámy (1564), Černá věž, která byla stavěna

jako zvonice a strážní věž (1549–1577) stavitelem Hansem Spatzem. K nejvýznamnějším renesančním památkám v Táboře patří tzv. Stárkův dům v Pražské ulici se sgrafitovou fasádou, postavený v roce 1570. Doba renesance byla dobou rozkvětu také pro město Prachatice. I drobná šlechta se snažila své staré tvrze přizpůsobit dobovému standardu a počala je přestavovat podle renesanční módy (tvrze ve Svěbohách, Omleničce, Žumberku, zámečky v Olešnici a Komařicích).

Poměrně vysokou životní úroveň selských rodů v 16. století dokazuje i několik dvorcových usedlostí v oblasti mezi Kamenným Újezdem a Zlatou Korunou na pravém břehu Vltavy.

Baroko 17.–18. století

Během třicetileté války (1618–1648) klesl počet obyvatel v zemi na jednu třetinu předválečného stavu. Města, postupně se zotavující ze škod způsobených třicetiletou válkou, opět prezentovala svou moc a prestiž na stavbách radnic (Borovany, Velešín, Nové Hrady). Zlidovělé formy baroka se projevil také na venkovských domech a zemědělských usedlostech především ve formě volutových štítů, kde přežívaly hluboko do 19. století. Nákladných úprav se dočkala i buquoyská rezidence na východní straně náměstí v Nových Hradech. V 17. a 18. již prakticky vymizela drobná šlechta, a tak mimo rezidenční Nové Hrady nezaznamenáváme žádnou významnou stavební aktivitu na malých panských sídlech, která začala sloužit převážně hospodářským účelům. Do období raného baroka patří ještě stavby zámku Vodice, který byl postaven v roce 1638 na místě bývalé tvrze či zámek Lnáře z poloviny 17. století. V barokním stylu bylo upraveno a přestavěno velké množství kostelů (kostel sv. Jakuba Většího v Benešově nad Černou, sv. Mikuláše, sv. Martina ve Střížově, Nejsvětější Trojice u Trhových Svinů), založeno bylo i nejstarší poutní místo Novohradsko – Římov (loretánská kaple Navštívení Panny Marie, kaple sv. Ducha, křížová cesta, která má proti obvyklým 14 zastavením plných 25 v podobě kapliček, soch či sousoší, které formou „živých obrazů“ přibližovaly věřícím poutníkům příběh pašijí). Dalším významným ba-

rokním poutním místem je Dobrá Voda při cestě z Horní Stropnice na Hojnou Vodu a kostel Jména Panny Marie v Lomci. Významným stavebním počinem pak byla i barokní přestavba kláštera v Borovanech, později přestavěného na zámek. Jednou z nejceněnějších památek období baroka na území jižních Čech je poutní místo Klokoty nacházející se v západní okrajové části Tábora, na skále nad řekou Lužnicí.

Historismy, secese, moderní architektura 19. a 20. století

V 19. a 20. století byla církevní architektura většinou jen udržována, restaurována, nových významných staveb mnoho nevznikalo, výjimkou je výstavba Buquoyské hrobky na Nových Hradech. Svou podobu města a vesnice měnily většinou fasádami a menšími přestavbami, skromné hospodářské podmínky na venkově však většinou nedovolovaly budování nákladných novostaveb. Pozornost si zaslouží výjimečně dochovaná klasicistní fara v Horní Stropnici zbudovaná s hospodářským areálem v letech 1816–1820. Bezpochyby nejvýznamnější architektonická tvorba 19. století je na Novohradsku spojena s hraběcí rodinou Buquoyů, která dosud sídlila v upravené rezidenci na východní straně náměstí v Nových Hradech – úprava Tereziina údolí, Nový zámek na Nových Hradech.

Na počátku 19. století dochází v řadě jihočeských měst k demolicí hradeb a mění se pohled měšťanů na prostor před městskými hradbami, vznikají první předměstské vily. Za skvost vilové architektury empiru lze považovat vilu jindřichohradeckého starosty a tiskaře Aloise Landfrase.

Představitelé předních šlechtických rodů jsou iniciátory nejvýznamnějších stavebních akcí druhé poloviny 19. století. Již ve 40. letech probíhá na Rožmberku regotizace Dolního hradu a následně v letech padesátých stavební úpravy Horního hradu. Schwarzenberkové nechali přestavět zámek Orlík. Novogotické úpravy byly prováděny dle plánů Bernarda Grubera. Stejný autor se podílel také na novogotických úpravách zámku v Blatné, které proběhly v letech 1850–1856. Nejvýznamnější akcí byla přestavba zámku v Hluboké nad Vltavou v letech 1841–1871 podle návrhů Franze Beera za spoluúčasti Franze Damase Deworezkého. Zámek byl přestavěn po vzoru tzv. tudorovské gotiky.

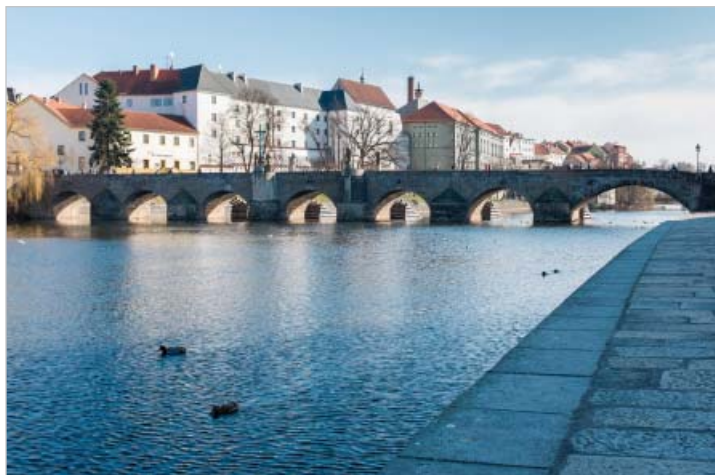
Na přelomu století zažívají jižní Čechy nebývalý rozmach průmyslu a úspěšní podnikatelé využívají příznivých hospodářských poměrů k výstavbě svých reprezentativních sídel. Objevuje se architektura secese či moderny. V meziválečném období jižní Čechy hospodářsky stagnují, což se projevuje i na množství nových staveb. Skromná stavební činnost bránila prosazení výrazných tvůrčích osobností.

Podobu měst, městeček a vesnic zásadně ovlivnila především druhá polovina 20. století, kdy bylo na konci druhé světové války

Koží Hrádek

vysídleno německého obyvatelstvo. V 60. letech byly strženy desítky velmi starých, bohužel však opuštěných a zchátralých domů (Dobrá Voda, Hojná Voda, Rychnov nad Malší a další), a tak narušeny nebo zcela zničeny vyvážené urbanistické celky (Cetviny, Pohoří na Šumavě). V 70. letech došlo k řadě razantních rekonstrukcí a adaptací měštanských domů k bytovým účelům tak, že byla ponechána jen část přízemí nebo starší průčelí a za ním vyrostly úplně nové domy (Nové Hrady, Trhové Sviny). Naléhavá potřeba bytů v sedmdesátých a osmdesátých letech 20. století byla řešena výstavbou nových sídlišť zděných či panelových domů převážně s rovnou střechou. Vysoké objekty často spojené do celých bloků a čtvrtí obepnuly městečka a potlačily tak přirozené dominanty kostelních věží. Devadesátá léta 20. století přinesla návrat k individuální bytové výstavbě formou rodinných domů s velmi barevnými fasádami, které však obsahují cizorodé prvky převzaté ze zahraniční architektury – vyřezávané balkóny, polygonální arkýře nebo tvarové výstřelky v podobě atypických tvarů oken, dveří nebo střešních vikýřů.

Písek

lastech vyskytují formy alpského domu, dochované zejména ve Volarech a okolí v podobě tzv. volarského domu. Jednou z nejvýznamnějších ukávek lidové architektury je obec Hořava – součást světového kulturního dědictví UNESCO.

TECHNICKÉ PAMÁTKY

Důležitou součástí kulturního dědictví jsou i technické památky. Území jižních Čech představuje z hlediska dochovaného fondu technického dědictví neopominutelný článek sledující od raného středověku nepřetržitý vývoj výroby, vědy a techniky v zemích Koruny české.

Pokud se týká vodohospodářských staveb, jedna z nejvýznamnějších rybníčních soustav byla vybudována na Třeboňsku Štěpánkem Netolickým. Její součástí je unikátní vodní dílo, 48 km dlouhá Zlatá stoka, která byla určena k napájení a vypouštění rybníků vodami z řeky Lužnice. Na toto dílo navázal další významný stavitel Jakub Krčín z Jelčan, který rybníční soustavu rozšířil. Jeho nejdokonalejším dílem bylo vybudování našeho největšího rybníka Rožmberka a s ním související stavby Nové řeky. Celá rybníční soustava dnes představuje unikátní vodohospodářské dílo středoevropského významu. Byla proto prohlášena národní kulturní památkou a jako taková navržena k zápisu na Seznam světového přírodního a kulturního dědictví UNESCO. Mezi vodohospodářské unikáty lze zařadit i nejstarší vodovodní nádrž v Evropě, vybudovanou na přelomu 15. a 16. století, pro zásobování města Tábora vodou. Dalším pozoruhodným vodním dílem je schwarzenberský plavební kanál, který poprvé překonal rozvodí a propojil povodí Vltavy s povodím Dunaje.

Mezi významné technické památky patří i koněspřežní železnice a jindřichohradecké úzkokolejné dráhy. Dalším unikátním technickým dílem na území jižních Čech je jedna z prvních elektráren, kterou vybuďovalo královské město Písek v roce 1901. Významnými technickými památkami jsou i některé mostní stavby (dochovaný most, raně gotický most přes Otavu v Písku, řetězový most ve Stádleci u Tábora, inundační most ve Staré Hlíně, Žďákovský most, most v Bechyni atd.).

LIDOVÁ ARCHITEKTURA

Samostatnou kapitolou vývoje jižních Čech je lidová architektura. Jižní Čechy lze označit za skutečnou pokladnici lidové architektury jak z hlediska počtu dochovaných příkladů, tak co se týče její kvality a celistvosti. Jsou zde zastoupeny vesnické stavby z období konce 15. století až po první třetinu 20. století, typologicky různorodé, s řadou zachovalých archaických konstrukčních řešení, s ojedinělou a originální výtvarnou výzdobou, s mimořádným vrozeným citem včlenění do přírodního prostředí. Na jejich architektonickou podobu a vnitřní členění, stejně tak jako na urbanistickou variabilitu a kompozici zástavby celých sídel měla vliv řada faktorů. Především to byly podmínky geografické, tedy situování vesnického sídla a staveb v terénu, s nimi úzce související vlivy sociálně-ekonomické, zejména způsoby hospodaření a společenské postavení vlastníků nemovitostí, dále činitelé administrativně-právní, zahrnující například teritoriální a správní členění území nebo různá nařízení a předpisy týkající se stavební činnosti nebo mobility obyvatel. Nesmíme zapomenout ani na působení etnických a obecně kulturních vlivů.

Někteří zedničtí mistři vtiskli zejména v období 1840–1880 svým stavbám osobitý charakter a vytvořili výrazné místní dobové formy. Vedle dvou okrsků blatského domu na veselsko-soběslavských a hlubockých (zbudovských) blatech vznikly okrsky zděného domu se zdobenými štíty a bránou také na Bechyňsku, Písecku, Vltavotýnsku, třeboňských blatech, Volyňsku, Strakonicku a Blatensku. Stavby vynikají štukovou výzdobou štítů a bohatým tvarováním jejich obvodů (tzv. selské baroko). Pohraniční území překrývala čtyřboká usedlost rakouského původu, přecházející ve třibokou v jihovýchodní části Jindřichohradecka. V souvislosti s novou vlnou německé kolonizace v 16. století se v pohraničních ob-

Ke krajině jižních Čech v souvislosti s převažující zemědělskou výrobou patří bezesporu charakteristické stavby mlýnů, hamrů, kováren a řada dalších zemědělských staveb. Z nich lze jmenovat velmi kuriózní stavbu, uchovanou dnes již jenom jako torzo pod hrází rybníka Rožmberk v Třeboni, a to bobrovnu – stavbu k umělému chovu bobrů. Stejně tak k unikátním technickým stavbám patří poslední dochované hamry na Trhosvinensku, z nichž Buškův hamr ve Lništi je zpřístupněn pro širokou veřejnost. Vodní mlýny jako výrobní stavby (na rozdíl od hamrů) se vyskytují ve velké míře na celém našem území, avšak jihočeské mlýny patří k těm nejmalebnějším.

Rožmberk

Těžbu drahých kovů připomínají pozůstatky po rýžování zlata na Otavě a stříbrné doly v Ratibořských horách či v Rudolfově. Známa a poměrně bohatá byla grafitová ložiska u Černé v Pošumaví a v Netolicích či grafitový důl v Českém Krumlově.

Z prvních významných závodů v Českých Budějovicích lze jmenovat továrnu na výrobu tužek Hardtmuth, která byla založena v roce 1842 a je v provozu dodnes.

ARCHITEKTURA VE VAZBĚ NA KRAJINU

Již samotná jihočeská krajina se svou přírodní a kulturní rozmanitostí je nepochybně ojedinělým fenoménem. Historickou tvářnost, malebnost a neopakovatelné kouzlo, jež nepodlehly ani budovatelskému náporu nedávných desetiletí, jí dodává kromě řady starobyklých sídel neobvyklé množství drobných památek rozestých po celém území kraje a citlivou rukou zformované přírodní prvky. Celé toto svěbytné kulturní dědictví je dokladem staletého vývoje regionu a vypovídá o symbióze člověka s přírodou, o životě zdejších lidí i jejich duchovním světě. Pro ilustraci uvedme

například rozsáhlé rybníční soustavy na Třeboňsku, Česko-budějovicku a Jindřichohradecku, ale i drobná vodní dílka v pahorkatinách na Strakonicku, Blatensku a Táborsku, dřevěné seníky volně stojící na horských pastvinách u Volar nebo na mokřících lukách v okolí Třeboně, kamenná gotická boží muka na Zlatokorunsku a Bechyňsku či neobvykle mohutná sloupová boží muka na okraji obce Oslov na Písecku.

Jihočeský kraj vyniká také nejvyšším počtem jedinečně zachovalých vesnických sídel u nás, rozmístěných prakticky po celé jeho ploše, v níž navíc nalezneme enklávy se zcela neobvyklou koncentrací takovýchto vesnic. Dokladem této skutečnosti je existence 16 vesnických památkových rezervací a 55 vesnických památkových zón. Tato sídla požívající legislativní ochrany jsou však jen vybranými příklady z nesrovnatelně širšího potenciálu památkově hodnotných vesnic, které tvoří pestrou vzorkovnici stavebních typů a sídelních forem.

Mimořádně bohatý a různorodý kulturně historický fond jihočeského kraje umožňuje stále novým generacím nahlédnout do vlastní minulosti. Péče o jeho uchování je však nekončícím úkolem tyto generace přesahujícím.

*Ing. Daniela Řezábková
Oddělení územního plánování
Odbor regionálního rozvoje, územního plánování,
stavebního řádu a investic
Krajský úřad Jihočeského kraje*

Grafický doprovod © Archiv Krajského úřadu Jihočeského kraje.

Právní rámec péče o kulturní dědictví

Alena Krusová

Kulturní dědictví je pojem velmi široký. Účelem tohoto příspěvku není tento pojem podrobněji analyzovat, ale popsat či definovat ochranu zejména nemovitého kulturního dědictví na národní úrovni ve vztahu k procesu územního plánování na základě platných právních norem a dalších možných nástrojů.

Na úvod si pomohu definicemi obecnými, abych mohla navázat na konkrétní právní předpisy.

Kulturní dědictví v širším slova smyslu, v obecném pojetí, představuje bohatství každého státu, *to co bylo minulými generacemi chráněno a předáno do současnosti a zároveň i to, co i významná část současné populace chce předat generacím budoucím* [Hewison, Arts Lexikon]¹⁾ *nebo všechno to, co lidé chtějí chránit* [Howard, Arts Lexikon]. Konkrétnější je již definice Mockovčiakové [Arts Lexikon], která kulturní hodnoty popisuje jako *souhrn hmotných a nehmotných hodnot, děl a kulturních vztahů, které vznikly v minulosti, ale svým vznikem a významem přispívají k vytváření soudobých kulturních a společenských hodnot*. Kulturní dědictví tak zcela jednoznačně představuje unikátní soubor autenticky dochovaných hmotných i nehmotných statků, dědictví našich předků, sloužící dnešní generaci, stejně tak jako i generacím budoucím, jako jedinečný a nenahraditelný zdroj informací, kulturnosti, vzdělanosti, vyspělosti, dovednosti, životního stylu a duševního bohatství národa.

Základ právní ochrany kulturního dědictví naší země je plně ukotven především v **zákoně č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky**,²⁾ která ve své preambuli mimo jiné deklaruje i vědomí povinností, zodpovědnosti a odhodlání občanů v péči a rozvoji o zděděné hodnoty. Cit.: *My, občané České republiky v Čechách, na Moravě a ve Slezsku..., odhodlání společně střežit a rozvíjet zděděné přírodní a kulturní, hmotné a duchovní bohatství, odhodlání řídit se všemi osvědčenými principy právního státu...* **Listina základních práv a svobod**³⁾ deklaruje ochranu kulturního dědictví v článku 35 bodě (3): *Při výkonu svých práv nikdo nesmí ohrožovat ani poškozovat životní prostředí, přírodní zdroje, druhové bohatství přírody a kulturní památky nad míru stanovenou zákonem.*

V celospolečenském zájmu, ale i morální „odpovědnosti“ každého z nás, je věnovat tomuto bohatství dostatečnou ochranu i péči a zabezpečit tím jeho uchování pro budoucí generace. Závazky státu na poli kulturního dědictví mají v České

republice nejen dlouholetou tradici, ale vycházejí i z řady dokumentů UNESCO a evropských úmluv, jichž je Česká republika signatářem, a které se staly nedílnou součástí našeho právního řádu. Mezi nejznámější patří Úmluva o ochraně světového kulturního a přírodního dědictví, z evropských dokumentů je to Úmluva o ochraně architektonického dědictví Evropy, Úmluva o ochraně archeologického dědictví Evropy a Evropská úmluva o krajině. Tyto dokumenty doplňuje řada materiálů organizace ICOMOS zabývající se tematikou kulturního dědictví, které v péči o kulturní dědictví jednotlivých signatářských států plní funkci především metodickou.

Česká právní úprava pojem „kulturní dědictví“ ale blíže nespecifikuje. Od citované Ústavy, kde se hovoří o „zděděném bohatství“ (což lze s pojmem kulturního dědictví ztotožnit), hovoří naše právní nástroje zejména o „hodnotách“ s různými přívlastky. Památková péče při definici kulturních hodnot navazuje na charakteristiku mezinárodní organizace UNESCO, vyjádřenou v dokumentech týkající se ochrany kulturního dědictví⁴⁾ a na národní úrovni tak rozděluje kulturní dědictví na materiální a nemateriální. Legislativa vztahující se k ochraně kulturního dědictví se v našem právním prostředí formuje poměrně pozdě. Pokud pomineme první legislativní opatření vztahující se k movitým i nemovitým památkám,⁵⁾ lze první snahy o zajištění územní památko-

Památková rezervace Pelhřimov

Zdroj: Archiv NPU

1) <http://artslexikon.cz>

2) Podobně již ústavní zákon ze dne 9. května 1948 č. 150 Sb., Ústava Československé republiky § 19 odst. 2: „Kulturní statky jsou pod ochranou státu. Stát dbá o to, aby byly přístupny všem, a podporuje vědu a umění v zájmu rozvoje národní kultury, pokroku a obecného blahobytu.“

3) Ústavní zákon č. 2/1993 Sb., ve znění ústavního zákona č. 162/1998 Sb. <http://www.psp.cz/docs/laws/listina.html>

4) Úmluvě o ochraně světového kulturního a přírodního dědictví a Úmluvě o zachování nemateriálního kulturního dědictví.

5) Císařské rozhodnutí z 31. 12. 1850, kterým byly stavební památky dány pod ministerstva obchodu, průmyslu a veřejných prací, viz: <http://architektura.klenot.cz/dejiny-architektury/123-28-vyvoj-pamatkove-pecce-ve-2-pol-20století>.

Památková rezervace Úštěk

vé ochrany zařadit do roku 1950. V tomto roce úřad předsednictva vlády Československé republiky vydal **Výnos č. j. 103.262/50 o prohlášení památkových rezervací**, jehož cílem bylo zajistit nejen záchranu stavebního fondu nejhodnotnějších městských historických celků v Čechách, na Moravě a ve Slezsku ohroženého v důsledku dlouhodobé neúdržby zejména během 2. světové války i po ní. Neméně významným cílem bylo zajistit těmto celkům i do budoucna jejich regeneraci a zároveň předem na území těchto sídel eliminovat předpokládaný novodobý urbanistický rozvoj v podmínkách socialistické společnosti.

První samostatný zákon upravující památkovou péči, zákon o kulturních památkách č. 22/1958 Sb., byl přijat až koncem padesátých let. Do té doby pro oblast památkové péče neexistovala odpovídající právní norma ani vhodný systém institucí a organizací s jednoznačně vymezenými kompetencemi. Zákon vymezil vedle pojmů kulturní památka a národní kulturní památka pojem památková rezervace. Všechny do té doby prohlášené památkové rezervace byly podle tohoto zákona znovu prohlášeny a vedle městských sídel formu plošné památkové ochrany získala i nejvýznamnější archeologická území. Vesnické památkové rezervace, až na jedinou (areál vinných sklepů Plže v Petrově), byly prohlašovány až po roce 1989, i když koncepce jejich prohlášení se dlouhodobě též připravovala. Řešení nápravy nedostatků v plnění tohoto zákona vyústilo v přijetí dosud platného **zákona č. 20/1987 Sb., o státní památkové péči (památkový zákon)**⁶⁾, který z hlediska územní památkové ochrany vymezuje další kategorie, památkovou zónu. Tento zákon naplnil dlouhodobé úsilí památkové péče o ochranu dalších hodnotných sídel, která nedisponovala tak vysokým potenciálem kulturních hodnot (zejména kulturních památek) jako památkové rezervace a nemohla tak naplňovat přísné parametry pro prohlášení. Platný památkový zákon tak definuje dvě zá-

kladní kategorie územní památkové ochrany – památkové rezervace a památkové zóny. Pro upřesnění je třeba zmínit, že jejich přívlastky (městská, vesnická, archeologická, technická, ostatní, krajinná) mají pouze praktický důvod, nevyjadřují předem konkrétní režim, ale naznačují pouze charakter zástavby.

Památkové rezervace, dle § 5 (1) *Území, jehož charakter a prostředí určuje soubor nemovitých kulturních památek, popřípadě archeologických nálezů, může vláda České republiky nařízením prohlásit jako celek za památkovou rezervaci a stanovit podmínky pro zabezpečení její ochrany. Tyto podmínky se mohou v potřebném rozsahu vztahovat i na nemovitosti na území památkové rezervace, které nejsou kulturními památkami*, představují nejcen-

nější historická města a městečka s dochovanou urbanistickou strukturou bez výraznějších novodobých stavebních změn, vyznačující se zejména zástavbou v původních objemech a tvarech včetně tvarů střech a podílu vegetační složky. Zpravidla se vyznačují stabilizovaným historickým půdorysem včetně dochované kompaktní historické zástavby s velkým podílem architektonicky hodnotných staveb, z nichž mnohé jsou prohlášenými kulturními památkami.

Památkové zóny, dle § 6 (1) *Území sídelního útvaru nebo jeho části s menším podílem kulturních památek, historické prostředí nebo část krajinného celku, které vykazují významné kulturní hodnoty, může Ministerstvo kultury po projednání s krajským úřadem prohlásit za památkovou zónu a určit podmínky její ochrany*, představují urbanisticky hodnotná sídla (městská, venkovská) či jejich části, vyznačující se částečně zachovalou půdorysnou osnovou a hmotovou skladbou s nižším podílem dochovaných historických staveb (nejen kulturních památek). Památkovou zónou vedle sídla může být i historické prostředí, část krajinného celku či relikt montánní krajiny vykazující významné kulturní hodnoty.

Podmínky územní památkové ochrany jsou stanoveny v příslušných legislativních materiálech (pro památkové rezervace v nařízeních vlády, pro památkové zóny ve vyhláškách Ministerstva kultury a po roce 2008⁷⁾ v opatřeních obecné povahy).

Pro úplnost výčtu kategorií památkové ochrany území je nutno zmínit památkové ochranné pásmo. Princip ochrany památkového ochranného pásma spočívá zejména v zajištění urbanistické a architektonické kvality bezprostředního okolí památkové chráněného území, v ochraně panoramatu tohoto území a zároveň i v regulaci nevhodných, a tím i nežádoucích stavebních aktivit a investičních záměrů. Nevhodné záměry by při případných realizacích mohly „po-

6) V současné době je projednáván věcný záměr zákona o památkovém fondu, který by měl tento zákon nahradit.

7) Novelou památkového zákona zákonem č. 189/2008 Sb., byl v novém znění zákona zcela vypuštěn § 44 (stanovil, že správní řád se nevztahuje na řízení podle § 6 – památkové zóny a jejich prohlašování, § 8 – zrušení prohlášení věci za kulturní památku a § 21 odst. 2 a 4 – oprávnění k archeologickým výzkumům) a nahrazen (pod stejným číslem) ustanovením vztahujícím se k jiné problematice. Touto úpravou bylo zrušeno dosavadní vyjmutí prohlašování památkových zón ze správního řádu. Na základě této skutečnosti lze památkové zóny prohlašovat s pomocí právního institutu opatření obecné povahy, nikoliv vyhláškami, jak tomu bylo před touto novelou památkového zákona.

škodit“ kulturní hodnoty vlastního památkově chráněného území např. narušením dominantnosti významných kulturních památek realizací tzv. „konkurenčních“ dominant, případným zastíněním pohledů na historické dominanty, vizuálním omezením pohledů na panoráma památkové rezervace realizací nových stavebních objemů v bezprostřední blízkosti plošně památkově chráněného území apod. Památková péče v územích ochranných pásem proto sleduje zejména výškové působení navrhovaných staveb ve vztahu ke kulturním hodnotám území památkové ochrany, zda a jakým způsobem by jejich případné realizace mohly ovlivnit např. blízké i dálkové panoramatické pohledy na území památkové ochrany, jak by mohly případně zakrývat významné historické stavební dominanty apod. Stejně tak památková péče sleduje případné působení a zapojení velkých stavebních objemů do panorámatu území s památkovou ochranou, jakým způsobem se tyto promítají do vnějšího obrazu památkové rezervace či zóny, protože některé realizace mohou panoráma z hlediska obecně sdílených a uznaných kulturních hodnot ovlivnit. Zde je možná ke škodě věci, že právní systém v ČR nepoužívá pojem „obraz sídla“, který by v řadě případů srozumitelnosti požadavků památkové péče napomohl. Podobně postrádáme např. institut „ikonických“ nebo „vedutových“ pohledů, i když právě v kolektivu AUÚP bychom se jistě na takových kategoriích uměli shodnout.

Významným nástrojem, se kterým souvisí územní památková ochrana je **zákon č. 183/2006 Sb., o územním plánování a stavebním řádu, ve znění pozdějších změn a doplňků (stavební zákon)**. Tento zákon ve svém § 4 odst. 2 uvádí: *Orgány územního plánování a stavební úřady postupují ve vzájemné součinnosti s dotčenými orgány chránícími zájmy podle*

Zdroj: Archiv NPU

Památková zóna Brtnice

zvláštních předpisů. Jedním z nich je i zákon č. 20/1987 Sb., o státní památkové péči, ve znění pozdějších předpisů, ve znění § 26, § 28, § 29 odst. 2c.

Stavební zákon přijatý v roce 2006 nově zavedl v § 26 územně analytické podklady (dále též ÚAP), které v odst. 1 *obsahují zjištění a vyhodnocení stavu a vývoje území, jeho hodnot, omezení změn v území z důvodu ochrany veřejných zájmů, vyplývajících z právních předpisů nebo stanovených na základě zvláštních právních předpisů nebo vyplývajících z vlastností území (dále jen „limity území“)*. ÚAP jsou definovány jako povinný, periodicky aktualizovaný podklad pro zpracování územně plánovací dokumentace (dále jen ÚPD). Na základě této skutečnosti mají ÚAP pro památkovou péči zásadní význam. Vedle jevů, které vyplývají z památkového zákona jako limity dané legislativním rámcem⁸⁾ umožňují ÚAP do procesu územního plánování začlenit i další kulturní hodnoty v území, tzv. jevy informativní (např. urbanistické hodnoty, historicky významné stavby a jejich soubory, architektonicky významné stavby a jejich soubory, významné stavební dominanty a další). Informativní jevy je žádoucí v ÚPD uplatňovat s odkazem na **Úmluvu o ochraně architektonického dědictví Evropy, Úmluvu o ochraně archeologického dědictví Evropy a Evropskou úmluvu o krajině**,⁹⁾ které jsou součástí našeho právního řádu a jejichž ustanovení se promítla zejména do § 18 odst. 4 a § 19 odst. 1 písm. a), b) a zejména písm. o) *uplatňovat poznatky zejména z oborů architektury, urbanismu, územního plánování a ekologie a památkové péče*.¹⁰⁾

Účelem tohoto příspěvku není se podrobněji zabývat ÚAP. Přesto lze v souvislosti s aktualizací metodických návodů k Příloze č. 1, části A a B vyhlášky č. 500/2006 Sb.¹¹⁾ pro přípravu 4. úplné aktualizace ÚAP obcí a krajů v prosinci 2015,

poukázat i na další metodický materiál, který se hodnotami území zabývá. **Metodika identifikace a klasifikace území s urbanistickými hodnotami**¹²⁾ vznikla v roce v rámci programu aplikovaného výzkumu a vývoje národní a kulturní identity České republiky (NAKI) Ministerstva kultury České republiky, Projekt DF12P010W044 – Kulturně historicky cenná území jako součást národní a kulturní identity České republiky. Vznikla se znalostí toho, že není ambicí Ministerstva pro místní rozvoj tyto hodnotové jevy vybavit samostatnou resortní metodikou. Je určena mimo jiné i odborným pracovníkům obecních úřadů, úřadů územního plánování (MMR)

8) Příloha č. 1 k vyhlášce č. 500/2006 Sb., o územně analytických podkladech, územně plánovací dokumentaci a způsobu evidence, jevy č. 5, 6, 7, 8, 9, 10, 16.

9) Všechny dostupné online: <https://www.npu.cz/cs/npu-a-pamatkova-pece/pamatky-a-pamatkova-pece/pravni-predpisy-a-mezinarodni-dokumenty/mezinarodni-dokumenty>.

10) Poprvé je ve stavebním zákoně explicitně ve výčtu uvedena památková péče jako obor, s gescí ochrany kulturních hodnot.

11) Dostupné online: <http://www.mmr.cz/cs/Stavebni-rad-a-bytova-politika/Uzemni-planovani-a-stavebni-rad/Stanoviska-a-metodiky/Stanoviska-odboru-uzemniho-planovani-MMR/3-Uzemne-planovaci-podklady-a-jejich-aktualizace/Methodicka-navod-Porizovani-uzemne-analytickych-pod>

12) Národní památkový ústav, Ing. arch. Karel Kuča, Ing. arch. Věra Kučová, 2015; Osvědčení č. 65 Ministerstva kultury České republiky, odboru výzkumu a vývoje, č. j. MK 73873/2015 OVV, Sp. Zn. MK-S 143/2012 OVV, ze dne 4. 12. 2015.

Památková zóna Železnice

a zpracovatelům ÚPD a klade si za cíl *poskytnout návod pro objektivnější identifikaci území s urbanistickými hodnotami a napomoci tak popisu urbanistických hodnot jako jevu ÚAP, který vnímá jako společensky významné téma.*

Z hlediska ochrany hodnot v území je významný výše zmíněný § 19 odst. 1 stavebního zákona, zejména písm. b), d) a e), který uvádí, že úkolem územního plánování je zejména *stanovovat koncepci, včetně urbanistické koncepce s ohledem na hodnoty a podmínky území, stanovovat urbanistické a estetické požadavky na využívání a prostorové uspořádání území a na jeho změny, zejména na umístění, uspořádání a řešení staveb, stanovovat podmínky pro provedení změn v území, zejména pak pro umístění a uspořádání staveb s ohledem na stávající charakter a hodnoty území.* Hlavním a prvořadým nástrojem regulace zástavby, a tím i ochrany hodnot stávající zástavby je tak územní plán. Obdobně ochranu hodnot deklaruje v případě podrobnějšího stupně ÚPD regulační plán na základě § 61 odst. 1, který *v řešené ploše stanoví podrobné podmínky pro využití pozemků, pro umístění a prostorové uspořádání staveb, pro ochranu hodnot a charakteru území a pro vytváření příznivého životního prostředí. Regulační plán vždy stanoví podmínky pro vymezení a využití pozemků, pro umístění a prostorové uspořádání staveb veřejné infrastruktury a vymezení veřejně prospěšné stavby nebo veřejně prospěšná opatření.* Na ochranu hodnot nezastavěného území pamatuje § 18 odst. 5, na základě kterého *lze v nezastavěném území v souladu s jeho charakterem umístit stavby a zařízení..., pokud je ÚPD výslovně nevylučuje.*

Jak uchopit právní rámec péče o kulturní dědictví v praxi územního plánování?

Zcela jednoznačně respektovat legislativní nástroje na všech úrovních územního plánování.

Politika územního rozvoje České republiky¹³⁾ v ust. 2.2 bodě (14) určuje republikové priority: *ve veřejném zájmu chránit a rozvíjet civilizační a kulturní hodnoty území, včetně urbanistického, architektonického a archeologického dědictví.* Tyto priority se následně promítají do jednotlivých stupňů ÚPD (ZÚR, ÚP, RP). Je nutno mít na paměti, že naprostá většina území je „kulturním územím“, jen málokde nenacházíme nemovité kulturní dědictví. Zpracovatel ÚPD se tedy musí v oblasti ochrany kulturních hodnot orientovat a na zděděné hodnoty brát ohled a navazovat. Při přípravě a zpracování ÚPD je třeba věnovat pozornost jednotlivým právním normám, které v oboru památkové péče definují předmět ochrany, podmínky ochrany a podmínky pro další investiční činnost v území na územní plošné památkové ochrany (PR, PZ)

a území ochranných pásem (OP). Předmětem ochrany na území PR a PZ jsou z hlediska kulturních hodnot území nejen kulturní památky, ale i ostatní nechráněné stavby a plochy, urbanistická struktura sídla, tj. půdorysná osnova sídla (parcelace, uliční síť), hmotová (prostorová) skladba zástavby, významné stavební dominanty, kompoziční vztahy prostorů, uliční interiéry, historické podzemní prostory (např. sklepy a štoly), panorama v blízkých i dálkových pohledech, prvky drobné architektury, materiály, historické zahrady a parky.

Závěrem lze konstatovat, že naše legislativa obecně disponuje potřebnými nástroji v péči o kulturní hodnoty území, doplněné o mezinárodní úmluvy či oborové i mezioborové metodiky. K naplnění citací o kulturním dědictví v úvodu tohoto příspěvku ale může dojít jen tehdy, pokud zejména zpracovatelé a pořizovatelé ÚPD budou aktivně tuto legislativu naplňovat, budou platné právní předpisy ale i metodické materiály plně respektovat a zohledňovat. Jedině tak se všichni aktéři územně plánovacího procesu mohou stát aktivními účastníky procesu ochrany kulturního dědictví na poli územního plánování. Velmi by pomohly i případy, kdy by některé ÚPD byly přezkoumány nadřízenými orgány územního plánování, jako nezákonné, respektive v rozporu s § 18 a 19 stavebního zákona.

Složitost a finanční náročnost tvorby ÚPD klade na její zpracovatele i významné morální závazky. Nakládání s územím je věcí veřejnou a zpracovatel by si měl uvědomit, že ovlivňuje podobu sídel a krajiny často zcela zásadním způsobem. Asociace pro urbanismus a územní plánování zřejmě nemůže hrát roli arbitra v tom, kde projektant propůjčil svou kapacitu špatnému nakládání s kulturním dědictvím. Je ale potřebné o kvalitní a nekvalitní ÚPD z tohoto pohledu přinejmenším diskutovat a chyby pojmenovat.

Ing. arch. Alena Krusová, CSc.
Národní památkový ústav, generální ředitelství

13) Ve znění Aktualizace č. 1, MMR, Ústav územního rozvoje, Praha, Brno 2015.

Dědictví všedního dne vs. územní soudržnost

Luc-Emile Bouche-Florin

Jak lidé vlastně vnímají dědictví? Z pohledu urbanistů může být dědictví chápáno jako sdílená vize, která tvoří základ územní identity a vytváří soudržnost území. Je však možné hovořit o kulturní soudržnosti, aniž bychom se dotkli složité otázky identity? Máme považovat kulturní soudržnost za obohacení generované rozdílností?

Dědictví každodennosti a územní soudržnost

Dědictví každodennosti / všedního dne je to, co je vnímáno lidmi jako odraz jejich historie (dávné nebo současné), historie jejich předků nebo těch, kterými se předci inspirovali, historie místa, se kterým se identifikovali. Dědictví každodennosti je základ společné historie daného území, společný životní prostor inspirovaný duchem místa. Podílí se na budování identity, která se permanentně vyvíjí a neustále adaptuje na nové skutečnosti.

Klíč k identifikaci dědictví dneška tkví ve schopnosti vyvolat u obyvatel vědomí dědictví toho, co dědictví vytváří. Společné budování pohledu na něj se může orientovat buďto na klíčový předmět nebo na místo, území, které dědictví může ztělesňovat. Často na první pohled neviditelné prvky vytvářejí obraz životního prostředí, vytvářejí kvalitu životního prostoru nebo k ní alespoň přispívají. Jsou hlavními nositeli identity obývaného území stejně jako samotné společnosti – jsou od nich neoddelitelné. Lidé bydlí a žijí v určitém místě, a proto jej také spoluvytvářejí. Dlouhodobá integrace a ukotvení v prostoru jsou tím, co buduje dědictví, co vytváří pocit vlastnění a identifikace.

Proces identifikace s dědictvím odpovídá sociální poptávce po odkazu, stejně jako existuje sociální poptávka po krajině. Takto dědictví odpovídá na požadavek sociální a územní soudržnosti a na požadavek uvědomování si kulturního pilíře udržitelného rozvoje.

My, urbanisté, máme hlavní odpovědnost za identifikaci a uvědomění si toho, co je dědictvím, tedy toho, co je potřeba chránit a zhodnocovat, abychom i my v naší každodenní práci přispívali k sociální a územní soudržnosti. Odpověď na výzvu samozřejmě vyžaduje aktivní spoluúčast obyvatel. Jako ti, kteří do území zasahují, si musíme položit otázku, co dědictví všedního dne přináší obyvatelům, musíme umět navodit situaci, která pomůže lidem dědictví vnímat.

Vnímání dědictví je často neuspořádané, rozpolcené mezi globálními požadavky modernosti a potřebou lokální a územní identity. V dobách krize je vnímání dědictví často potlačováno úvahami o nutnosti ochrany, posílení identity nebo i odsuzováním veškerého vnějšího přínosu, veškeré jinakosti, i té, která je vnímána jako pozitivní. To platí na úrovni globální i lokální. Vhodné příklady může každý z nás najít v aktuálním dění v Evropě.

Každý objekt a prvek v území vykazuje dimenzi **každodenního dědictví**. Samozřejmě generační výměna v sobě obsahuje jiný pohled. Tvorba dědictví a formy výběru objektů, které ji doprovázejí, odrážejí různorodá kritéria – ekonomická, ideologická, politická, sociální a další.

Vytváření a výběr kulturního dědictví tedy není nijak neutrální. Odráží západní koncepci, lineární a otevřenou v čase, koncepci evropské modernity (což není nutně koncepcí zbytku světa). Proces tvorby dědictví aplikovaný na jeden objekt (umělecké dílo, stavbu, krajinu apod.) nebo jednu myšlenkovou realitu (koncept, hodnotu, vědomost, svědectví, událost, dovednost apod.) není nic přirozeného. Vychází ze sociálního procesu, jehož výsledek – konvence nebo dohoda – je velmi často vázán na konkrétní území.

Aby dědictví existovalo, je potřeba, aby existoval sociální proces jeho utváření. Tento proces vede k přetváření objektu, myšlenky a hodnoty na jejich symbolický a přijatelný duplikát. Neexistuje tedy tvorba dědictví, pochopení dědictví bez demokratické účasti obyvatel na výběru dědictví (com: préhension = společně se chopit, cum: prehendere = mít společnou globální vizi). Přesto tento proces vyžaduje zásah institucí a nezávislých expertiz, které mají za úkol vnést prvky informovanosti a vzdělanosti nezbytné ke společnému rozhodnutí postavenému na diskusi. Nicméně tato účast je možná pouze tehdy, pokud jde o souhrn prvků aktivní „participativní demokracie“ – informovanosti, vzdělanosti a angažovanosti.

V současném stavu věcí si nejsem jist, zda jsou obyvatelé dostatečně informováni a vzděláni, aby se mohli rozhodnout, co bude tvořit jejich dědictví. Místní zastupitelé, kteří jsou aktivním základem územního procesu tvorby a výběru dědictví, mají rovněž, v naprosté většině, veliký deficit ve znalostech tohoto procesu, ačkoliv už nějaký čas čelí akutnímu požadavku hledání identity.

Už několik desetiletí jsme svědky změny symbolické hodnoty dědictví: místo význačných památek míst a emblematických děl se pozornost zaměřuje na objekty a krajiny obyčejné, běžné, každodenní. Dochází ke sbližování původního smyslu dědictví (emblematické, význačné) a nového smyslu (dědictví každodennosti). Jde vlastně o návrat k etymologickému smyslu dědictví (patrimoine ve francouzštině), který znamená „soubor hodnot a práv zděděných po otci“, Cicerův „Patrimonium populi“ (veřejný nebo národní poklad, jak bychom řekli dnes). Časovost dědictví se vyvíjí, stává se bezprostřední, a je tedy úzce spojená se

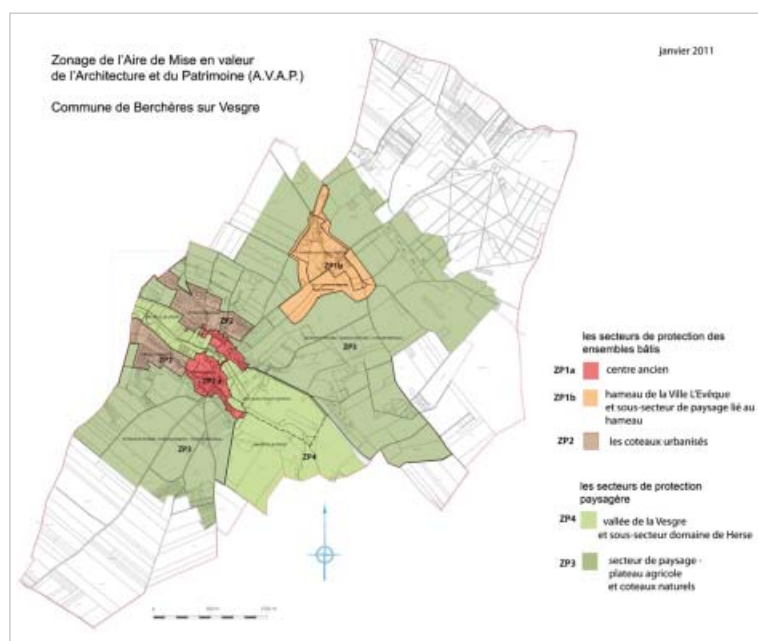
společnou blízkou minulostí, mnohem citlivější na symbolický obsah a sociální a územní identitu.

Konečně prostorová rozšíření pojmu dědictví ještě posiluje územní vazbu. Tato vazba je zvláště viditelná v aktivitách směřujících k ochraně dědictví krajinných celků. Můžeme tedy klidně hovořit o teritorializaci dědictví, nebo naopak „patrimonializaci“ území.

Vývojové tendence by nás měly nutit k zamyšlení nad aktivní účastí obyvatel při definování dědictví, pokud tedy nechceme být svědky nepochopení. Můžeme tedy připustit, že emblematické dědictví a každodenní dědictví nemohou být přijaty bez podílu obyvatel na definování, ochraně, zhodnocování a předávání toho, co jejich dědictví má představovat. Tento podíl se dá zajistit pouze účastí založenou na principech demokracie. Jde o klíčovou otázku budoucnosti, nezbytnou k zajištění územní a sociální soudržnosti evropského kontinentu. A právě toho se snaží dosáhnout **Charta participativní demokracie Evropské rady urbanistů** podepsaná v Dublinu v říjnu 2015, která pokládá základy aktivního procesu, jenž by měl vést k lepší sociální soudržnosti, k lepšímu soužití v čím dál různorodější společnosti.

Nástroje francouzské správy památek a krajiny

Centra a historické čtvrti francouzských měst a vesnic poznamenaná staletími historie tvoří památkové soubory, které nástroje urbanistů – jako jsou chráněná území nebo tzv. AVAP (druh městských památkových rezervací, přesný překlad „území hodnotná z hlediska architektury a kulturního dědictví“, 2015) – umožňují chránit, ale především využívat a zhodnocovat. Ve Francii neexistuje jiný systematický registr kulturního dědictví než registr národní.

Příklad dokumentace městské památkové rezervace, tzv. AVAP („území hodnotná z hlediska architektury a kulturního dědictví“), obec Berchères sur Vesgre

Dalek konceptu pouhého kulturního dědictví, pojem dědictví ve francouzských chráněných územích zohledňuje současnou problematiku městské a environmentální kvality, nutnost opětovné obnovy bytového fondu, sociální pestrosti a dostupnosti. Rozhodnutí udělit památkový statut pro identifikovaná území odvisí od pouhé vůle místních zastupitelů, což vytváří potenciální problém při přijímání takovýchto rozhodnutí obyvateli. Navíc zůstáváme konfrontováni s problematikou soudržnosti měřítek. V krajině existují administrativní hranice, zároveň nástroje ochrany dědictví zůstávají v kompetenci obcí, a tedy většinou nepřizpůsobené krajinným celkům. Pokud se například sousední obce neshodou, pak není cesty k účinné ochraně.

Politika obnovy městských center vyžaduje spolupráci veřejných a soukromých aktérů. Zároveň si musejí lidé uvědomovat a chápat (senzibilizaci) hodnotu a význam životního prostředí pro svoji existenci. Jde o složitý úkol, ale těžko splnitelný bez toho, co jsem už dříve připomínal: skutečné politiky senzibilizace obyvatel, kterou lze uskutečnit prostřednictvím procesu sdílené identifikace a inventarizace. Lidé se musejí sami aktivně podílet na tvorbě podkladů, na diskusích s odborníky, s politiky. Jde o cestu, kterou jsem už opakovaně připomínal francouzským politickým autoritám.

Zbývá připomenout finanční otázku těchto iniciativ, které – v kontextu krize – mohou skončit pouze u dobrých úmyslů. Koneckonců i tvorba mechanismů správy památek je někdy bezmocná proti procesu banalizace nebo destrukce krajinných celků, který je výsledkem protichůdných politických snah. Jako příklad lze uvést umístování větrných elektráren nebo instalaci solárních kolektorů na střechy historických budov.

Souběžně s vytvořením chráněných území v roce 1962 pod vedením tehdejšího ministra kultury André Malrauxe se objevilo označení „město umění“, první nástroj ochrany urbanistického dědictví, jehož cílem bylo garantovat kvalitu takto označených měst. V roce 1985 toto označení přešlo v označení VPAH (město nebo oblast umění a historie), partnerskou úmluvu mezi státem a obcemi, která má za cíl přitáhnout různé skupiny (obyvatele, mladou veřejnost, turisty).

Mnohá města s památkově chráněnými územími přirozeně navázala na projekty obnovy center jejich medializací v rámci označení VPAH (Chinon, Figeac, Laon, Langres, Lille, Narbonne, Poitiers, Rennes...).

Existují další dokumenty, méně normativní, jako krajinné plány, atlasy krajiny a další plány řízení, důležité především pro zápis velkých krajinných celků na Seznam světového dědictví UNESCO. Na tento seznam mohou být zapsány i jednotlivé objekty, ovšem zatím pouze objekty emblematického dědictví, ne dědictví každodenního.

Krajinná sekce zákona o kulturním dědictví, vytvořeného Ministerstvem kultury a aktuálně projednávaného na půdě parlamentu, zdá se, odráží principy prosazované UNESCem a Evropskou radou. Ty předpokládají vytvoření kulturní krajiny, která by brala v úvahu krajinné jednotky, zastavěné i nezastavěné, čímž odpovídají kritériím Florentské úmluvy z roku 1982.

Ve francouzském systému ochrany památek mají urbanistické dokumenty za povinnost zařazovat prvky kulturního dědictví. Speciální plán se nazývá „limity a povinnosti“. Tento jednoduchý název ukazuje, že je před námi ještě dlouhá cesta, než dosáhneme vědomí pozitivního pohledu na integrovanou správu krajinných a kulturních památek.

Charta participativní demokracie přijatá ECTP v Dublinu v roce 2015

Závěr ve formě výzvy

Budme inovativní, příkladní ve správě našeho kulturního dědictví a naší krajiny. Umějme je zpřístupnit našimi zásahy do území. Budme schopni zachovat jejich různorodost. Pochopme, že životní prostor, veřejný prostor jsou skutečnými ukazateli kvality života. Umějme rozpoznat sociální hodnotu dědictví a krajiny jako základních faktorů území a sociální soudržnosti, sdílené vize našich území.

My, urbanisté, bychom měli prosazovat nové pojetí dědictví, být garanty vnímání toho, co je pro obyvatele památkou, a toho, aby se obyvatelé prostřednictvím demokratických procesů aktivně podíleli na identifikaci, ochraně a zhodnocování toho, co vytváří soudržnost našich území – kulturního dědictví.

Luc-Emile Bouche-Florin
architekt, urbanista

Překlad: Vít Řezáč.

Slovenský systém územního plánování a ochrana kulturního a přírodního dědictví

Peter Bassin

Geografie a historie

Slovenská republika je nevelký stát se dvěma miliony obyvatel rozkládající se na ploše 20 275 km². Vyznačuje se topografickou pestrostí: Alpami na severozápadě počínaje, přes Panonskou nížinu na severovýchodě, k Jadranu na jihozápadě a hlubokými lesy se stovkou medvědů na východě konče. Pouze dvě procenta státní hranice tvoří moře. Pobřeží je velice hustě osídleno.

Slovensko se stalo integrální součástí Říše římské od dob Augusta Octaviana. Tehdy vznikla celá řada nových měst: Emona (Ljubljana), Nauportus (Vrhnik), Celeia (Celje), Poetovio (Ptuj), Capodistria (Koper), Isola (Izola) a Pirano (Piran). V Emoně byl od roku 64 př. n. l. vojenský tábor. Od 14. století bylo Slovensko součástí habsburské monarchie. V jejím područí zůstalo až do roku 1918, tedy více než 500 let. V období mezi světovými válkami patřila část země Itálii. Od druhé světové války až do roku 1954 patřilo pobřeží částečně tzv. Nezávislému Terstu. Pak se toto území rozdělilo mezi Itálii a Jugoslávii. Vznikem nezávislých států Slovenska a Chorvatska došlo k územnímu sporu, který není dořešen dodnes a bude předmětem mezinárodní arbitráže.

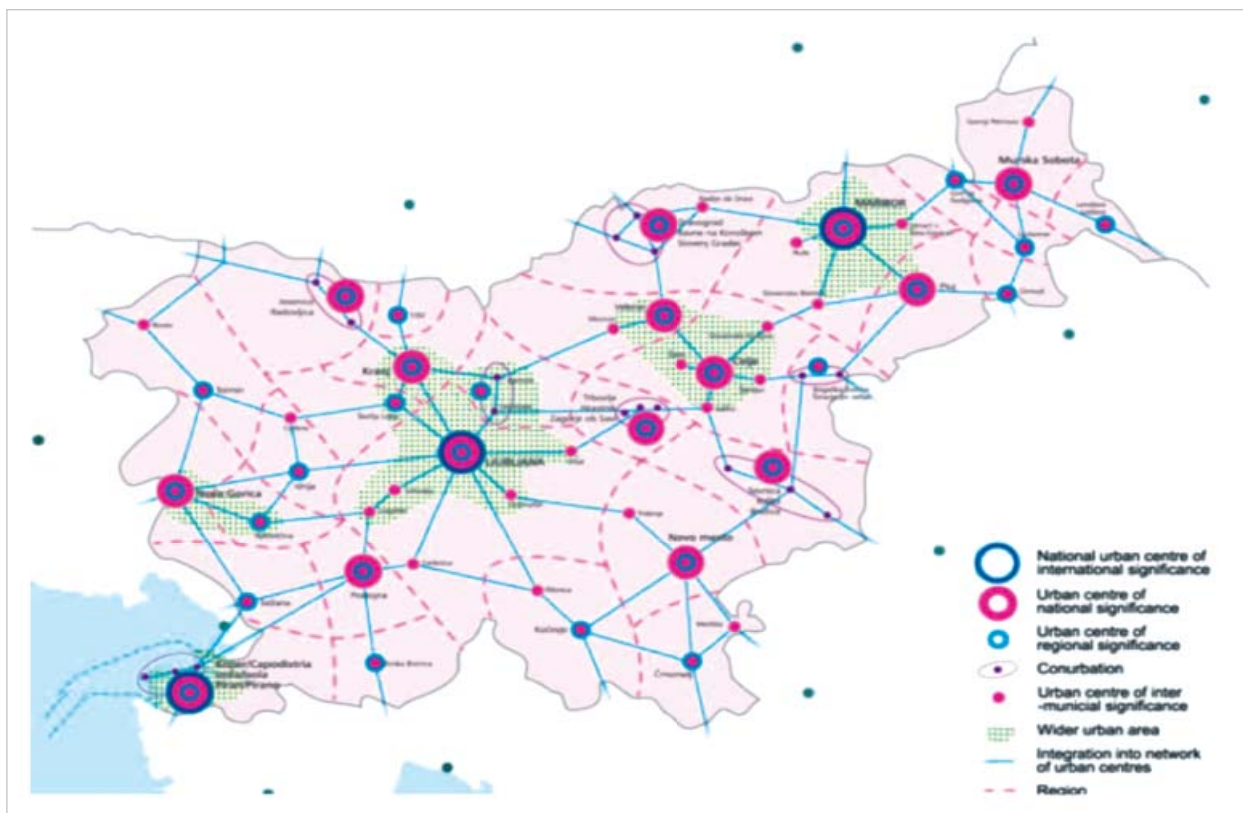
Zákon o územním plánování

Slovensko získalo nezávislost v roce 1991, avšak až do roku 2002 používalo stavební zákon socialistické Jugoslávie z roku 1976. První stavební zákon založený na nových principech, který byl schválen v roce 2002, požadoval splnit nerealistický cíl pořádit a schválit nové územní plány všech obcí již do roku 2007. Po protestech obcí byl připraven v roce 2007 nový stavební zákon, který byl již mnohem mírnější.

Stavební zákon definuje čtyři typy plánů:

1. strategický plán Slovenska se schematickým grafickým doprovodem a textem ve formě deklarací hlavních cílů prostorového plánování pro celou zemi,
2. národní prostorový plán, který navazuje na strategický plán a je doprovázen zvláštním zákonem,
3. územní plány obcí,
4. regulační plány (detailní plány).

Slovenský systém nezahrnuje plány na úrovni regionů, tzn. mezi celostátní strategií a územními plány obcí není žádný dokument. Zákon sice připouští vznik regionálních nebo interkomunálních plánů, ty ale nevznikají, neboť obce nejsou k jejich pořízení motivovány.

Strategický plán Slovenska, 2004

Již více než dvacet let se slovinští urbanisté o změnu pokoušejí. Odborná veřejnost připravila návrhy několika verzí regionálního uspořádání se 14, 7 nebo jen 3 regiony. Slovinská ústava ovšem vyžaduje dvouřetinovou většinu ke schválení změny administrativního uspořádání, a tak je při těsném bipolárním složení parlamentu tento krok neprůchodný. Již více než 20 let se marně snažíme o změnu. Chybějící regionální plánování je závažnou překážkou pro zabezpečení udržitelného rozvoje země.

Při připojení k Evropské unii Slovinsko vymezilo až 38 procent svého území pod soustavou Natura 2000, což z něj činí nejvíce chráněnou zemi v Evropské unii. Na území Slovinska se nacházejí tři národní parky: Triglavski Park, Park Škocjanske Jame a Cerkníško jezero. Téměř 60 procent území státu je zalesněno. Teoreticky by se mohlo stavět namísto lesů, ale v těchto územích se objevují fyzické překážky jako prudké svahy, nebezpečí sesuvů nebo nedostatečná únosnost zeminy.

Územní plánování obcí

Hlavní zásadou plánů je orientace růstu sídel směrem dovnitř, aby se zabránilo rozrůstání do krajiny. Ministerstvo zemědělství a lesního hospodářství je extrémně přísné při posuzování vynětí půdního fondu pro účely zástavby. Kromě ochrany půdy existuje již zmíněné archeologické dědictví. Slovinské osídlení se nachází v místech původních římských měst a tak prakticky každá stavba je výrazně pozdržena dlouhým archeologickým průzkumem, který může trvat roky.

Na počátku práce na návrhu územního plánu se shromáždí a vyhodnotí požadavky asi 64 dotčených orgánů. Když se překryjí veškerá omezení a záměry, prakticky již

nezbývá prostor pro budoucí rozvoj sídla. Plán doprovází tzv. zpráva o stavu životního prostředí, která je společně s návrhem projednávána standardním postupem včetně prezentace veřejnosti.

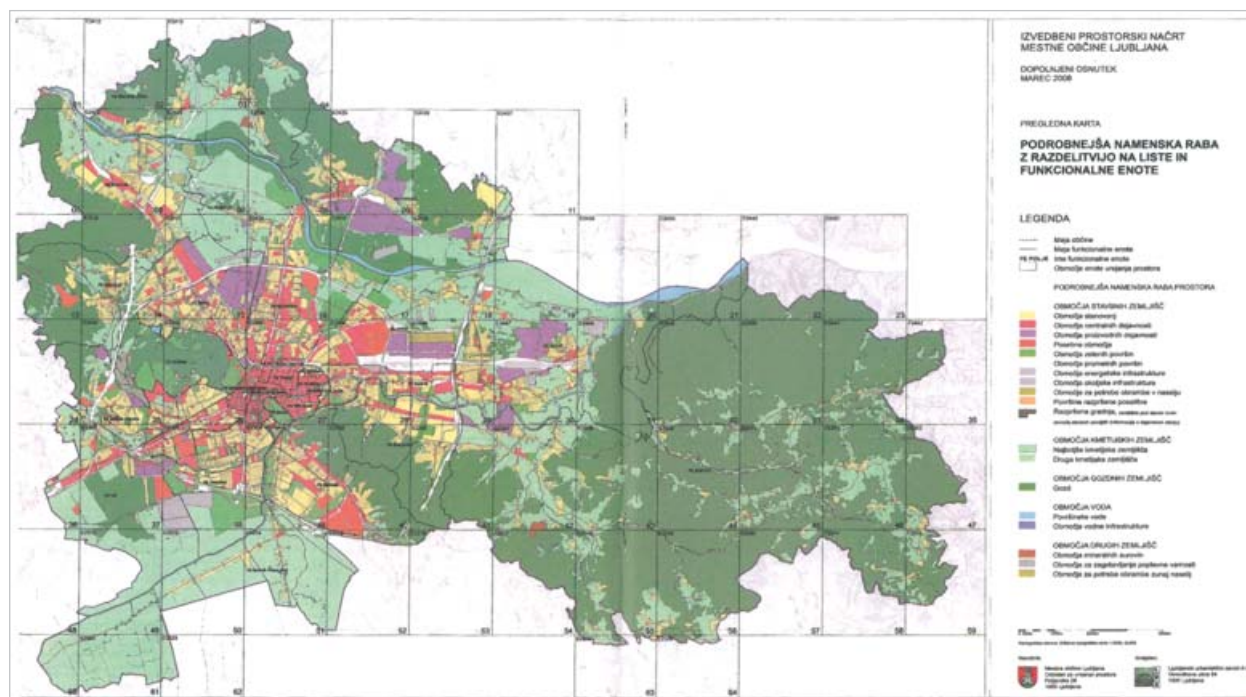
Plánování Ljublaně

Každý územní plán má podle stavebního zákona část strategickou a část závaznou. Platnost územního plánu Ljublaně je zamýšlena do roku 2027, tj. ještě 10 let.

Po roce 1991 došlo v celé zemi k hromadnému rozdělování obcí (z 63 na 211), pouze Ljubljana zůstala výjimkou. Avšak až do doby novelizace stavebního zákona v roce 2007 bylo téměř nemyslitelné připravit smysluplný dokument. Nový územní plán hlavního města se začal tvořit ihned v roce 2007 a byl schválen již v roce 2010. První aktualizace proběhla v roce 2015 a od té doby se neustále povolují drobné změny dílčích území spočívající zejména ve zvyšování hustoty zastavění na úkor zeleně podél hlavních radiálních komunikací.

Jadranské pobřeží – konurbia tří měst

Jaderské pobřeží Slovinska je rozděleno mezi tři obce: Koper, Izolu a Piran. Přestože ve Slovinsku nejsou, jak jsem již zmínil, vhodné podmínky pro regionální plánování, tyto obce se dohodly na neformálním společném postupu. První vlašťovkou bylo umístění všeobecné nemocnice, jejíž jednotlivé kliniky se nacházejí v různých městech na pobřeží.

Územní plán Ljublaně, 2010

Dalším společným projektem byla kanalizace včetně čistiřny odpadních vod v Koperu. Technickým oříškem bylo hledání trasy pro hlavní stoku z města Izoly. Nakonec byl použit násep bývalé železniční tratě Terst – Parenzo, který byl následně přeměněn na vycházkovou trasu pro turisty a cyklisty.

Na pobřeží, které je rozděleno do tří obcí, je obtížné prosadit jednotný přístup k jeho optimálnímu užití. V posledních 10–15 letech došlo k výstavbě rekreačních a zábavních zařízení, která se celkem úspěšně integrovala do organismů měst. Větším problémem je sezónnost užívání prostoru. Dva měsíce v roce se počet obyvatel prakticky ztrojnásobí, přičemž všichni očekávají, že služby a infrastruktura budou normálně fungovat. Dalších deset měsíců se život jakoby zastaví, ale naddimenzovaná zařízení se musí udržovat v provozu.

Všechny obce se snaží kompenzovat sezónní výkyvy přílákáním nových funkcí, například univerzitního vzdělávání. V Piranu je jediná slovinská námořní škola, dále Fakulta námořních studií a Fakulta cestovního ruchu. V Izole a Koperu jsou též fakulty humanitní univerzity.

Mladší generace obyvatel přímořských historických měst se snaží najít bydlení v zástavbě rodinných domů ve svazích nad pobřežím. Historické budovy v centru nenabízejí dnešní komfort bydlení. Za posledních 60 let došlo tudíž k enormnímu nárůstu zastavěné plochy.

„Urban sprawl“ druhého bydlení

Často vyvstává otázka, kde leží limity výstavby nových rekreačních a hotelových zařízení. Kdy dojde k tomu, že na plážích již nebude místo, v restauracích si lidé nesednou nebo již nebudou v horách žádné lesy? Určitou strategickou rezervu nabízejí solné laguny, které bude případně možné využít k jiným účelům.

Fenomén léta a víkendů u moře je typickým socialistickým produktem, kdy soukromé vlastnictví bylo omezeno na jeden byt, ten, kde rodina měla trvalé bydliště, a na chatu. Ty se stavěly jednak v Alpách k zimní rekreaci nebo na jaderském pobřeží. Volné finanční prostředky, které se nepodařilo investovat ve Slovinsku, se často uplatnily při koupi nemovitostí v rámci bývalé Jugoslávie. Lidé si kupovali nebo stavěli chaty na západním pobřeží Istriie v Umago, Novi Gradu, Poreči, Vrsaru, Rovinji nebo Polle. Po rozpadu Jugoslávie a změně politického systému ve Slovinsku a Chorvatsku způsobil tento majetek v zahraničí určité problémy a to zejména v případech, kdy stavby neměly legální stavební povolení. Papírové dostavování domů v Istriii se po určité dobu stalo v Chorvatsku docela dobrým byznysem.

Naštěstí míra zastavění istrijského pobřeží zdaleka nedosahuje úrovně například některých částí Španělska nebo Francie, kde se povolovalo zabírat pozemky až k moři. Měřítko istrijských měst je malé a také povolované stavby nesmí být vyšší než čtyři nadzemní podlaží, což přispívá k uchování harmonie pobřežní krajiny.

*Mag. Peter Bassin, Univ. Grad. Eng. Arch.
DUPPS – Društvo urbanistov in prostorskih planerjev Slovenije
Association of Urban and Spatial Planners of Slovenia*

Překlad: Vít Řezáč.

Světové dědictví UNESCO

Věra Kučová

V roce 2016 slaví světové společenství významné kulaté jubileum, 70 let založení UNESCO. V rámci jeho působnosti je aplikace jedné z desítek mezinárodních úmluv, jakou je Úmluva o ochraně světového kulturního a přírodního dědictví, přijatá v roce 1972, mnohem kratším obdobím. Více než čtyřicet let ale umožňuje řadu zobecnění a jim je věnován tento příspěvek. Název zmíněné konvence je často (i v mezinárodním kontextu) zkracován jako „Úmluva o ochraně světového dědictví“, a pro účel článku bude užito též jen „Úmluva“.¹⁾

Úmluva je jedním z vůbec neúspěšnějších a nejznámějších dokumentů UNESCO, o čemž svědčí i to, že za dobu její existence k Úmluvě přistoupilo postupně celkem 192 zemí.²⁾ Česká republika je kontinuálním členem Úmluvy po bývalé Československé federativní republice, která k ní přistoupila 15. listopadu 1990.³⁾ Na základě tohoto aktu byl tedy (až!) na počátku 90. let 20. století připraven seznam statků území České republiky k předkládání návrhů pro zápis na Seznam světového (kulturního a přírodního) dědictví.⁴⁾ V Seznamu světového dědictví je k 1. 1. 2016 zapsáno na území České republiky celkem dvanáct statků, a to výhradně kulturní povahy. První tři úspěchy (historická jádra měst Prahy, Českého Krumlova a Telče v rozsahu jejich památkových rezervací) byly zapsány v roce 1992. Je zcela signifikantní, že jde o urbanistické celky, protože památková území obecně v české památkové péči pokládáme za velmi úspěšný a praxí potvrzený model ochrany kulturního nemovitého dědictví. Rovněž další naše úspěchy mají (s výjimkou Trojičného sloupu v Olomouci, Santiniho kostela na Zelené hoře, zámku v Litomyšli a vily Tugendhat v Brně) povahu většího památkově chráněného území.⁵⁾

O Seznamu světového dědictví a jeho položkách se píše často, vlastní Úmluva a její historie obvykle zůstává nespavedlivě stranou širšího poznání, což je možná vhodné krátce napravit: Historie vzniku mezinárodní Úmluvy, jež by deklarovala potřebu chránit to nejcennější z kulturního a přírodního dědictví, je velmi bohatá. Větší aktivity akce-

lerovalo právě založení UNESCO a přímé zkušenosti z důsledků válečného ničení staveb i přírody. Za rozhodující moment lze považovat úsilí o záchranu pokladů starověkého Egypta, včetně chrámů Abú Simbelu, v době budování Asuánské přehrady od druhé poloviny 50. let 20. století. Široká kampaň UNESCO s cílem nashromáždit finanční prostředky a připravit projekt k přesunu chrámů a jejich mediálně sledovaný transfer jsou dodnes považovány za největší počin v kulturní historii. Úspěch vedl k dalším ze strany UNESCO koordinovaným kampaním ve prospěch architektonického dědictví (např. záchrana Benátek a jejich laguny, ruin města Mohenjo-Daro v Pákistánu nebo chrámového komplexu Borobudur na střední Jávě). V průběhu 60. let 20. století byly formulovány první dokumenty na ochranu krásy a charakteru krajiny a (historických) sídel. Na rozvíjení těchto myšlenek se podílela kromě vládních expertů i mezinárodní organizace ICOMOS, založená v roce 1965.⁶⁾ Mezinárodní organizace IUCN⁷⁾ vypracovala v roce 1968 podobný dokument, podporující propojení oborů ochrany přírodního a kulturního dědictví v jednom právním nástroji. Oba návrhy byly předloženy konferenci OSN o životním prostředí ve Stockholmu v roce 1972 a v návaznosti na ně byl vypracován návrh textu Úmluvy, který generální konference UNESCO v témže roce přijala.⁸⁾ Po vyřešení řady procedurálních pravidel bylo (až) v roce 1978 na Seznam světového dědictví zapsáno prvních dvanáct položek. Tehdejší ČSSR (na rozdíl třeba od Polska) tehdy své návrhy ještě nepodávala, protože nebyla signatářem Úmluvy.

1) Úmluva o ochraně světového kulturního a přírodního dědictví byla přijata v Paříži dne 16. 11. 1972, v platnost vstoupila dne 17. 12. 1975. Text Úmluvy a oznámení o přístupu jsou publikovány ve Sbírce zákonů č. 159/1991 Sb.

2) Údaj k 9. 6. 2016.

3) V době, kdy vláda ČSFR vydala usnesením č. 555/1990 souhlas s přijetím Úmluvy, bylo tehdejší Československo jednou z mála evropských zemí, a to i v rámci bývalého „východního bloku“, které se k Úmluvě dosud nepřipojily.

4) Seznam světového dědictví je zveřejňován na internetových stránkách Centra světového dědictví v Paříži, kde lze kromě mnoha obecných informací a aktualit prohlížet i zastoupení jednotlivých zemí na tomto Seznamu (stránka <http://whc.unesco.org>).

5) Ačkoliv byl přehled světového dědictví v ČR v mnoha materiálech prezentován, připomejme je v přesném názvu a pořadí zápisu: Historické jádro Prahy (1992), Historické jádro Českého Krumlova (1992), Historické jádro Telče (1992), Poutní kostel sv. Jana Nepomuckého na Zelené hoře (1994), Kutná Hora: Historické jádro města s kostelem sv. Barbory a katedrálou Panny Marie v Sedlci (1995), Kulturní krajina Lednice-Valtice (1996), Vesnice Holašovice (1998), Zahrady a zámek v Kroměříži (1998), Zámek v Litomyšli (1999), Sloup Nejsvětější Trojice v Olomouci (2000), Vila Tugendhat v Brně (2001), Židovská čtvrť a bazilika sv. Prokopa v Třebíči (2003). V rámci historického jádra Prahy je přitom jako součást zapsán i areál zámku a parku v Průhoncích.

6) ICOMOS – International Council on Monuments and Sites (Mezinárodní rada památek a sídel, jejíž historie a poslání jsou podrobněji popsány např. v tematické dvojici článků: VINTER, Vlastimil. Čtyřicet let od založení ICOMOS. In: *Zprávy památkové péče*, 2005, roč. 65, č. 5, s. 445–446. a ŠTULC, Josef. ICOMOS v současnosti. In: *Zprávy památkové péče*, 2005, roč. 65, č. 5, s. 446–447. ŠTULC, Josef. 50 let od založení ICOMOS. In: *Zprávy památkové péče*, 2015, roč. 75, č. 4, s. 388–392.

7) IUCN – International Union for Conservation of Nature, tedy Světový svaz ochrany přírody (překlad názvu užívaný v resortu Ministerstva životního prostředí ČR), jehož členy mohou být i vlády. To IUCN dává poměrně velkou sílu a odlišuje ho např. od ICOMOS, který je výhradně nevládní.

8) Historické informace byly formulovány s využitím internetových stránek Centra světového dědictví, uvedených v poznámce č. 4.

Seznam světového dědictví a principy jeho sestavování

Hlavním posláním Úmluvy je povinnost smluvního státu zabezpečit označení, ochranu, zachování a předávání kulturního a přírodního dědictví budoucím generacím. Za více než čtyřicet let existence Úmluvy byl postupně propracován poměrně složitý mechanismus jejího naplňování. Vedle ustavení Mezivládního výboru světového dědictví (dále též jen „Výbor“) a formulace Operačních směrnic k naplňování Úmluvy o ochraně světového kulturního a přírodního dědictví, jež lze pro naše právní zvyklosti přirovnat k „prováděcí vyhlášce k Úmluvě“, mělo velký význam ustavení stálého sekretariátu Výboru, jehož funkci od roku 1992 plní Centrum světového dědictví jako přímá součást pařížského Sekretariátu UNESCO. Vlastní operační směrnice jsou postupně, ovšem vždy na základě schválení na Valném zasedání smluvních států Úmluvy, dílčím způsobem zpřesňovány, doplňovány a aktualizovány.⁹⁾

Ústředním pojmem Úmluvy a operačních směrnic je **mimořádná univerzální hodnota** kulturních a přírodních statků, která je u navržených lokalit nezbytná, mají-li být zapsány do Seznamu světového dědictví. Tato hodnota podle operačních směrnic „představuje takový mimořádný kulturní a/nebo přírodní význam, který přesahuje národní hranice; je to hodnota stejně cenná pro současné, jakož i pro budoucí generace lidstva jako celku“. V praxi je užívána i zkratka „OUV“ podle anglického znění pojmu *outstanding universal value*. OUV je předmětem hodnocení všech návrhů k zápisu na Seznam světového dědictví experty ICOMOS nebo IUCN a schválení její formulace Výborem světového dědictví představuje text, který vysvětluje smysl a důvod zápisu na tento Seznam. OUV je také referenčním textem pro návaznou ochranu a správu statku světového dědictví, protože k němu jsou vztahovány různé expertní zprávy a státem oficiálně předkládané informace. OUV tvoří také základní předmět péče, od kterého se odvíjí tvorba dokumentu označovaného termínem *Management Plan*¹⁰⁾ (viz též dále). Pro praxi na národní úrovni je pochopení smyslu, obsahu OUV zcela klíčové, protože se setkáváme se zaměňováním cílů péče o světové dědictví. Pro objektivizaci informací o stavu světového dědictví je využíván nástroj, kterým je sledování světového dědictví (monitoring), který má rovněž přednostně komentovat vliv a potenciální dopady na mimořádnou univerzální hodnotu. Monitoring se soustředí právě na zachování a rozvíjení OUV, jak je definována při zápisu statku.

Důležitým nástrojem tvorby Seznamu světového dědictví je tzv. *Indikativní seznam*, jakýsi „seznam záměrů jednotlivých států“. Seznam záměrů nejen státům umožňuje plánovat, ale dalším poskytuje orientaci v „konkurenci“ a navíc i ztěžuje zpracování povinné srovnávací analýzy, která v procesu hodnocení nominací pomáhá prokázat právě mimořádné, či zcela výjimečné hodnoty návrhu.

Význam zápisu statků na Seznam světového dědictví vzrostl zejména poté, kdy se prokázal silící zájem turistů o tato mimořádně cenná místa jako o atraktivní cíle. V průběhu trvání Úmluvy o ochraně světového se také prokázalo, že značka světového dědictví je značkou objektivní kvality právě proto, že nový zápis nezávisí na vůli nominujícího státu, ale na expertním hodnocení, které je skutečně výsledkem kolektivní práce zkušených osobností a i proto taková místa chtějí návštěvníci poznat. Úspěchy v rostoucí návštěvnosti často vedou k nepochopení smyslu zápisu na Seznam světového dědictví, jímž je od počátku ochrana jejich výjimečnosti. Snaha samospráv a politické reprezentace na různé úrovni prosadit právě „jejich“ dědictví na tento seznam s vidinou ekonomického přínosu do daného místa je jistě cílem legitimním, ale nesmí být cílem jediným.

Odpovědnými úřady České republiky, které zodpovídají za podklady jednání Výboru světového dědictví a dohlíží na plnění závazků vyplývajících z Úmluvy, jsou Ministerstvo kultury ČR a Ministerstvo životního prostředí ČR. S ohledem na dosavadní dominanci statků z oblasti kulturního dědictví se aktivity týkají hlavně MK ČR. MK ČR je zřizovatelem Národního památkového ústavu (dále jen „NPÚ“), který kromě přímé správy několika objektů na Seznamu světového dědictví nebo v jejich území¹¹⁾ současně zajišťuje významný podíl obecné agendy světového dědictví na národní úrovni, a to zejména jako subjekt metodický a koordinační. Mezi dokumenty, které NPÚ připravil pod supervizí MK ČR,¹²⁾ je důležité uvést obecný materiál upravující postup pro případné další rozšiřování národního Indikativního seznamu ČR.¹³⁾ Tento materiál by měl, mimo jiné, napomoci k uvážené a důsledné rozvaze navrhovatelů možných dalších podnětů.

V důsledku stoupající geografické, ale i tematické disproporce Seznamu světového dědictví byly na konci 90. let 20. století a na začátku 21. století přijaty dokumenty, jejichž cílem je, aby byl Seznam „geopoliticky i kulturně-historicky“ lépe vyvážen a obsahoval vynikající příklady všeho, co lidstvo a příroda vytvořily ve všech částech

9) Aktuální znění pochází z roku 2015. Jejich předchozí revize proběhly v letech 1980, 1992, 1996, 2005, 2008, 2011 a 2012.

10) Souhrnně je managementu světového dědictví věnována například publikace FEILDEN, Bernard M. – JOKILEHTO, Jukka. *Průručka manažmentu lokalit svetového kulturneho dedičstva*. 1. vyd. Svätý Jur: AlNova, 2010. 162 s. ISBN 978-80-968598-3-2. V českém prostředí k pojmu Management Plan například KUČOVÁ, Věra. Památky světového dědictví a jejich management plan. In: *Zprávy památkové péče*, 2004, roč. 64, č. 5, s. 422–425.

11) Zámek v Telči, hrad a zámek v Českém Krumlově, zámky v Lednici a ve Valticích a řada drobných architektonických památek v celém areálu LVA, zámek v Litomyšli, zahrady a zámek v Kroměříži (po aplikaci restituce pouze Květná zahrada) a do roku 2014 i kostel na Zelené hoře v Žďáru nad Sázavou.

12) Zejména materiály: 1) Doporučená struktura plánu nakládání se statky zapsanými na Seznam světového dědictví (Management Planu); 2) Harmonogram nominace; 3) Metodika roční národní monitorovací zprávy o statku zapsaném na Seznam světového kulturního a přírodního dědictví UNESCO, určené pro národní a místní účely; 4) Podněty k zápisu na Seznam světového dědictví UNESCO.

13) Dokument byl schválen a zveřejněn <http://www.mkcr.cz/cz/kulturni-dedictvi/pamatkovy-fond/analyzy-koncepce-dokumenty/zpracovani-navrhu-na-zarazeni-na-indikativni-seznam-unesco-162019/>.

světa. S tímto cílem byla již v roce 1994 přijata *Globální strategie pro dosažení reprezentativního, vyváženého a věrohodného Seznamu světového dědictví*.¹⁴⁾ Jejím podkladem byly expertní analýzy ICOMOS a IUCN, které jasně ukázaly vyšší zastoupení Evropy a obecně historických měst a náboženských památek křesťanství. Nově se dokonce začalo hovořit o „přezastoupených“¹⁵⁾ druzích dědictví.

Vrátíme-li se do kontextu České republiky, která své nominace mohla začít připravovat a k hodnocení zasílat až od roku 1991 (viz výše), vidíme, v jak složitém okamžiku jsme do procesu „nastupovali“. V důsledku opatření vycházejících z uvedené Globální strategie je v posledních letech zejména v Evropě obtížnější prosadit na Seznam světového dědictví památky v rámci tradičních kategorií památek a míst (například hrady, zámky, kláštery, „klasická“ města středověkého založení, jakkoli krásná). Jsou podporovány méně zastoupené kategorie jako moderní architektura, kulturní krajina, technické dědictví, ale i určité oblasti archeologie. Odborníky z přírodních oborů jsou na Seznamu postrádány specifické pouště, přímořské oblasti, ostrovní lokality menšího rozsahu. V oblasti kulturního dědictví jsou pak koncipovány spíše širší tematické projekty, jako kulturní cesty, technické dědictví v širším narativním pojetí celého výrobního či zpracovatelského procesu a souvisejícího zázemí, včetně obytných či vzdělávacích vybavení.

Aby Výbor zlepšil zeměpisné a tematické rozložení statků na Seznamu, rozhodl také o omezení počtu návrhů k zápisu na jeden z oblastí kulturního a přírodního dědictví pro stát v jednom roce, což přirozenou formou „brzdí“ zájemce z bohatších regionů. Současně z kapacitních důvodů všech zapojených subjektů a expertů stanovil i počet návrhů, které budou projednávány v průběhu jeho řádného zasedání. Z důvodu nárůstu řady problémů v již zapsaných lokalitách začal Výbor uplatňovat nejen početní restrikce pro nové nominace, ale je věnována i zvýšená pozornost sledování stavu míst již zapsaných a kontrole plnění přijatých závazků. Je to jen logické, protože smluvní stranou jsou státy, které by měly garantovat ochranu obecně a mít dostatečné nástroje dostát závazkům Úmluvy. Pokud stát neplní doporučení Výboru u lokalit, které byly jakkoli na zasedáních projednávány, stává se samozřejmě méně důvěryhodným i pro své další nominace.

Od konce 90. let 20. století začal být kromě precizního popisu a historie a vhodných ilustračních příloh povinně přikládán „plán nakládání se statkem“ (*Management Plan*). Materiál je postupně požadován i jako dodatečný pro statky již předtím zapsané. Ukázalo se totiž, že některé statky světového dědictví mají řadu problémů (často vleklých),

a to nejen těch daných změnami klimatu nebo objektivními přírodními podmínkami. Většina problémů ve statcích světového dědictví je bohužel dána jejich postupnými či dokonce rychlými změnami, vyplývajícími z nedostatečné regulace stavební činnosti v jejich blízkosti nebo dokonce na jejich území.

Také v České republice byly v posledních letech přijaty nové principy přípravy nominačních dokumentací, s vyšším důrazem na aktivní zapojení subjektů na místní úrovni a koordinační podíl odborné organizace.¹⁶⁾ Zcela zásadní změnu do procesu přípravy nominačních a zejména pro naplňování principů Úmluvy o ochraně světového dědictví přinesl od roku 2008 neinvestiční program Ministerstva kultury ČR s názvem *Podpora pro památky UNESCO*. Program neznamena jen finanční podporu statkům již zapsaným na Seznamu světového dědictví, ale také finanční podporu statkům uvedeným na národním Indikativním seznamu. Program je založen na komisionálním výběru projektů, zdaleka přitom nejde jen o vlastníky dotčených lokalit, ale i nakladatele, tvůrce informačních materiálů, pořadatele odborných konferencí, zpracovatele tematických odborných prací, v neposlední řadě je podporována právě tvorba management planů a jejich aktualizací.¹⁷⁾

Jednou z velmi důležitých úloh stanovenou Úmluvou, je osvěta v oblasti světového dědictví. I v ní hraje NPÚ nemalou roli a nutně se o ni dělí s řadou dalších organizací a institucí na místní či národní úrovni, kde je oficiální agenturou s cílem prezentace hodnot a zajímavostí ČR CzechTourism. Národní prezentaci světového dědictví systematicky pokrývá například sdružení *České dědictví UNESCO*, které je svazkem obcí a měst České republiky, na jejichž území se statek světového dědictví nachází,¹⁸⁾ a které se na společné formy propagace dlouhodobě zaměřuje. Nezastupitelnou úlohu vykonává i samo Ministerstvo kultury ČR. Podle možností s agendou spojení pracovníci vystupují na akcích dalších subjektů, resortů a aktivitách v oblasti mezinárodní spolupráce. Právě na poli světového dědictví se totiž stále více rozvíjí zájem povahy regionální, ale i tematické. V odborné oblasti se velmi angažuje *Český národní komitét ICOMOS*, který tvoří expertní zázemí jak pro spolupráci na národní úrovni, tak právě pro zviditelňování našich témat při komunikaci se zahraničními partnery.

UNESCO si je velmi dobře vědomo složitostí, jakým čelí živé urbánní celky, v nichž je zachováno historické dědictví. Rozlišuje přitom i situace, kdy jde o historická města obecně a města zapsaná na Seznamu světového dědictví. V minulých letech proběhla řada odborných akcí, kde byly diskutovány zejména otázky souladu současné architek-

14) Global Strategy for a representative, balanced and credible World Heritage List, viz <http://whc.unesco.org/en/documents/101993>.

15) Anglicky „over-represented“, francouzsky „sur-représenté“.

16) V České republice byly v 90. letech 20. století nominační dokumentace nejprve pořizovány z rozpočtu tehdejšího Státního ústavu památkové péče, s různě vysokým přispěním dotčených míst. Pro posílení objektivitu a garanci prostředků na kvalitní materiály byly podklady v letech 2001–2011 řešeny formou účelově vázaných finančních prostředků od MK ČR.

17) Podmínky programu a přehledy všech dosud podpořených projektů jsou zveřejněny na webu MK ČR. <http://www.mkcr.cz/scripts/detail.php?id=2433>.

18) České dědictví UNESCO bylo založeno v roce 2009. Bližší informace poskytují webové stránky: <http://www.unesco-czech.cz/>.

Foto © Věra Kučová, 2005

Kutná Hora – pohled z ochozu chrámu sv. Barbory, vlevo bývalá jezuitská kolej, v pravé části gotický kostel sv. Jakuba

tury s historickým kontextem. Výsledkem je dokument, přijatý na generální konferenci UNESCO v listopadu 2011 s názvem *Doporučení k historické urbánní krajině*, který nastoluje četné principy nahlížení na specifika historických měst a poprvé i v mezinárodním měřítku přesněji definuje pojem péče o urbánní celky – *urban conservation*. Téma široce rozvíjí jak stránky Centra světového dědictví (<http://whc.unesco.org/en/cities/>), tak navazující dílčí aktivity. Důležitou platformu pro historická města zapsaná na Seznam světového dědictví vytváří dlouhodobě Organizace těchto měst (Organization of World Heritage Cities), založená již v roce 1993 a v současnosti sdružující již 215 lokalit.

Foto © Věra Kučová, 2013

Třebíč – zástavba židovské čtvrti při řece Jihlavě, v pozadí bazilika sv. Prokopa

Právě v segmentu světového dědictví, které má plošnou povahu, je potřebné klást důraz na kvalitu a zkušenost zpracovatelů dokumentace. Velké množství témat v přípravě nominací nezbytně prolíná tématy územně plánovací dokumentace daných míst, stejně jako příprava plánů péče a jejich aktualizace. Věříme, že odpovědnost k hodnotám, za jejichž uchování jsme odpovědní v mezinárodním kontextu, napomůže tomu, aby jediným předpokladem výběru zpracovatelů takových materiálů do budoucna nebyla cena takových prací. Obecně platí, že světové dědictví je vizitkou daného státu, vzorem pro další místa. Není ne-

Foto © Věra Kučová, 2015

Český Krumlov – charakteristické dominanty severní části města – zámecká věž s ochozem a bývalý kostel sv. Jošta

zbytné usilovat o další a další položky na jeho Seznamu, ale uvážlivě nakládat alespoň a nejen s těmi, které nás reprezentují. Kultivovaní návštěvníci jsou schopni porovnávat a v době rychlého přenosu informací a svobodného sdílení názorů jsou dobré i špatné příklady rychle známé. Seznam světového dědictví je nástrojem, jak trvale připomínat bohatství témat kulturního a přírodního dědictví a význam dochovaných hodnot a ty nejkvalitnější skutečně nadstandardně konzervovat a opravovat – ne jako jedině, ale jako referenční, kvalitní vzory mnoha dalším místům.

Ing. arch. Věra Kučová
Národní památkový ústav, generální ředitelství

Český Krumlov – kulturní dědictví a územní plán

Pavel Koubek

Téměř před deseti lety byl Český Krumlov zařazen redakcí National Geographic Traveler na 16. místo ze stovky nejkrásnějších historických destinací světa. V České republice má město jistě výjimečné postavení jako centrum cestovního ruchu a turistických atraktivit světového významu. Na jedné straně je to důvod k určité hrdosti – máme světu co ukázat, na straně druhé je to závazek, který nás nutí naložit s tímto dědictvím odpovědně a chránit je jako jisté svědectví pro generace příští, ale za třetí, díky intenzitě cestovního ruchu, je vysoká návštěvnost této lokality i zdrojem nemalých problémů, s nimiž se město potýká.

Identita Českého Krumlova je dána především vzájemným působením přírodního rámce, přírodních i stavebních dominant území. Hluboké zářezy meandrů Vltavy a přírodní linie horizontů českokrumlovské kotliny, kvalita přírody a její ochrana, to vše umocněné kulturně-historickými dominantami – jedinečnými objekty kulturního dědictví, jejichž ochrana má ve sledovaném prostředí zachovat autentické stopy kořenů a kontinuity historického vývoje dané oblasti.

Z hlediska tvorby územního plánu v současné době problematika kulturního dědictví zahrnuje všechny uvedené aspekty: limity přírodní, limity kulturní i problematiku cestovního ruchu a jejich vliv na podmínky a předpoklady využití území.

Limity přírodní

Krajinný ráz a charakteristická topografie tvoří základ identity a atmosféry Českého Krumlova. Českokrumlovská kotlina s charakteristickými meandry toku Vltavy je dotčena následujícími limity ochrany přírody:

- **Chráněná krajinná oblast (CHKO) Blanský les** [zřízena 12. prosince 1989 vyhláškou MK ČSR na ploše 212 km²] – přírodně velmi zachovalé území šumavského podhůří. Nejvýznamnější části přírody v CHKO jsou zahrnuty do maloplošných zvláště chráněných území, z nichž se ve správním území Českého Krumlova nacházejí:
  - **Národní přírodní rezervace (NPR) Vyšenské kopce** [vyhlášena již v roce 1951 na ploše 7 ha, v současnosti má rozlohu více než 66 ha] – druhově bohatý komplex lesních, křovinných a travino-bylinných společenstev vázaných na vápencové podloží s řadou vzácných a chráněných druhů rostlin, hub a živočichů.
  - **Přírodní památka (PP) Výří vrch** [vyhlášena nařízením Správy CHKO Blanský les č. 1/2010 z 10. 2. 2010 na ploše 12,9 ha] – území bývalého lomu Vyšný na jižním a východním svahu vrchu Výří vrch; obnažené skály na vápencovém podkladu, společenstva rostlin a živočichů, rozvolněné teplomilné doubravy a vápnomilná bučina.

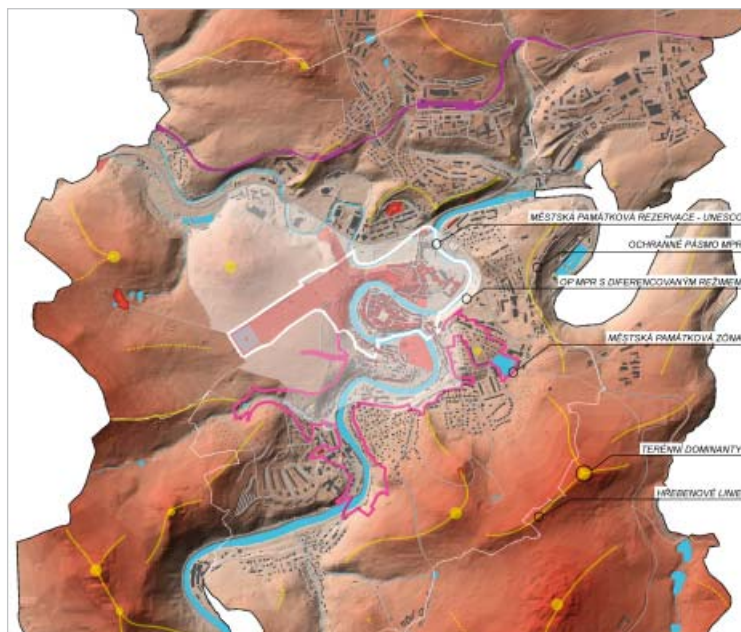
- **NATURA 2000** – téměř celá CHKO (spolu s kaňonem řeky Vltavy mezi Českým Krumlovem a Boršovem n. Vltavou) byla zařazena do národního seznamu lokalit soustavy Natura 2000 díky výskytu evropsky významných druhů a stanovišť flóry i fauny.
  - **Přírodní památka (PP) Vltava u Blanského lesa** [vyhlášena nařízením Jihočeského kraje č. 5/2014 ze dne 19. 12. 2013]. Území přírodní památky Vltava u Blanského lesa včetně jejího ochranného pásma bylo zařazeno nařízením vlády č. 318/2013 Sb., kterým se stanoví národní seznam evropsky významných lokalit Natura 2000 (kód lokality CZ0314124). Prakticky v celém úseku od Českého Krumlova k Boršovu n. Vltavou protéká Vltava hlubokým údolím s bohatými meandry vytvořenými erozní činností vodního toku se suťovými lesy, zčásti i vy-preparovanými holými skalami, často spadajícími přímo do toku Vltavy.
  - **Krajinná památková zóna (KPZ) Chvalšinsko** – prakticky celý územní obvod města kromě severní části již zahrnuté do CHKO je součástí navržené krajinné památkové zóny.

Využití území limitovaného ochranou přírody se řídí podmínkami orgánů ochrany přírody. Současně však v případě Českého Krumlova vzhledem k podmínkám zahrnutí města do Seznamu světového kulturního a přírodního dědictví UNESCO je v tomto případě třeba vnímat i důraz na zachování přírodního charakteru horizontů českokrumlovské kotliny.

Limity kulturní

- **Kulturní památky a národní kulturní památky** Ústřední seznam kulturních památek České republiky eviduje ve správním území Českého Krumlova více než 360 položek památkového fondu – kulturních památek a národních kulturních památek.
  - **Kulturní památky** v Českém Krumlově zahrnují soubory historické architektury v široké škále od rozsáhlých areálů (kláštery čp. 50, pivovar na Novém městě čp. 27) až po velké množství měšťanských domů. Jsou dokladem historie města od jeho vzniku ve

13. století v podhradí (Latrán), jeho postupného rozšiřování na protější břeh řeky Vltavy, kde vznikla další část města (dnešní vnitřní město) typického kolonizačního půdorysu s kvadratickým náměstím, z něhož vybíhá systém ulic směrem k městským branám. Zcela převládá historický stavební fond z pozdně gotického a renesančního období. Původně gotické objekty byly od druhé poloviny 16. století do počátku 17. století významně přestavěny v období renesance společně se zámkem. Ve druhé polovině 16. století se v Českém Krumlově objevují průčelí domů zdobená sgrafitovou výzdobou. Dokladem rozvoje města v období baroka jsou zejména zámecké a církevní objekty. Poslední slohově jednotnou tvář získalo město v období klasicismu.

Výřez topografie Českého Krumlova

- **Národní kulturní památka** tvoří nejvýznamnější součást kulturního bohatství národa; vykazují výjimečné společensko-kulturní, architektonické, urbanistické a umělecké hodnoty. V Českém Krumlově jsou národní kulturní památkou:
  - **Areál zámku Český Krumlov** včetně zámecké zahrady, zásobní zahrady a svahů pod zámkem [národní kulturní památka dle nařízení vlády ČSR č. 55/89 Sb. ze dne 19. 4. 1989]. Jedná se o rozsáhlý komplex mnoha budov a palácových staveb soustředěných kolem pěti zámeckých nádvoří, který vznikl postupně na vysokém skalnatém ostrohu z jihu obtékaném řekou Vltavou a ze severu potokem Polečnice. Původně nevelký gotický hrad s věží (dnes tzv. hrádek) založený ve 13. století, byl od 14. století postupně rozšiřován. Gotická podoba feudálního sídla dosáhla vrcholu v první polovině 15. století dokončením monumentální stavby Horního hradu. Základy dnešní dispozice zámku jsou výsledkem rozsáhlých renesančních úprav celého komplexu v 16. století. Zámecká věž s monumentální hmotou přilehlého hradního areálu tvoří spolu s dominantou kostela sv. Víta jedinečné panorama středověkého města. Zámek v Českém Krumlově patří svou vysokou úroveň architektury, kulturní tradicí a rozlohou k nejvýznamnějším památkám ve střední Evropě. Areál hradu a zámku Český Krumlov je po Pražském hradu druhým největším zámeckým komplexem České republiky.
  - **Kostel sv. Víta** v Českém Krumlově [národní kulturní památka dle nařízení vlády ČR č. 262/95 Sb. ze dne 16. 8. 1995] byl vystavěn ve 14. století na ostrožně nad řekou Vltavou a je druhou nejvýznamnější dominantou města. Stavba má dispozici síňového trojlodí s protáhlým pětibokým presbytářem po stranách se sakristiemi a kaplemi Vzkříšení a sv. Jana Nepomuckého. Při západním průčelí kostela byla postavena věž, jejíž dnešní podoba je pseudogotická z konce 19. století.

Velkoryse pojatá síťová klenba parléřovského typu a výzdoba interiéru, na které se podíleli nejlepší místní i přizvaní umělci, řadí kostel k významným architekturám této oblasti.

- **Městská památková rezervace (MPR) Český Krumlov** – [zřízena výnosem MK ČSR ze dne 21. 12. 1987 (první rok prohlášení – 1963) zahrnuje historické centrum města o rozloze 51,91 ha]. Jedná se o významný historický urbanistický celek tvořený velkým soustředěním nemovitých kulturních památek, dochovanou historickou uliční sítí a parcelací i archeologickými nálezy, který je dokladem hospodářského, sociálního a kulturního života středověké společnosti. Součástí MPR jsou národní kulturní památky zámek Český Krumlov (se zámeckou zahradou) a kostel sv. Víta. Charakter a prostředí MPR určuje soubor nemovitých kulturních památek, případně archeologických nálezů.

Účelem památkové rezervace je zajištění striktní ochrany souboru nemovitých kulturních památek. V původní struktuře historického centra Českého Krumlova to je zvýšená ochrana významných historických a urbanistických celků a dokladů lidské činnosti, zajištění potřebné péče o jejich zachování, obnovu a prezentaci. Předmětem ochrany jsou historické půdorysy i hmoty, městský interiér včetně povrchů komunikací a podzemí, městské dominanty v dálkových i blízkých pohledech, nemovité kulturní památky a veřejná zeleň. S ohledem na předmět ochrany jsou stanoveny podmínky pro stavební činnost, úpravy terénu i vzrostlé zeleně. Pro novostavby je stanoven požadavek na jejich návaznost na architektonický vzhled, objemovou i prostorovou skladbu historického prostředí s ohledem na předmět ochrany. Veškeré zásahy vyžadují souhlas orgánu památkové péče.

- **Ochranné pásmo MPR** – [vyhlášeno ONV Český Krumlov dne 27. 12. 1987 – na ploše o rozloze 853,7 ha] je vymezeno za účelem ochrany kontinuity historických vazeb městské památkové rezervace s širším okolím, ochrany konfigurace terénu a charakteristických pohledů na rezervaci, její siluetu a výhledy z rezervace, s cílem zabránit jejich narušení nevhodnými zásahy. Cílem je zvýšení ochrany prostředí městské památkové rezervace před případnými vlivy z nejbližšího okolí a rušivými zásahy z území vymezeného ochranného pásma. Ochranné pásmo památkové rezervace slouží i k ochraně nemovitostí v něm se nacházejících, avšak výlučně ve vztahu k památkové rezervaci. Činnosti a záměry v ochranném pásmu památkové rezervace jsou posuzovány podle toho, jak budou působit na předmět ochrany, tj. na památkovou rezervaci.

Území ochranného pásma zahrnuje jednotlivá předměstí historického centra Českého Krumlova a širší okolí města s bohatě utvářeným terénem a s dochovaným přírodním prostředím se souvislou a solitérní zelení, které tvoří charakteristický rámeček městské památkové rezervace.

Území ochranného pásma městské památkové rezervace je rozděleno na dvě části, podle stupně památkové ochrany:

- a) **vnější ochranné pásmo MPR,**
- b) **vnitřní ochranné pásmo MPR s diferencovaným režimem** – tj. část území ochranného pásma, která bezprostředně navazuje na území městské památkové rezervace, tj. dotýká se zástavby historického centra města Český Krumlov.

K zabezpečení ochrany hodnot historického centra Českého Krumlova jsou v rámci OP MPR stanoveny podmínky pro tvorbu architektury a pro stavební činnost, pro zásahy do terénu a do vzrostlé zeleně, podmínky týkající se pohledových změn na území ochranného pásma apod. Stavebníkům je uložena povinnost projednat s orgány památkové péče všechny zásahy a opatření dotýkající se ve svém důsledku vzhledu ochranného pásma MPR a vyžádat si jejich stanovisko.

- **Seznam světového kulturního a přírodního dědictví UNESCO**

Československá republika navrhla v roce 1991 historické centrum Českého Krumlova v rozsahu území městské památkové rezervace k zařazení do Seznamu světového dědictví. V nominační dokumentaci se uvádí, že historické centrum Českého Krumlova představuje jedinečně dochovaný a vývojově uzavřený městský celek, který nebyl ovlivněn v podstatě novějším vývojem. Českokrumlovský architektonický soubor reprezentuje v neopakovatelném krajinném rámci a složitě terénní konfiguraci evropsky jedinečný historický městský celek. Historické centrum Českého Krumlova si zachovalo nejen původní urbanistickou strukturu – parcelaci, hmotovou skladbu, tvar střech, výraz fasád, ale vyznačuje se také bohatstvím původních dispozic, klenutých prostorů a interiérů. Soubor českokrumlovských měš-

tanských domů je ojedinělým dokladem tradičního bydlení z období gotiky, renesance i následných slohových období s dochovanými dispozicemi, konstrukcemi i architektonickými detaily.

Mezinárodní rada památek a sídel (ICOMOS) ve své evaluaci zpracované pro Výbor světového dědictví v roce 1992 uvedla, že: „Český Krumlov je vynikající příklad malého středověkého středoevropského města, které za strukturu a stavby v historickém centru vděčí své ekonomické význačnosti a relativně nerušenému organickému vývoji za více jak pět století. Město Český Krumlov se vyvíjelo v meandrech řeky Vltavy, která vytváří překrásný krajinný rámeček. Jeho vývoj v čase je jasně čitelný z jeho budov a jeho urbanistické struktury. Český Krumlov je nesporně nejlépe zachovalý a nejreprezentativnější žijoucí příklad středověkého středoevropského malého města.“ Mezi vládní výbor pro světové kulturní a přírodní dědictví se na svém 16. zasedání v Santa Fe v roce 1992 s tímto hodnocením ztotožnil a zapsal historické centrum Českého Krumlova na Seznam světového dědictví.

- **Městská památková zóna (MPZ) Plešivec** – [zřízena vyhláškou MK ČR č. 108/2003 Sb. na ploše o rozloze 56,4 ha] je nejrozsáhlejším dochovaným historickým předměstím Českého Krumlova, jehož počátky sahají do období pozdního středověku. Zóna zachycuje téměř neporušenou historickou komunikační síť a urbanisticky svěbytnou volně rostlou strukturou zástavby v prudce svažitém stísněném území. Na rozdíl od památkové rezervace není MPZ nutně vázána na kvantitu kulturních památek na jejím území. Městská památková zóna je v obecném smyslu území s menším podílem kulturních památek, které však vykazují významné kulturní hodnoty a je pozoruhodné svým historickým, architektonickým, archeologickým, uměleckým, vědeckým, společenským či technickým významem.
- **Archeologické naleziště** – ve správním území Českého Krumlova jsou sledovány následující archeologické lokality:
  - pravěké jeskynní sídliště pod skalním převisem u domu čp. 207, k. ú. Kladné – Dobrkovice;
  - bývalá dolní panská (pivovarská) zahrada, parc. č. 915/1 a 915/2, k. ú. Český Krumlov (památky je navržena k zápisu);
  - hradiště ze starší doby bronzové, 500 m SSZ od osady Vyšný (na severozápadním okraji vápencového lomu).

Cestovní ruch

Důsledkem atraktivity přírodního prostředí a soustředění kulturních památek je vysoká míra turistické návštěvnosti – podle údajů Českého statistického úřadu 186 tisíc ubytovaných v hromadných ubytovacích zařízeních ročně. Lůžková kapacita činí cca 4 500 lůžek, z toho cca 700 v zařízeních pro větší skupiny turistů. Šetření zbytkových dat mobilních

Foto © Jan Sommer

Panorama Českého Krumlova ze zámecké zahrady

operátorů provedené agenturou CzechTourism ukazují, že skutečný počet návštěvníků je 7x vyšší – tj. 1,3 mil. návštěvníků za rok.

Průměrný denní výskyt návštěvníků se v měsících květen až srpen pohybuje dokonce okolo 6 tis. turistů. Pro srovnání například počet obyvatel Úval – 6 018, Veselí nad Lužnicí nebo Františkových Lázní – 6 460 a v případě Hořovic, Českého Brodu, Králova Dvora jen o trochu víc – 6 900 obyvatel. Tedy jako kdyby denně v uvedeném období navštívili Český Krumlov téměř všichni obyvatelé některého z uvedených měst. Specifickým fenoménem je pak v letních měsících v době nepříznivého počasí nárazově zvýšená návštěvnost turistů přijíždějících z místa pobytu v okolí vodní nádrže Lipno.

Zcela specifickou skupinou návštěvníků Českého Krumlova jsou vodáci sjíždějící tok Vltavy, kteří v letní sezóně působí jako aktéři atraktivní podívané při průjezdu propustí jezu u vnitřního města.

Typickým cílem návštěvníků je zpravidla jednodenní návštěva prostoru městské památkové rezervace a areálu zámku. Množství kulturních památek a přírodních atraktivit zmíněné v předcházejících odstavcích tak stihnou vnímat jen zcela letmo a ve spěchu. Tomu se přizpůsobuje i spektrum nabídky obchodní vybavenosti, restaurací a služeb zaměřené především nebo zcela výhradně na turisty. Z areálu zámku, Latránu a vnitřního města se stává v jistém smyslu „továrna na cestovní ruch“, která vytěšňuje obvyklou vybavenost pokrývající potřeby obyvatel města mimo své území. Atmosféra historické části města se tak proměňuje směrem k „suvénýrové kultuře“. Je ale třeba poctivě přiznat, že návštěvníkům, kteří věnují Krumlovu více než jeden den, prostředí středověkého města poskytne širší a kvalitnější nabídku zážitků z oblasti kultury, umění a gastronomie: množství hospůdek, galerií, Egon

Schiele Art centrum, muzeum fotografie Seidel, muzeum vltavínů, marionet, historických motocyklů. Ročně probíhá sedm hudebních festivalů, v letní sezóně je dobré stihnout večerní divadelní představení na otáčivém hledišti v zámecké zahradě u barokního letohrádku Bellaria.

Z tohoto stručného komentáře by mělo plynout, že turistický ruch v takové hustotě, jaká je v Českém Krumlově, je mincí, která má opravdu dvě strany: na jedné straně je jistě ekonomickým přínosem a živí řadu obyvatel města, je efektivní „továrnou na zážitky“, na straně druhé proměňuje atmosféru historického jádra, které macešsky vytlačuje vlastní obyvatele města za svůj okraj. I to je jeden z důsledků, který musí územní plán mj. řešit.

Územní plán

Úkolem územního plánu je především koordinace zájmů v území. Překryv limitů památkové ochrany a ochrany přírody (případně dalších zájmů) se zpravidla řeší průnikem ploch vymezujících jednotlivé zájmy a specifikací takových podmínek využití, které sloučí obdobné požadavky jednotlivých limitů a zájmů a naopak oddělí plochy s rozdílnými požadavky. Takto vymezené plochy s rozdílným způsobem využití mohou ve specifikaci podmínek pro 1. hlavní využití, 2. přípustné využití, 3. nepřípustné využití a zejména 4. specifických podmínek pro využití plochy stanovit taková pravidla a regulativy, které budou v souladu s požadavky výše uvedených zájmů.

Kromě využití plochy musí ale územní plán řešit i podmínky prostorového uspořádání – zejména požadavek na zachování takové objemové struktury zástavby, která je pro určitou lokalitu charakteristickým projevem lokální identity.

Charakteristické struktury zástavby

1. MĚSTSKÁ HISTORICKÁ ZÁSTAVBA SPONTÁNNĚ ROSTLÁ

Středověká spontánně rostlá zástavba se vyznačuje v prvním plánu obezřetím původní komunikační kostry, která je následně do hloubky půdorysu zahutěna sítí nepravidelných ulic a prostorů. V případě Českého Krumlova je jedná o prostory původního podhradí jako přirozeného prvotního zájmu hradu (Lahruš): obdobný způsob zástavby je charakteristický i pro některá později rostlá předměstí – historická část Plešivce, část Horní Brány těsně navazující na Vnitřní město, ... apod.;

2. MĚSTSKÁ HISTORICKÁ ZÁSTAVBA SE STOPAMI LOKAČNÍHO ZALOŽENÍ

Znamkou středověké lokace (umělého založení sídla) je pravidelný půdorys náměstí většinou tvaru čtverce nebo obdélníku, na které podle možnosti navazuje síť ortogonálních komunikací vytvářející prvotní strukturu kompaktní blokové zástavby města. Nové městečné jádro bylo založeno pány z Krumlova ve druhé polovině 13. století jako obchodní, společenské a farnostnické ohnisko sídla (Vnitřní město).

3. MĚSTSKÁ BLOKOVÁ ZÁSTAVBA NÍZKOPODLAŽNÍ ISOLOVANÁ

Pravidelná šachovnicová uliční síť s návrhem parcelace pro drobnější nízkopodlažní zástavbu izolovanými rodinnými domy z období rozvoje města koncem 18. v průběhu 19. století i z pozdější doby (příklad: Horní Brána, ...);

4. MĚSTSKÁ ZÁSTAVBA NÍZKOPODLAŽNÍ ŘADOVÁ

Novodobá parcelace charakteristická pro nízkopodlažní zástavbu řadovými rodinnými domy a dvůrkovými z 20. století (příklad: Horní Brána, ...);

5. VESNICKÁ ZÁSTAVBA SPONTÁNNĚ ROSTLÁ

Spontánně rostlá původní nízkopodlažní zástavba usedlostí vesnického charakteru s hospodářským zázemím často s příomou vazbou na polnost. Zástavba je řazena kolem spontánně vzniklých jader – návsi nebo kolem uzlů křížení komunikací (viz uvedené příklady - Vyšný) nebo podstatě kolem komunikací. Novodobější formy zástavby rodinnými domy bez hospodářského zájmu již nezachovávají charakter původní vesnické struktury a implantují na vesnici atmosféru městského prostředí.

6. MĚSTSKÁ SÍDLIŠTNÍ ZÁSTAVBA VOLNÁ STŘEDO- AŽ VYSOKOPODLAŽNÍ

Novodobá zástavba středopodlažními a vysokopodlažními panelovými bytovými domy z druhé poloviny 20. století, případně obdobnými objekty typicky sídlíštního charakteru (příklad: Domoradice – sídlíštně Mír, ...). Obdobný charakter zástavby mají také sídlíštně Plešivce, Nádražní Předměstí, Vyšný, ...;

7. MĚSTSKÁ ZÁSTAVBA VÝROBNÍCH AREÁLŮ A ZÓN

Zástavba uzavřených velkoplošných (neprospjatých) areálů s vícepodlažními nebo velkobjemovými objekty a halami o výšce 8 až 12m i více (příklad: Domoradice, ...);

8. ZÁSTAVBA ZAHŘÁDKOVÝCH KOLONIÍ

Zástavba maloplošných parcel tzv. zahrádkových kolonií drobnými objekty určenými především pro uskladnění zahradního nářadí. Pro charakter lokality je limitovaná zastavěná plocha objekty určující (příklad: Plešivce, ...);

Struktury zástavby

Pro potřeby nově chystaného územního plánu Českého Krumlova proto bylo v rámci doplňujícího průřezu a rozboru stanoveno osm základních typických struktur zástavby, které je možné v zastavěném území města identifikovat a které budou sloužit jako základní srovnávací předlohy při formulaci podmínek prostorového uspořádání:

1. Městská historická zástavba spontánně rostlá
2. Městská historická zástavba se stopami lokačního založení
3. Městská bloková zástavba nízkopodlažní izolovaná
4. Městská zástavba nízkopodlažní řadová
5. Vesnická zástavba spontánně rostlá
6. Městská sídlíštní zástavba volná středo až vysokopodlažní
7. Městská zástavba výrobních areálů a zón
8. Zástavba zahrádkových kolonií

I když uvedený výčet typických struktur zástavby nelze pokládat za vyčerpávající a je možné očekávat, že v průběhu vlastního zpracování územního plánu bude zpřesněn a doplněn, pokládáme jej za základ pro přesnější a ilustrativnější formulaci požadavků na zachování kontextu a přiměřeného hmotového řešení staveb, dostaveb nebo nástaveb zejména v území ochranného pásma městské památkové rezervace. Pro území přímo zahrnuté do památkové rezervace, případně do památkové zóny předpokládáme i stanovení požadavku na dodržení souladu se završenou střešní krajinou vymezené plochy.

Dalším momentem, který je vhodné při rozhodování o využití území a hodnocení konkrétního záměru zástavby brát velmi vážně v úvahu je vliv zamýšlené stavby na panoráma pohledového pole z těchto hlavních vyhlídkových míst:

- A. Zámecká věž
- B. Křížová hora
- C. Severní paraplíčko (serpentina)
- D. Západní paraplíčko (Horská zahrada)
- E. Zámecká zahrada
- F. Vyhlídka u autobusového nádraží

Vybrané vyhlídkové body mohou také sloužit v podrobnějších stupních dokumentace k ověření zákresu (vizualizace) sledovaného stavebního záměru do panoramatu pohledového pole.

Ing. arch. Pavel Koubek
UK-24 Urbanistická kancelář

Možnosti ochrany památek prostřednictvím územně plánovací dokumentace

Dagmar Buzu

Na úvod si dovolím citovat několik definic a „pseudodefinic“ územního plánování a památkové péče.

Wikipedie: „**Územní plánování** je nástroj státní správy pro racionální rozvoj určitého území. **Územní plán** (ÚP) je určitý druh územně plánovací dokumentace, která si klade za cíl racionalizaci prostorového a funkčního uspořádání území v krajině a jejího využití. Územní plán si klade za cíl nalézt takové předpoklady, které by umožnily další výstavbu a trvale udržitelný rozvoj spočívající v nalezení vyváženého stavu mezi zájmy životního prostředí, hospodářství a pro společenství lidí obývajících dané území. Územní plán by se měl snažit naplnit potřeby současné generace tak, aby umožnil existenci a přežití i generací příštích.“ V pojetí tvůrce odkazu ve Wikipedii se jedná o technicistní účelový produkt, který zajistí rozvoj sídel korigovaný respektováním, někdy jen strpěním zájmů životního prostředí. Životní prostředí se zde chápe v základním významu – ovzduší, voda, horniny, půda, organismy, ekosystémy a energie. Ani slovo o kulturních hodnotách, o uchování a tvorbě hodnot urbanistických, architektonických, ale taktéž i o těch, které jsou ještě méně změřitelné, a to např. charakter, atmosféra území – tzv. genius loci. A přesto právě to je to, co lidi nejvíce oslovuje, celková atmosféra místa, pocit z něj. To je to, co nám nejdéle utkví v paměti po návštěvě jiného sídla.

Wikipedie citovala ze stavebního zákona (č. 183/2006 Sb. v platném znění), z § 18 Cíle územního plánování pouze odst. 1. Ve 4. odstavci § 18 je již odkaz i na kulturní hodnoty: „Územní plánování ve veřejném zájmu chrání a rozvíjí přírodní, kulturní a civilizační hodnoty území, včetně urbanistického, architektonického a archeologického dědictví.“ V § 19 Úkoly územního plánování je uvedeno 15 úkolů územního plánování. Z uvedeného pořadí úkolů je patrný důraz na komplexnost záběru územního plánování včetně uchování a rozvoje kulturních hodnot (citovány jsou jen úkoly s přímým dopadem na kulturní hodnoty v území):

- „a) zjišťovat a posuzovat stav území, jeho přírodní, kulturní a civilizační hodnoty;“
- „b) stanovovat koncepci rozvoje území, včetně urbanistické koncepce s ohledem na hodnoty a podmínky území;“
- „d) stanovovat urbanistické, architektonické a estetické požadavky na využívání a prostorové uspořádání území a na jeho změny, zejména na umístění, uspořádání a řešení staveb;“
- „e) stanovovat podmínky pro provedení změn v území, zejména pak pro umístění a uspořádání staveb s ohledem na stávající charakter a hodnoty území;“
- „o) uplatňovat poznatky zejména z oborů architektury, urbanismu, územního plánování a ekologie a památkové péče.“

Dle zákona č. 20/1987 Sb., o státní památkové péči uplatňuje Ministerstvo kultury stanovisko k územně plánovací dokumentaci pro území, ve kterém je památková rezervace, nemovitá věc nebo soubor nemovitých věcí zapsané na Seznam světového dědictví. Krajský úřad uplatňuje stanovisko k územně plánovací dokumentaci pro území, ve kterém je památková zóna nebo nemovitá národní kulturní památka, nejde-li o působnost Ministerstva kultury. Obecní úřad obce s rozšířenou působností uplatňuje stanovisko k územně plánovací dokumentaci pro území, ve kterém je nemovitá kulturní památka nebo ochranné pásmo nemovité kulturní památky, nemovité národní kulturní památky, památkové rezervace nebo památkové zóny, nejde-li o působnost Ministerstva kultury nebo působnost krajského úřadu.

Ve většině obcí se nachází nějaká kulturní památka. To znamená, že orgán památkové péče je téměř vždy dotčeným orgánem. A měl by se vyjadřovat k územním plánům. Naše obec – obec s rozšířenou působností Soběslav, má 6 vesnických památkových rezervací (VPR), 3 vesnické památkové zóny (VPZ) a 1 městskou památkovou zónu (MPZ).

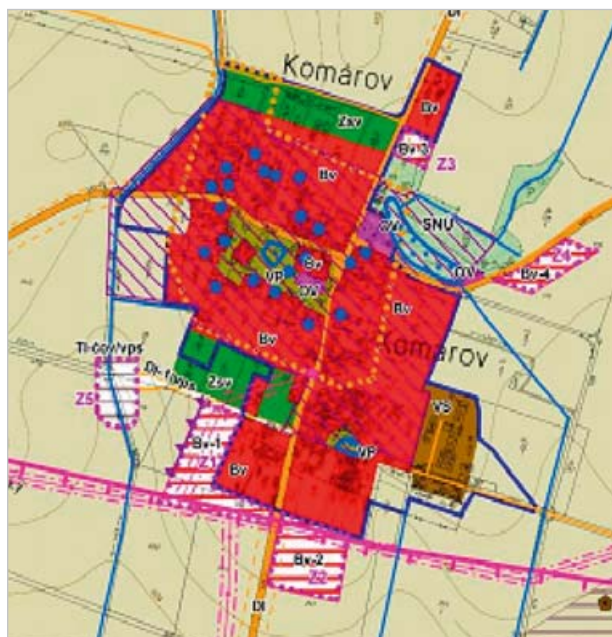
Ukázky několika územních plánů

Obec Komárov

121 obyvatel, 1 katastrální území. Územní plán (dále jen ÚP) nabyl účinnosti v roce 2011. Historická zástavba je převážně kolem pravidelné obdélné návsi, v jejímž středu je malý rybník a kaple z 19. století. Návěs lemují honosné selské statky s bohatě zdobenými štíty, které jsou názornou ukázkou postupného přechodu lidové blatské architektury od barokních forem k prvkům empírovým a pseudorománským, typickým pro období pozdního romantismu.

Projektant v koordinačním výkresu zobrazil plochu památkové rezervace. V textové části jako hodnoty uvedl konkrétní hodnoty a metodiku, jak k nim přistupovat. Chvályhodné je, že se nejedná jen o výčet kulturních památek. Projektant uvádí konkrétní domy, jejich orientaci k ulici, předzahrádky. Velmi důležitá je např. věta: „Za hodnoty by nebylo správné považovat ve většině případů jen stavby samotné, ale je nutno mezi ně zařadit jejich okolí a prostředí, do něhož jsou zasazeny“. Podrobné uvedení hodnot je v tomto případě velmi podstatné. Téměř celá plocha vesnické památkové rezervace je vedena jako plocha bydlení venkovské, pro kterou platí stejné regulativy, jako pro plochy bydlení v části obce bez památkové ochrany či v návrhových plochách pro bydlení.

Při územním řízení nejsou památkáři vždy silní v argumentech. Pracovníci památkové ochrany se velmi dobře vyjadřují k oknům, střešní krytině a podobným detailům. Problémem však bývá snaha o zahuštění zástavby. V těchto případech se orgánu památkové péče velmi špatně argumentuje. Problém není potenciální – takové záměry vlastníků nemovitostí skutečně byly. Je těžké vysvětlovat vlastníkovu nemovitost, že i když má velkou zahradu, jeho dítě by si mělo koupit pozemek ke stavbě rodinného domu v jiné části obce. A zde pracovníkům památkové péče může pomoci územní plán, ve kterém jsou již hodnoty definovány, a orgán památkové péče se na ně může odvolat.

Obec Hlavatce

si požadovala územní plán sama. V místní části Debník je VPZ. Při zpracování územního plánu byl přednesen záměr postavit nový rodinný dům ve velké předzahrádce na návsi. Žadatel argumentoval omezením vlastnických práv. Obec dokonce požadovala zrušení památkové ochrany. Opomenuli skutečnost, že nikomu nevdalo čerpat dotace na obnovu svých nemovitostí z titulu památkové ochrany, je zde druhý aspekt, a to vnímání role územního plánování – účelovost uspokojování individuálních cílů a absolutní nerespektování hodnot, absence zodpovědnosti za celkový obraz obce.

Zachování nezastavitelných předzahrádek se podařilo projektantovi uhájít.

Město Soběslav

7 200 obyvatel, 3 katastrální území, Soběslav Nedvědice a Chlebov. Ve správním území města Soběslavi se nachází MPZ Soběslav a VPZ Nedvědice. Územní plán nabyl účinnosti v roce 2012.

Celá plocha chráněného území ve VPZ Nedvědice je vedena, mimo místních komunikací, jako plocha bydlení nízkopodlažní. V požadavku dotčeného orgánu památkové péče byl proto stanoven požadavek na minimální výměru stavebního pozemku ve VPZ Nedvědice, a tím je v podstatě zabráněno nevhodnému dělení pozemku a zahušťování zástavby. V MPZ Soběslav nejsou žádné proluky, a tak zde územní plán napomáhá konzervovat stav území.

Dnes máme stejné regulativy pro bydlení v samotném městě Soběslavi jako v přidružených obcích Nedvědice a Chlebov. A i tyto dvě místní části mají zcela odlišný charakter zástavby.

Hodnotám území je v platném územním plánu věnován tento odstavec: „Dále je zde řada drobných staveb sakrální architektury vyznačených ve výkresové části, které nejsou dosud památkově chráněny, jejich zachování a citlivá obnova přispívá k zvyšování kulturních hodnot území. Urbanistické hodnoty sídla tvoří zejména zástavba historického středu města, dále centrum Nedvědic. Tyto lokality jsou chráněny v rámci památkových zón. Dále panoramatické pohledy na město s uplatněním dominanty věže kostela sv. Petra a Pavla. Navržená nová zástavba bude respektovat měřítko, charakter a výškovou hladinu stávající zástavby. Nesmí vytvářet k okolní zástavbě a panoramatickým pohledům nevhodně a rušivě se uplatňující dominanty. Je nutné respektovat identitu a jedinečnost urbanistických prostorů sídel.“

Pozitivně hodnotím uvedení konkrétních hodnot, např.: „*panoramatické pohledy na město s uplatněním dominanty věže kostela sv. Petra a Pavla*“. Problém však může být v obecném vyjádření: „*Je nutné respektovat identitu a jedinečnost urbanistických prostorů sídel*.“ Při konkrétním stavebním řízení by měl úředník sám charakterizovat identitu území a při případném odvolacím řízení očekávat, zda se s jeho pojetím odvolací orgán ztotožní, či ne. Hodnotu mají nejen chráněná území, ale i urbanisticky organizované čtvrti vilových domů z první republiky, čtvrti izolovaných rodinných domů, řadových rodinných domů, ale i bytových domů, průmyslová architektura z první poloviny 20. století. Lokality, kde byl zachován řád a charakter území. Nechceme rozdrobit územní plán na spoustu ploch s různými regulativy. Chtěli bychom od územního plánu pojmenování těchto hodnot, aby se o ně mohl úředník opřít při odůvodnění nevhodné stavby či stavební úpravy. Nyní požadujeme změnu územního plánu a máme požadavek na upřesnění stávajících hodnot a určení identity a jedinečnosti jednotlivých urbanistických prostorů v území. Nedomnívám se, že se nám to na první pokus podaří. Tomu neodpovídá ani cena, za kterou byla vysoutěžena změna územního plánu, ačkoliv tam tento požadavek byl již stanoven.

Obec Třebějice

77 obyvatel, 1 katastrální území. Obec bez památkové ochrany, avšak s dochovanými urbanistickými a architektonickými hodnotami. Rozvolněná zástavba jednotlivých zemědělských usedlostí. Územní plán nabyl účinnosti v roce 2016, práce na něm započaly již v roce 2010. Tento dlouhý časový úsek se odrazil, vzhledem ke změně přístupu občanů k územnímu plánu, na jeho konečné podobě. Projektant si byl vědom zachovalé urbanistické hodnoty sídla a v návrhu pro společné jednání v roce 2013 obec v podstatě zakonzervoval. Upozornila jsem, že v návrhu ÚP jsou přísnější regulativy, než v památkově chráněných

obcích a že před veřejným projednáním by bylo dobré se zastupitelstvem obce probrat, zda jsou skutečně s navrženým řešením ÚP a jeho dopady srozuměni. Obec se rozhodla pro prioritu uchování urbanistických a architektonických hodnot nesoucí s sebou omezení výstavby v zastavěném území obce. V roce 2015 proběhlo bouřlivé veřejné projednání územního plánu, ve kterém občané napadali stanovené hodnoty území a omezení z nich vyplývající. Požadovali možnost realizovat zástavbu na vlastních pozemcích. Výsledkem je zakreslení celé plochy i se zahradami jako plochy bydlení.

Do textové části byla vložena formulace: „*Obec se bude rozvíjet jako kompaktní sídlo při zachování vnitřní struktury zástavby z hlediska prostorového uspořádání, hierarchie vývoje a zjištěných hodnot. Základní sídelní a kulturní hodnotou obce je uspořádání obce formou zemědělských usedlostí se shodnými znaky z hlediska dispozice a velikosti staveb, sklonu a tvaru střech včetně posice těchto staveb vůči centrální části obce – veřejnému prostranství návsi s kapličkou*.“ Tato věta je doplněna mapkou s umístěním jednotlivých statků a v regulativech pro plochy bydlení jsou uvedeny podmínky prostorového uspořádání: „*novostavby: výška staveb – přízemí + podkroví, max. 8 m nad terémem, zastavěnost pozemku max. 30 procent*“.

Může se to zdát málo, může to být vnímáno jako formální stanovení hodnot. Je tu jistý protiklad – „*Obec se bude rozvíjet jako kompaktní sídlo při zachování vnitřní struktury zástavby*“ takže – rozvíjet ve svých hranicích a přitom zachovat stávající rozpoložení statků? Ano, jsme v územním plánu, ne v regulačním plánu. Nejsme v chráněném území, ačkoliv zástavba vykazuje z urbanistického, ale i z architektonického hlediska dostatek znaků, proč by území mělo být chráněno. Nezbyvá nám, než si přát, aby nebyl tlak na výstavbu rodinných domů v zahradách, a pokud bude, tak abychom na základě výše uvedeného našli dost argumentů k zabránění realizace zcela nevhodných staveb na nevhodných místech.

Územní plán a jeho změny

Správným stanovením hodnot v územním plánu může zabránit jeho nevhodným změnám. Konkrétní případ – územní plán Roudná, který nabyl účinnosti v roce 2015. Územní plán si pořizovala obec sama, ale vzhledem k tomu, že se v území nachází kulturní památky, zúčastnili jsme se jednání v roli dotčeného orgánu památkové péče. V nejvyšším bodě místní části Janov se nachází kulturní památky kostel sv. Jana Nepomuckého se hřbitovem a fara s dvěma hospodářskými staveními z 30. let 19. století. Bohužel již není chráněna farní zahrada a kamenná na sucho kladená ohradní zeď okolo fary a farní zahrady. Projektant dobře pochopil význam místa a farní zahradu označil jako plochu soukromé zeleně, aby zabránil nežádoucí zástavbě a novým nevhodným dominantám v území. Nový nabyvatel fary a farní zahrady podal při veřejném projednání námítku k návrhu ÚP a požadoval, aby na farní zahradě byla umožněna výstavba rodinného domu. Námítce ne-

návrh ÚP pro společné jednání, 2013

vydaný ÚP, 2016

bylo vyhověno. Nyní se na nás obrátil potenciální kupec farní zahrady s dotazem: „jak se vyjádříme k „běžné“ změně územního plánu – změna způsobu využití – soukromé zeleně na plochu bydlení, podle kterého paragrafu můžeme dát nesouhlasné stanovisko, ve kterém paragrafu je uveden pojem „prostředí kulturní památky“. V odůvodnění územního plánu jako důvod pro nevyhovění námítce pořizovatel uvedl ochranu zemědělské půdy (ačkoliv se jedná o zastavěné území) a ani zmínku o hodnotách území. Nepřesným odůvodněním nevyhovění námítce situaci ztížil. Památkový zákon sice přesně neformuluje termín „prostředí památky“, ale ve svém stanovisku k územně plánovací dokumentaci posuzuje orgán památkové péče celé území, jeho dopad na KP (vhodnost způsobu využití, ponechání prostoru pro umožnění vnímání kulturní památky, historické souvislosti...). Proč pořizovatel ve svém odůvodnění argumentoval ochranou ZPF a ne ochranou hodnot? Zřejmě z obecného pojetí priorit územního plánování, jak bylo uvedeno v úvodu referátu. Kulturní a především estetické hodnoty jsou těžko měřitelné a tak stojí často zcela na okraji všeho, nejen odůvodnění.

Územní plánování, územně analytické podklady a památky

Jak již bylo řečeno, památkáři se umí zaměřit na detail, urbanisté posuzují stavbu, případně areál více komplexně s dopadem do okolí. Na rozdíl od památkářů, kteří musejí vycházet z centrálního seznamu kulturních památek, má urbanista v ÚPD právo vyjádřit svůj názor na hodnoty území. V ORP Soběslav jsme dali podnět NPÚ na posouzení možnosti prohlášení čtyř zámečků za kulturní památku. V současné době si všímáme technických památek, jako jsou mlýny, pivovary. Rádi bychom docílili, aby kostely, zámky a jiné významné budovy i nadále tvořily dominanty území, měly dostatečné předpolí a i nadále byly zdaleka vidět. Snažíme se vnímat území ucelené a to je přínosem památkové péči.

Z výše uvedeného je patrné, že územní plánování a památková péče se navzájem doplňují. Vytržená hodnota ze svého původního prostředí ztrácí. Pracovníci památkové péče mají sice v dikci ochranu kulturních památek, ale dokáží ocenit i relativně mladou dobrou architekturu. Velice inspirující je Národním památkovým ústavem v Českých

Budějovicích sestavená putovní výstava Známa neznámá. Jihočeská architektura 20. století¹⁾ I zde je možno čerpat inspiraci při stanovení hodnot.

Územní plánování má řadu úkolů, je zde řada zájmů. Dodržování koncepce je věcí dlouhodobou. Od nepaměti monarchové budovali svá města. Dnes je pro územní plánování těžší situace. To, co se v jednom volebním období rozhodne, má velmi často výsledky a důsledky až v dalších volebních obdobích. Vyhovění či nevyhovění konkrétnímu požadavku investora má však velmi často politický dopad okamžitě.

A proto je zde tak důležitá role projektanta, který by měl alespoň v návrhu pro společné jednání vyjádřit svůj odborný názor a ne očekávat, že nevhodné záměry „odstrelí“ dotčený orgán. Územní plánování je věcí politickou. Obec má právo vybrat si priority, uplatňovat svou vizi na rozvoj a budoucnost obce. Konečný výsledek bude často jiný než původní návrh územního plánu, ale v jeho odůvodnění budou alespoň zaznamenány požadavky na úpravu územního plánu. Možná tak obce dojdou i k tomu, že si objednávají práci odbornou, koncepční a že nemalou hodnotou je i vzhled a atmosféra sídla.

Závěry

- Územní plán je koncepčním dokumentem, značná rozhodovací role však vždy zůstane na stavebních úřadech a na pracovnících územního plánování.
- V územních plánech potřebujeme nejen dobře stanovené regulativy, ale též hodnoty území. Dobrým stanovením hodnot nesvazujeme zcela ruce projektantům, ale dáváme podklad úředníkům, aby v souladu s § 90 písm. b) stavebního zákona mohli řádně posoudit záměry žadatele s cíli a úkoly územního plánování, zejména s charakterem území, s požadavky na ochranu architektonických a urbanistických hodnot v území.
- Urbanistickými a architektonickými hodnotami jsou nejen památkové rezervace, zóny, historická centra obcí, jednotlivé kulturní památky, ale i jiné ucelené soubory kvalitní architektury. Respektováním hodnot území zabráníme znehodnocení území, vzniku „slamů“.
- Územní plánování je politická disciplína. Zastupitelstvo obce si určuje priority v naplňování cílů územního plánování. Pomozme jim na přední místa zařadit vzhled a atmosféru obce, pomozme vrátit území řád.

Ing. arch. Dagmar Buzu
Oddělení územního plánování a památkové péče
Městský úřad Soběslav

1) Více informací na: <https://www.npu.cz/cs/uop-ceske-budejovice/vystavy/znama-neznama-jihoceska-architektura-20-stoleti>.

Narušení historických struktur malých obcí

Radek Jiránek

V dnešní době se často hovoří o novostavbách, které jsou umísťovány do památkově chráněných sídel a komplexů, objevuje se mezi nimi řada realizací kvalitní soudobé architektury. Stranou zájmu se však ocitají malé obce, které, ač jsou svojí strukturou hodnotné, nečerpají žádný stupeň ochrany. Přitom jejich plíživá konverze nenávratně snižuje hodnotu lidového stavitelství. In-spirací k napsání textu o struktuře obcí mi byly procházky i úkoly architekta v krajině Českého ráje a okolí. Krajině typické svým zvláštním reliéfem, údolími se stěnovými a věžovými skalními bloky protkané vodními toky a osídlené nespočtem historických staveb, převážně roubených stavení a chalup.

Podobu architektury dnes projektanti neodvozují z historických slohů a staveb, ale stále více se obracejí ke škole moderní architektury. Motivace však není cítit v myšlence opuštění těchto slohů, ale spíše v kopírování nálady moderní architektury, nejbližšího stavu myslí. Podobný stav popsal v minulém století i architekt Pavel Janák ve svém textu Proti náladě v architektuře. Troufám si říci, že dnes my projektanti zažíváme obdobně frustrující pocity z využití nálady architektonického slohu, což ve výsledku nevede k hlubší úvaze nad hledáním estetického výrazu a výtvarné, výrazově stálé formy, která by odpovídala současným požadavkům bydlení. Výsledné stavby pak u projektantů ovlivní tento pocit, nebo v častějších případech se do projektování pustí přímo stavebník, čímž vzniká množství anonymních staveb, které lze označit termínem konzumní. Tyto stavby se vyznačují několika společnými rysy. Neumějí pro sebe využít kvalitu stávajícího prostředí nebo se mu přizpůsobit, jsou tedy silně zaměřené na prezentaci individuální nálady stavebníka, místo na podstatu jeho osobnosti. Stavby jsou konzumovány a budou v tomto ohledu i zkonsumovány, slouží pouze pro účel nasycení vlastníka potřebou obývat, bez hlubší úvahy o smysluplnosti „života“ staveb v dalších obdobích. Stavby často provází i omezená míra finančních prostředků, kdy stavebník šetří na přípravné fázi projektu – studii stavby, což je z pohledu rentability vynaložených prostředků zcela absurdní. Ze stavebníka se v důsledku stává projektant kompilující katalogové projekty a osvědčené tvarosloví obdobných staveb v nekonečné smyčce. Zásadním předpokladem vzniku konzumních staveb je však nabídka anonymních stavebních pozemků.

Přitom cílená konverze stávajících nemovitostí může přinést nový sloh, který bude využívat podstatu funkce bydlení v nové, nám vyhovující podobě. Stejně tak může hlubší úvaha nad strukturou obce, ovlivněná předpoklady budoucího užívání, přinést estetickou a výtvarnou formu. Vzhledem k tomu, že stávající nálada je plíživá, nakažlivá a netolerantní k historickým hodnotám, je třeba usilovat o její ukončení. Prosazení konce této nálady v architektuře je dnes aktuální výzvou k proměně myšlení naší společnosti. Pomoci by při tom mohlo i posílení povědomí o práci architekta-poradce, který se jako pojem ze slovníku stavebníků dávno vytratil. Stejně tak je třeba si přiznat, že je tato nálada často živena chybami na legislativní úrovni.

Je až zarážející, jak se zdokonalila naše neschopnost navrhout hodnotnou stavbu do již urbanizovaných malých obcí, ačkoliv oproti našim předkům ctíme nespočet zákonů, vyhlášek, norem a strategických dokumentů. Většina sídel je v krajině fixována a vhodně umístěna, i přesto vyhledáváme na jejich okrajích místa, která by byla vhodná k zastavení. Překvapivě s tím však většina centrálních pozic zůstává zanedbána a neosídlena. Raději si pro život volíme nový anonymní prostor a snažíme se každý subjekt přetvořit podle nejlepšího přesvědčení. Vznikají tak koncepce suburbánních celků, které postrádají důležitou vazbu na stávající strukturu sídel.

Stavebník však není subjektem, který tuto koncepci struktur vytváří, on ji pouze přijímá. Tuto koncepci musí primárně řešit územní plán. Podíváme-li se na územní plány, v pří-

Nový obytný soubor na okraji obce Mlázovice, která je i pře svou malou velikost hodnotná svou strukturou – řadovou zástavbou podél komunikační struktury (foceno ze stejného místa)

padě návrhu ploch bydlení v hodnotných obcích, bývá v grafické části často navržena síť komunikací neodpovídající struktuře obce a v textové části doplněna o podmínky typu: „navrhnout stavby tak, že nesnižují kvalitu prostředí“, nebo „krajinný ráz je nutno respektovat při využívání nezastavěného území“, případně „prostorové a architektonické řešení staveb bude přizpůsobeno venkovskému charakteru zástavby“. Vzhledem k tomu, jaké stavby v obcích vyrůstají, lze usuzovat, že takto zpracované územní plány nejsou dobrým příkladem, jak situaci řešit. Nelze nutit stavebníka či projektanta, aby se snažil dohnat nekompetentně navrženy územní plán. Příkladně to ani nejde, jelikož se zde často dostává do rozporuplné pozice vrstva komunikační a konverzní struktury, což vysvětlím později. Územní plán by měl definovat rozvojové plochy tak, aby odpovídaly struktuře obce. Nelze pouze alibisticky spoléhat na stavebníka, že vytvoří stavbu podle charakteru zástavby či krajinného rázu a soubor několika takovýchto staveb bude odpovídat struktuře obce. Někdo musí tuto strukturu určit či popsat. Ve všech případech zástavby v architektonicky cenných malých obcích by ji měl navíc určovat a popisovat i regulační plán nebo územní studie. Z profesního hlediska není možné, aby složitou problematiku struktury obcí řešili zástupci samospráv nebo referenti stavebních úřadů, tak jak se tomu děje dnes. Kompetence by měla být v rukou odborníků, projektantů územně plánovací dokumentace a úřadu územního plánování. Nelze ji alibisticky přesouvat na projektanta konkrétní stavby či stavebníka, zástupce samospráv či referenty stavebního úřadu. Ačkoliv právě referenti stavebních úřadů jsou za stávající situaci často odpovědní, jelikož dle současné právní úpravy jsou veškeré kompetence výkladu územního plánu přeneseny právě na ně.

Pokud máme narušení struktury malých obcí hodnotit, je třeba se v první řadě podívat na pojem struktura obce. Strukturu můžeme chápat jako souhrn vztahů mezi prvky celku. Často se pod tímto termínem označují seskupené prvky celku definované svým principem seskupení. Pokud pochopíme podstatu principu seskupení prvků, lze se ve struktuře obce orientovat. Zde bych se rád záměrně vyhnul profesním pojmům jako urbanismus, architektura a podobně, neboť bychom se mohli dostávat k termínům – funkční a provozní, sociodemografická, socioeconomic-

ká, krajinně-ekologická a prostorová struktura, dle výkladu předních českých urbanistů, které by nám celý fenomén struktury obce výrazně komplikovaly. Pokusil bych se nastítnit méně komplikovanou klasifikaci modelu struktury sídelního útvaru, což mi umožňuje i orientace tématu na malé obce. Je jisté, že struktura obce není jednoduchým seskupením prvků, avšak čím jednodušší a exaktnější model pro její hodnocení zvolíme, tím by mohlo být hodnocení více objektivní. Hledáme tedy řekněme nepopíratelné principy seskupení prvků ve struktuře obce. Takovým principem by mohla být hierarchie prvků ve struktuře. Z hierarchie lze odvodit, které prvky byly původní a které jsou tak na ostatních závislé. Z tohoto modelu lze také určovat plynutí času a dále i hodnotit vzájemné závislosti v principech seskupení prvků. Pokud použijeme termín hierarchie, už je bohužel jasné, že se bude jednat o strukturu ve struktuře. To znamená, že struktura obce bude tvořena dílčími strukturami, nazvěme je vrstvami celkové struktury obce. Jejich hierarchii bych definoval následovně. Vrstvu základní tvoří mateční struktura, můžeme ji chápat jako krajinu, základní vrstvu, uspořádanou z prvků živé a neživé přírody, všechny ostatní vrstvy budou její podmnožinou. Následující vrstvu tvoří komunikační vrstva, je samozřejmě součástí mateční vrstvy a můžeme si ji představit jako strukturu skládající se z jednotlivých koridorů či kombinací koridorů – sítí, přes něž proudí pohybuující se prvky mateční vrstvy. Poslední vrstvu bude tvořit prostorová vrstva uspořádaná konverzí prvků mateční vrstvy. Zajímavé je, že se všechny tři vrstvy mění strukturu obce v čase, i když neporušují stanovenou hierarchii, pouze se postupně toto uspořádání vrstev projevuje na konečném uspořádání struktury sídla. Hodnotíme-li stávající strukturu, je třeba přijmout za vlastní fakt, že stávající struktura je pro nás hodnotná, říkáme trochu nepřesně estetická, ve smyslu binárního rozhodování závěrem pravdivá či nepravdivá. Tématu struktury, jejího vzniku i hodnocení se věnuje filozofický směr strukturalismu. Hodnotící model strukturalismu jsem zvolil proto, že je ze své podstaty založen na hledání systému struktury na základě studia společenských vztahů prvků a nikoliv na základě studia konkrétních prvků. V případě, že potřebujeme hodnotit, jak se estetika struktury změnila vložím nového prvku, můžeme to jedním z modelů strukturalismu vyjádřit jako souhrn tří momentů – estetické funkce (energie, působení), normy (regu-

Centrální část obce Osek u Sobotky; nový obytný soubor na okraji obce (v pozadí zámeček Humprecht)

Pařezská Lhota – pohled na původní zástavbu; nový objekt pro bydlení (foceno ze stejného místa)

lativu) a hodnoty (cíle, výsledné syntézy). Estetiku struktury obce pak můžeme hodnotit jako výslednou syntézu normy a estetické funkce pro jednotlivé vrstvy struktury. Můžeme konstatovat, že nesplnění kterékoliv podmínky v kterékoliv vrstvě ovlivní celkovou estetiku struktury sídla o to výrazněji, čím bude vyšší její pozice v rámci hierarchie vrstev.

Mateční vrstva

Pro nás prezentuje konečné množství prvků, jež jsou nám dány k dispozici. Dokáže se proměňovat bez zásahu člověka samovolně. Můžeme to uvést na příkladu krásné, vodních toků nebo třeba krasových útvarů. Tyto struktury vznikly bez přičinění člověka. Ze zkušenosti víme, že neuvážené zásahy do této vrstvy mohou mít fatální následky. Proto je třeba seskupením na úrovni této vrstvy věnovat maximální pozornost.

Komunikační vrstva

Zpevněné cesty, pěšiny, silnice, vodní toky znázorňují koridory, které jsou seskupeny do komunikační struktury. Tato struktura uvnitř obce zajišťuje jak vzájemnou interakci mezi prvky, tak i spojení mezi případnými dalšími strukturami. Podmínkou kterékoliv lidskou silou konvertovaného prvku konverzní vrstvy je existence komunikační struktury. Pokud se podíváme na vztahy v této vrstvě, většina komunikačních struktur má své jádro, místo původní lokace, z něhož se prvky převážně koncentricky rozšiřovaly po mateční struktuře. V případě, že vrstvu komunikační struktury tvoří jednotlivé koridory, rozšiřovaly se prvky převážně podél těchto koridorů. Vrstvu je třeba chápat tak, že je ve své podstatě abstraktní, nehmatatelná. Jejím konkrétním hmatatelným znázorněním může být až její podmnožina, vrstva konverzní. U vrstvy komunikační je tedy třeba hodnotit vztah mezi jejími jednotlivými prvky, nikoliv jejich konkrétní podobu, a to i v případě, že budeme porovnávat její velikosti či poměry.

Estetiku této vrstvy zkusme porovnat podle modelu její estetické funkce, normy, a získat tak její výslednou hodnotu. Estetická funkce je funkce plynoucí z podstaty funkce nově vloženého prvku do původní vrstvy. Normou by mělo být uspořádání stávající komunikační vrstvy v sídle. Hodnota je vyjádřením průniku, souladu estetické funkce a normy, prezentuje tedy výslednou hodnotu celého modelu – estetiky komunikační struktury.

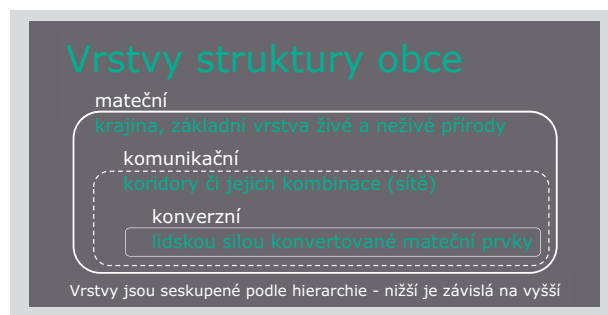
Zkusme si tedy dosadit model vytvořením nové paralelní komunikační struktury na okraji sídla, na příkladu obce Mlázovice. Paralelní komunikační síť je z pohledu estetiky funkce platná. Zažíváme ji v tomto měřítku jako funkční příklad městské i obecní komunikační struktury, kde se dobře osvědčila. Plní zde dobře svou estetickou funkci. Pokud však budeme chtít definovat normu seskupení prvků komunikační struktury pro obec Mlázovice, zjistíme, že se paralelní komunikační síť obdobného seskupení vyskytuje v obci pouze v omezené míře a to v její centrální části, nebo jako důsledek propojení dvou rozvíjejících se komunikačních koridorů. Výsledná hodnota našeho zásahu bude tedy nepravdivá. Důležité na celém modelu je zjištění, proč je výsledná hodnota nepravdivá. Je to důsledkem faktu, že nestavíme novou komunikační síť v centrální části obce, ani nepropojujeme dvě stávající komunikační osy. Pokud bychom chtěli, aby výsledkem hodnoty byla pravda, mohlo by se tak stát, pokud bychom cíleně zakládali nové centrum obce. To však jistě nebylo záměrem zdejších stavebníků. Jasným důkazem je fakt, že hypotetické prodloužení paralelní komunikace by směrem k městu muselo překonat značný výškový rozdíl v místě terénního zlomu. Aby se tento problém vyřešil, bylo by třeba navíc výrazně zasáhnout i do základní mateční vrstvy. Dalším příkladem může být nově vložená komunikační síť na okraj obce Osek u Sobotky. Zde je do stávající komunikační struktury na okraji obce vkládán nový prvek komunikací ortogonálního charakteru se značným rozpětím mezi průsečíky sítě. Taková síť je z hlediska estetické funkce blízka síti blokové zástavby uvnitř města. Estetika funkce sice neodpovídá svou velikostí dané obci, avšak významem je pravdivá; esteticky funkční. Pokud se pokusíme určit normu seskupení prvků komunikační struktury v obci Osek, zjistíme, že se zde pravoúhlá síť vůbec nevyskytuje. Vyskytují se zde pou-

ze slepé koridory komunikační sítě nebo její krátké propojky a to pouze v centrální části podél hlavní komunikace. Hodnota navrženého modelu bude tedy nepravdivá. V důsledku můžeme konstatovat, že je zde založena poměrem i strukturou neodpovídající komunikační síť, která zakládá na okraji obce novou městskou síť. Důkazy v tomto strukturalistickém modelu uvádím proto, že je lze provádět s celkem exaktními výstupy, i když je zde obsažena část subjektivního hodnocení v normativním hledisku. Proto je třeba se důsledně soustředit na pojmenování vztahů mezi jednotlivými prvky – koridory v rámci struktury, nikoliv na jejich konkrétní podobu. Další vrstva, kterou můžeme modelem hodnotit, je konverzní vrstva.

Konverzní vrstva

Tato vrstva nám prezentuje uspořádání jednotlivých prvků konvertovaných z mateční struktury. Nejedná se tedy o prvky ve smyslu slova staveb, ale o prvky které jsou lidským zásahem konvertovány do nové podoby. Je tedy celkem jedno, zda jde o prvky domů, pozemků či konkrétních materiálů. Pokud se soustředíme na seskupení prvků nemovitostí, zjistíme, že historicky docházelo k jejich seskupování převážně za účelem zajištění přístřeší a obživy. Prvky se tak neseskupovaly pouze podél komunikační vrstvy, ale využívaly komunikační vrstvu i k vazbě na hospodářské pozemky. Vzhledem k tomu, že se hospodářské pozemky z mateční vrstvy postupně zabíraly, je z tohoto pohledu nejučelnější liniová struktura, kde na sebe jednotlivé pozemky přirozeně navazují se sousedními rovnoběžnými hranicemi orientovanými příčně ke komunikaci. Větší anomálie nalezneme při rozšiřování struktury koncentrické, kdy se takto pozemky často dostávaly do kolizních situací, případně vyplňovaly další pozice směrem od centrální části. Ve struktuře tak vznikaly mnohdy velmi zajímavé anomálie. Obě vrstvy jak komunikační, tak i transformační, jsou specifické svým vývojem v čase. Tento vývoj neustále mění jejich strukturu a lze tak celkem dobře pochopit, jak významně se konkrétní obec vyvíjela. S tímto faktem souvisí i rozdílná míra zastavění v centrálních částech struktury a na jejích okrajích. Stejně tak tento fakt souvisí s vytvořením si

Základní schéma vrstev

vztahu k místu, pochopením jeho centrální části, určením místa a identity. Často se při pohybu strukturami potkáme i se zvýrazněním centrálních míst výškově či hmotově dominantními stavbami, které usnadňují lokaci centrální část obce při pohledech mimo ni atd.

Jako příklad poškození estetiky této vrstvy jsem vybral novou zástavbu na okraji obce Pařežská Lhota. V tomto případě nedošlo ke znehodnocení vrstvy komunikační struktury, pouze k jejím materiálovým úpravám. Estetickou funkci zde zastupuje objekt pro bydlení s přilehlými pozemky. Již na první pohled jde o objekt, který svou proporcí odpovídá spíše objektu vedlejšímu než objektu hlavnímu. I tak lze konstatovat, že je estetická funkce pro objekt bydlení či rekreace splněna, i když by vyjádřením estetiky funkce byla nejbližší chatka v zahrádkářské kolonii. Pokud si budeme chtít definovat normu pro seskupení nemovitostí v obci, lze ji interpretovat jako zástavbu s objekty seskupenými podél hlavní komunikační struktury, v centrální části pak jako rozptýlenou zástavbu. Stavby mají velmi podobné prostorové řešení, jsou orientovány převážně podélně či příčně ke sklonu terénu; mají půdorysné rozložení výrazně podélného charakteru, často v rámci pozemků s navazujícími hospodářskými křídly doplněnými drobnými stavbami; výšky staveb nepřekračují jedno podlaží. Rozlohy pozemků s výjimkou centrální části jsou značné, vázané na hospodářské pozemky. Výsledná hodnota sledovaného prvku ve vrstvě je tedy nepravdivá. Zejména proto, že prvek svým prostorovým rozložením neodpovídá struktuře konverzní vrstvy; má výrazně jinou velikost a tvar. Stejně jako tvar stavby neodpovídá stanovené normě ani výměra pozemků souvisejících s nemovitostí.

Soběraz u Jičína – pohled na původní zástavbu; novostavba v centru obce

Poznámky:
 Jako druhý příklad poškození estetiky této vrstvy jsem vyzvolil novostavbu nemovitosti v centrální části obce Soběraz. Estetickou funkci zde zastupuje objekt pro bydlení postavený na minimálním pozemku. Jedná se o objekt, který vyniká svou velikostí. I tak lze konstatovat, že je estetická

funkce pro objekt bydlení či rekreace splněna, i když by vyjádřením estetiky funkce byla nejlépe městská vila. Norma pro seskupení nemovitostí v obci Soběraz je celkem specifická. Téměř všechny nemovitosti shodně „sledují“ svým půdorysným rozložením centrální část obce; náves. Typickým způsobem seskupení nemovitostí v centrální části je i fakt, že domy byly vždy umístěny na hranici stavebního pozemku. Rozlohy pozemků v centrální části jsou malé, vzhledem k tomu, že se zde neseskupovaly stavební a hospodářské pozemky. Stavby mají půdorysné rozložení výrazně podélného charakteru, často s navazujícími hospodářskými křídly doplněnými i drobnými stavbami; výšky staveb nepřekračují jedno podlaží. Výsledná hodnota sledovaného prvku ve vrstvě je tedy nepravdivá. Zejména proto, že prvek svým prostorovým rozložením a umístěním neodpovídá struktuře konverzní vrstvy; není umístěn na hranici pozemku, má jiný tvar a velikost.

Z uvedených úvah a hodnocení lze konstatovat, že pokud máme zachovat cenné struktury malých obcí, je třeba se důkladně seznámit s vývojem jejich stavební historie a způsobem seskupení prvků ve vrstvách i samotných vrstev jejich struktury. Ačkoliv tyto obce nejsou v současnosti památkově či jinak chráněny, dochází často k jejich nevratné neestetické konverzi. Měly by proto být chráněny minimálně jako součást procesu územního plánování. Podkladem pro rozhodování by mohlo být stanovení hodnotné struktury obce v rámci zpracování územně analytických podkladů a případné povinné zpracování podrobnější plánovací dokumentace – regulačního plánu či územní studie. Zároveň je třeba věnovat zvýšenou pozornost územním plánům a to zvláště s ohledem na trasování při rozšiřování komunikační struktury a důsledně se tak vyvarovat neuváženému trasování komunikací, jelikož tento zásah do struktury obce již nelze ovlivnit konkrétním uspořádáním nemovitostí. Územní plány obcí s hodnotnou strukturou by měly být povinně zadávány formou soutěže o návrh. Z hlediska výkladu územních plánů je pak nutné přenést pravomoc výkladu na úřad územního plánování, aby byla zajištěna kontinuita zvolené koncepce.

*Ing. arch. Radek Jiránek
 architekt města Jičína*

Schémata jednotlivých příkladů

Památková ochrana – panelová diskuse

Moderátor: Petr Durdík

Účastníci: Ing. arch. Dagmar Buzu, vedoucí oddělení územního plánování a památkové péče Městského úřadu Soběslav, Ing. Jiří Fišer, starosta města Tábora, Ing. arch. Radek Jiránek, architekt města Jičína, Ing. arch. Pavel Koubek, urbanista, atelier UK-24, Ing. arch. Alena Krusová, urbanista, Národní památkový ústav, Ing. arch. Jan Sedlák, urbanista, Fakulta architektury ČVUT.

Ochrana panoramat, struktury, staveb a veřejného prostoru – to jsou čtyři okruhy, které bychom mohli z hlediska památkové ochrany měst zkoumat. Začneme prvním z nich. Jak je zajištěna ochrana panoramatu v našich městech? Má se důsledně hlídat, nebo lze v určité vzdálenosti připustit různé výškové členění města?

Jan Sedlák: To, co nám chybí, je společná dohoda, co je správně. Například Praha měla doktrínu klidného pravého břehu a dramatického břehu levého. Dohodneme-li se, že existuje estetická doktrína, získáváme opěrný bod. Jinak se není čeho chytit. Ve škole mi u studentů vadí odpověď na otázku, proč to takto děláte: „A proč ne?“

Alena Krusová: Panorama města by chráněno být mělo. Já se nezdědka setkávám s názory architektů na zásahy v plošně chráněném území, které jsou spíše provokativní. Velikost města přitom není rozhodující.

Jiří Fišer: Souhlasím s tím, že by měla existovat dohoda mezi dotčenými stranami. V historickém centru se snažíme výšku zástavby hlídat. Mimo své jádro město Tábor nenabízí příliš atraktivní panoramatické pohledy, to je pravda. Například budova tábořské nemocnice silně narušuje vzhled v dálkových pohledech. Jako samospráva čelíme ovšem atakům vlastníků a lobbistů. Rozhodování samosprávy je silně ovlivněno tím, jak je městská rada ochotna naslouchat odborným názorům a respektovat roli architekta. Města mívají nezdědka k estetickým argumentům přezíravý postoj.

Dagmar Buzu: Úplně tvrdý regulativ může vést k průměrnosti. Podle mého názoru je lepší cesta konzultací se zkušenými experty. Hledejme, pořizujme územní studie, pořádejme soutěže. Tvrdý regulativ znamená snadnější práci pro úředníky, ale pochybuji, že je přínosem pro města.

Pavel Koubek: Nelze paušalizovat. Rozdíl při posuzování problematiky panoramatu je též mezi městem a vesnicí ležící v krajině. Na venkově přibývá ke kritériím pro rozhodování vnímání struktury zástavby a struktury uliční sítě. Nebo uveďme jiný příklad. Jak se postavit k ochraně panoramatu města jako je Český Krumlov? V Českém Krumlově se nemá stavět kolem historického jádra. Asi je to oprávněný požadavek. Důsledkem ochrany panoramatu je omezený rozvoj, nové plo-

chy se hledají až za horizonty. Jiný příklad je z Berouna, kde městská památková zóna nemá ani ochranné pásmo. Co se pak stane, když se v jejím dohledu postaví garáže o dvě podlaží převyšující výškovou hladinu? Já si myslím, že v takových případech musí nastoupit cit projektanta či architekta města.

Radek Jiránek: Nesetkal jsem se v Jičíně s výrazným zá- sahem do panoramatu města. I v Praze by bylo zajímavé se zaměřit na strukturu zástavby. Výškové stavby bych připustil i na horizontu, ale jako jednotlivé a kvalitní stavby.

Uvedu citaci: „Kvalitní a dobrá stavba musí ovládnout prostor.“ Znamená to, že čím extravagantnější zásah, tím je „kvalitnější“? U některých architektů urbanista nepochodí. Pojďme dále: struktura, měřítko, výšky. Jednotná výška zástavby přece nemusí být cílem. Jak určit regulativ u struktury, která je různorodá a tato různorodost je pro ni charakteristická?

Jan Sedlák: Uvedu citát svého oblíbeného kolegy Antoina Grupy, který říká: „Dobrý dům je ten, se kterým se dobře všedně žije.“ Všednost se dnes neadoruje. Nezapomínejme, že často za extravagancí stojí stavebník. Připomenu jeden detail: i struktura fasád zvětšuje měřítko. Koneckonců ne vše lze regulovat. Poté musí nastoupit cit, kdy dodržet rozsochatost a kdy připustit jinou cestu.

Alena Krusová: Jednou z podmínek ochrany památek je ochrana objemu a střešní struktury. Na území městské památkové rezervace nebo městské památkové zóny tento případ ošetřen je. Tam, kde však není plošná ochrana, bychom se měli zamýšlet, zda nepostupovat podobným způsobem. Všichni víme, že například dostavbou dojde ke změně objektu jako celku – jeho proporcí, vnímání fasády, dopadu na okolí.

Jiří Fišer: Při rekonstrukcích budov se potýkáme s problémy se zateplením – fasáda „ztloustne“. V Táboře nemáme problémy s dohodou s vlastníky. Nemovitosti zůstaly, na rozdíl například od Českého Krumlova, v rukou místních obyvatel. Rozjezd obnovy historického jádra byl pomalý, ale s delším časovým odstupem toto vnímáme jako výhodu. Město žije, v centru jsou obyčejné služby, školy, bydlí se tady, děti si hrají na ulicích fotbal.

Dagmar Buzu: Stanovit regulativy pro celou zónu je náročné. V Soběslavi jsme si dali tu práci a procházeli jsme všechny ulice a začali si kreslit, zkoušet varianty. Chtěli jsme být připraveni předem.

Pavel Koubek: Na úrovni územního plánu zůstáváme v hrubých rysech regulativů. Můžeme stanovit výškovou hladinu, ale ne detailně. V územním plánu Českého Krumlova byla větička „nová zástavba musí vhodným způsobem reagovat na okolí“. Tím, kdo by měl hlídat kontext, je městský architekt. V ideálním případě. Měl by se s územím sžít a jako lokálpatriot jej opečovávat.

Radek Jiránek: Strukturu města spíše udrží regulační plán než územní plán. Struktura se musí doplňovat komplexně. Zviditelňování se architektů negativně ovlivňuje přístupy lidí, stavebníků. Domnívám se, že jakákoli stavba by měla vyjadřovat podstatu klienta. Město by nemělo ustoupit, aby se klient zviditelňoval za každou cenu.

Pavel Koubek: Ani regulační plán projednaný s památkáři není zárukou požadovaného výsledku. V jednom regulačním plánu byla stanovena orientace střešních hřebenů. Do území přišel první stavebník a hned chtěl všechno jinak. Nyní se na zastupitelstvu zpochybňuje plán celý. Stavebníci nejsou bohužel ochotni respektovat pravidla.

Dagmar Buzu: V územním plánu můžeme dát například podmínku pořízení urbanistické soutěže. I její negativní výsledek je vlastně dobře. Zjistíme tak, co je špatně. Škoda, že se tolik šetří na projektové dokumentaci. Při tvorbě územního plánu nedokážeme totiž předvídat úplně všechno.

Chováme se k investorům vždycky dobře? Uvedu příklad. Investor koupil pozemek v transformačním území a připravil projekt. V okamžiku jeho projednávání vyhlásilo Ministerstvo kultury objekty na něm stojící památkami. Podmínky se pro investora tímto změnilly velmi razantně. Je to férové? To nikdo nevěděl, že domy měly být prohlášeny památkami dříve? Je dnes území dostatečně prozkoumané, jsou soupisy připravené, abychom se vyhnuli podobným případům?

Jan Sedlák: Ne, to není v pořádku. Odkázal bych se k první otázce. Obraz města, který chceme hájit, by měl mít platformu, chcete-li dohodu. Pak by se tyto věci neměly stávat. Uvedu příklad: stavebník dnes přijde a argumentuje tím, že i sv. Mikuláš na Malé Straně se vymykal tehdejší strukturu města. Jenomže barokní architekti dodržovali algoritmus města, povýšili gotickou a renesanční Prahu opět dál. Říkám tedy, že se může zasahovat do stávající struktury, ovšem kreativně, při uvědomění si hodnot.

Alena Krusová: Prohlašování památek má v gesci Ministerstvo kultury, nikoli Národní památkový ústav. Domnívám se, že památkáři zmapované hodnoty v území mají. Řada navržených objektů ovšem skončila v propadlišti dějin, řada dalších návrhů dříve neprošla. To mohl být případ i zmiňovaného objektu. Nezapomínejme, že návrh na prohlášení objektu za kulturní památku může dát kdokoli. Takže v některých lokalitách přicházejí návrhy nové. To může vyvolat zdání, že památková péče není připravena. Dnes pomáhají s identifikací hodnotných objektů územně analytické podklady. Řada potenciálních objektů je v nich zachycena. Je to jedna z cest, jak seznámit stavebníky i projektanty s hodnotami v území.

Pavel Koubek: Chtěl bych relativizovat optimismus vkládaný do územně analytických podkladů. Údaje se do nich dostávají pomalu a jsou někdy bohužel nepřesné. Vracím se ještě k úloze městských architektů. U nich by měla začít práce na územním plánu. Před vypracováním zadání by měli udělat rozbor veřejných prostranství, rozbor hodnot.

Miroslav Tůma: Oponoval bych glorifikaci městského architekta. Není přece možné, aby v rukou jednoho člověka ležel osud komunity. Plánování je záležitost obce.

Milan Košař: Dnešní životní styl je jiný, tlak na nové stavby je logický. Lidé prchají z města, chtějí například nepodsklepené přízemní domy. Jak byste čelili tomuto tlaku, aby nezmizela vesnice? Také proces zateplování domů otevřel prostor pro různé barevné kreace – nikdo tomu nezabrání, asi to nikoho nezajímá?

Radek Jiránek: Nebudou-li záměry odpovídat struktuře obce, tak doporučuji nepovolit. Řekl bych stavebníkovi, pokud chcete bungalov, tak jinde. Na druhou stranu vím, že vhodnou komunikací lze se stavebníky dosáhnout shody zvolením obdobného typu stavby. A barevnost fasád jsme v Jičíně ošetřili předpisem vyjádřeným textem.

Petr Durdík: Na jednom sídlišti nechali postříkat dům graffiti – sprejer sprejerovi již neublíží.

Pavel Koubek: Ve stavebnictví dochází k zásadní změně energetického pohledu na budovy – prosazuje se změna materiálů, domy získávají jiný vzhled. V případě rekonstrukcí to může vymazat charakter stavby. Zateplením se ztrácí například tektonika rastru panelových domů, barevné řešení sleduje jiná pravidla.

Dagmar Buzu: Strakaté paneláky snad zmizí. Sami majitelé vidí, že toto není cesta. Věřím, že za deset patnáct let se vrátíme k eleganci. V otázce bungalovů souhlasím s předřečníkem, že je nutné přesvědčit stavebníka. Někdy je dobré oddělit původní zástavbu od nové, třeba parkem. Nesmíme zapomínat, že menším obcím ubývá obyvatel. Starostové je pak lákají a nechťejí jim komplikovat život složitými zastavovacími podmínkami.

Jiří Fišer: V Táboře přišli zástupci sdružení vlastníků s tím, že chtějí poradit s barvami při rekonstrukci panelových domů. Ihned jsem se zastyděl a tázal se, proč jsme pravidla nepřipravili sami? Víím, že lidé si nechají věci vysvětlit, pokud je prostor a čas. Pro starostu je městský architekt posila. Každý odborný názor vylepšuje pozici starosty při jednání s občany nebo ostatními zastupiteli.

Alena Krusová: Bohužel existují i negativní zkušenosti. Například Brno-Lesná. Vlastníci bytových domů chtěli vyhlásit původně jedinečný soubor jako památkovou zónu. Jenomže přišli až poté, co domy narušili nevhodnými zásahy (představené balkóny, fasádní barvy). Pak už památková péče nemůže pomoci, nelze chránit něco, co není. V městských památkových rezervacích se Národní památkový ústav snaží definovat podmínky pro stavební zásahy, které by pomohly budoucím investorům. Uvádíme např. poměry šířky, hloubky, tvar střech. Proč by takový přístup nemohl fungovat i v územích, kde není plošná ochrana?

Zdroj: wikipedie, Soběslav (hrad)

Nároží hradu v Soběslavi s věží

Dnes by nikdo Černínský palác nepovolil, Penzijní ústav taktéž ne. Kvalita se pozná po x letech. Nebo Tančící dům – doprovázely jej obrovské diskuse, dnes jej považujeme za dobrý příklad začlenění do struktury města. Táži se

Diskusi zaznamenal: Vít Řezáč.

proto provokativně, je možné zbourat dům v památkové rezervaci? Regenerační procesy by přece měly vstoupit i historických struktur. Nebo ne?

Jan Fibiger: Já se připojuji. Umíme definovat podmínky, za kterých je možné historickou regulaci porušit? Vždyť to lidé vždycky dělali.

Jan Sedlák: Ve městě pohyb musí být. Kde není pohyb, není život. Navíc každý monument potřebuje „obyčejnost“, aby vynikl. Naštěstí, „památková péče“ je lepší pojem než „regulace“. Přesto boj mezi památkáři a architekty je bratrovražedný. Nepřítel je přitom jinde.

Alen Krusová: Ať je to rezervace nebo zóna, jedná se o území plošné památkové ochrany. V zákoně je stanoveno, co se může a co se nesmí. Jsou chráněny všechny objekty na tomto území, podtrhuji všechny, nejenom kulturní památky. Z hlediska zákona je každý objekt chráněný. Objekty v dobrém stavu není ze zákona důvod bourat. Investoři proto volí úskok a nechají domy zchátrat do havarijního stavu. To je příklad rohového činžovního domu Na Kocandě.

Radek Jiránek: Vrstva současné architektury musí v každé obci být, bez ní se neobejde. Asi dnes nezjistíme, jestli její kvalita ob stojí. Ale nechme architekty tvořit.

Dagmar Buzu: V Soběslavi jsme obnovili hrad. Projekt dokonce zvítězil v Grand Prix Obce architektů. Obyvatelé města objekt v havarijním stavu zachránili a město dokázalo najít prostředky na rekonstrukci. Vše šlo rychle. Pokud by se dlouze zpracovávaly regulativy, tak by asi projekt nevzniknul. V malých obcích jsou nové projekty pro motivaci obyvatel velmi důležité.

Český Krumlov – regulační plán Rybářské ulice

Miluše Dolanská, Petr Wíznér

Město Český Krumlov oplývá jedinečně zachovalým historickým centrem města a nezaměnitelným okolím, díky čemuž je za-psáno na seznam světového kulturního dědictví UNESCO.

Encyklopedie města, která je přístupná na webových stránkách města, charakterizuje krajinný rámeček města následovně: „Unikátní urbanistická struktura města Českého Krumlova je podmíněna především krajinným reliéfem. Tvářnost krajiny je dána geologickou stavbou, ale samozřejmě také procesy a pochody, kterými byl region v geologické historii postižen, hlavně v období přelomu třetihor a čtvrtohor. V morfologii městské českokrumlovské krajiny se uplatňuje výrazně meandrující a hluboce zaklesnuté vltavské údolí se strmými, často skalnatými svahy a rovněž údolí přítoků Vltavy. V kontrastu s těmito nízko položenými místy je okolní pahorkatinný ráz krajiny s návršími a především dominantní nejvyšší bod Blanského lesa – hora Kletř (1084 m n. m.)“

Obrázek 1

Pro zachování hodnot města je třeba postupovat opatrně jak při plánování dalšího rozvoje města, tak při obnově stávajícího či minulého. To bylo důvodem pro přikročení k nadstandardnímu řešení regulačního plánu Rybářské ulice formou interaktivního 3D modelu budov. Byla snaha nalézt nástroj, který umožní zprostředkovat nejen zastupitelům města, ale i široké veřejnosti co nejsrozumitelnější a nejrealističtější obraz současného a budoucího stavu území města dotčeného regulačním plánem. Pro realizaci této myšlenky oslovil Odbor územního plánování a památkové péče zpracovatele regulačního plánu a ve spolupráci s ním vznikl 3D model obsahující kromě stávajících budov i návrh budov pro možnou dostavbu.

Charakteristika Rybářské ulice

Rybářská ulice začíná nedaleko mostu Dr. Edvarda Beneše na jeho levobřežní straně. V první písemné zmínce z roku 1528 byla Rybářská ulice uváděna jako Rybářská, v 17.–20. století střídavě Rybářská a Fischergasse. Roku 1915 byla známa pod názvem Fischergasse. Na vstupu do Rybářské ulice je po pravé straně socha Sv. Jana Nepomuckého. Od ní míří ulice mezi domy cca 50 metrů rovnoběžně s tokem řeky Vltavy a od vlastní řeky je oddělena budovou s čp. 1. Před čp. 2 se mírně stočí vlevo směrem od řeky a pokračuje kolem čp. 3 a 4. U čp. 4 se ulice stočí vpravo a pokračuje stále mezi domy až k čp. 8, za kterým se již ulice přímkuje k řece a plyne s ní po proudu toku ž k mostu Na plášti, kde Rybářská ulice končí (viz obrázek 1). Na druhé straně než je

řeka, lemuje Rybářskou ulici prudký skalnatý svah Horské zahrady. Z Rybářské ulice lze řeku Vltavu překonat pouze na začátku (přes most Dr. Edvarda Beneše) a na konci přes dřevěný most pod jezem u mostu Na plášti.

Regulační plán

Prvním krokem v regulaci území bylo v roce 2004 v Rybářské ulici vyhlášení stavební uzávery. Samotné práce na regulačním plánu byly zahájeny v dubnu 2012.

Návrh regulačního plánu vychází ze stávající parcelace. Jsou stanoveny podmínky pro využívání těchto parcel a umístování staveb na nich. Regulačním plánem je prověřeno řešení umožňující dostavbu domů v místech historické zástavby a nalezení kompromisu mezi historickou podobou domů, současnými předepsanými parametry nové výstavby a existencí záplavového území v Rybářské ulici.

Zástavba je navržena tak, aby svými vlastnostmi, zejména velikostí, polohou, plošným a prostorovým uspořádáním, umožňovala využití pro navrhovaný účel a byla dopraveně napojena na veřejně přístupnou pozemní komunikaci a technickou infrastrukturu. Regulačním plánem je respektována stávající urbanistická struktura Rybářské ulice.

V rámci propojení s realizovanou i plánovanou úpravou rekonstrukce Horské zahrady je navrženo řešení pomocí schodišťových ramen a chodníkových ramp. Řešení je za-

komponováno do krajiny tak, aby příliš nenarušovalo krajinný ráz místního prostředí.

V prostředí veřejného prostranství Rybářské ulice není navržena historická zástavba, z hlediska urbanisticky a kompozičně ne příliš vhodného umístění objektu. Pro navození atmosféry charakteru původní zástavby je navržena pouze úprava parteru v místech původních stávajících objektů.

Obrázek 2

3D model Rybářské ulice

K rozhodnutí zpracovat nad rámec regulačního plánu i 3D model zájmového území vedlo několik důvodů. Jedním důvodem byla skutečnost, že Rybářská ulice celá leží v městské památkové rezervaci, což v případě Českého Krumlova znamená, že je zároveň součástí vyhlášené památky UNESCO. Dalším důvodem je výrazně členitý terén v bezprostřední blízkosti ulice (ulice se vine podél úpatí velmi příkrého svahu). Prostorové souvislosti mezi stávající, navrhovanou zástavbou a terénem se dají pouze v plošném vyjádření jen stěží postihnout. Neposledním důvodem byl fakt, že v regulačním plánu jsou v místech dostavby navrženy konkrétní budovy na základě existujících dobových materiálů.

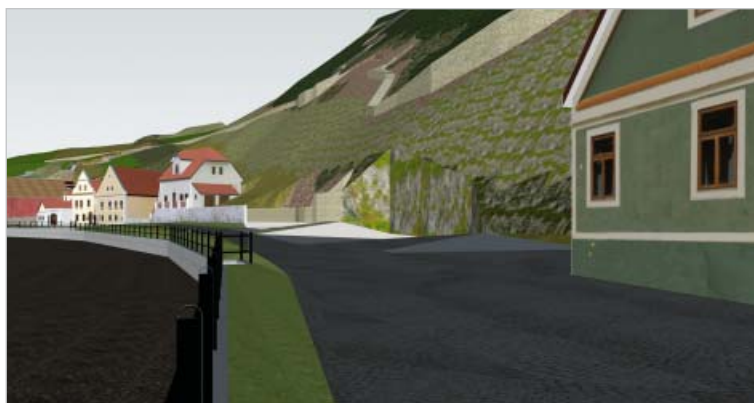
Byla vyvinuta snaha nalézt vhodnou formu srozumitelného vyjádření obrazu daného prostoru a vztahů v něm – nástroj, který umožní zprostředkovat nejen zastupitelům města, ale i široké veřejnosti co nejsrozumitelnější a nejrealističtější obraz současného a budoucího stavu území města dotčeného regulačním plánem. Podmínkou bylo, aby výstup byl interaktivní a umožňoval využití s nástroji, které jsou na městském úřadě k dispozici.

Zpracovatel regulačního plánu vytvořil strukturovaný hmotový 3D model zájmového území (terénu, stávajících i navrhovaných budov) Rybářské ulice v programu Allplan. Po exportu z programu Allplan do programu SketchUp byla provedena texturace (viz obrázek 2), dále export do formátu DAE, který lze načíst do geografického informačního systému ArcGIS. 3D model je strukturován tak, že každá jednotlivá budova je jeden samostatný objekt, samostatně je terén, samostatně řeka apod.

Závěr a vize

V současné době existují dvě verze vizualizace celého prostoru Rybářské ulice v prostředí SketchUp. Jednak projekt pro stávající stav (viz obrázek 3) a jednak projekt pro stav budoucí s možností zapnutí a vypnutí jednotlivých budov (viz obrázek 4).

Rádi bychom dopracovali projekt do stavu, kdy bude spojen s 3D modelem celého města a ideálně publikovaný v prostředí webu.

Obrázek 3

Obrázek 4

*Ing. Miluše Dolanská, Ph.D.
Odbor územního plánování a památkové péče
Městský úřad Český Krumlov*

*Ing. arch. Petr Wízner
Wízner AA – Architektonický ateliér*

Strukturální vegetační prvky kulturní krajiny

Jan Hendrych

V letech 2012–2015 bylo v rámci projektu Významné aleje české krajiny [NAKI MKČR, DF12P01OVV050] zpracováváno téma mapování strukturálních vegetačních prvků s ohledem na významné aleje a stromořadí české krajiny a jejich proměny, na problematiku péče, ochrany a obnovy těchto urbanizačních krajinných prvků, patřících mezi důležité indikátory tradiční kultivace krajiny, civilizačních proměn našeho prostoru.

Hlavními cíli projektu byla identifikace, mapování, analýzy, evidence, dokumentace a příprava výstupů digitální databáze, GIS specializované mapy a certifikované metodiky; ovšem také popularizace, vzdělávání a osvěta ve vztahu k problematice alejí v kulturní krajině. Vedle publikačních výsledků byly specifickými cíli tvorba a zveřejnění interaktivní elektronické databáze zájmových prvků (alejových linií), specializovaná GIS mapa, metodika evidence, dokumentace, mapování alejí a jejich významných dřevin, výběr a rozmnožení vybraných semenných (donorových) alejových stromů, vývoj perspektivní alejové odrůdy (klonu) stromu, monografie, výstava a webové stránky.

Cíle projektu vyplývaly z tematických priorit programu NAKI: 1.1. Nemovitě kulturní dědictví a 1.4. Území s kulturně historickými hodnotami. Konkrétním cílem projektu byla analýza, evidence a mapování alejí, založení a správa dokumentační databáze alejí významných kulturně, historicky, památkově, esteticky a z hlediska tradičního obrazu krajiny, včetně rozmnožení významných alejových dřevin. Mnohé aleje jsou významné jako kulturní vegetační linie a struktury v krajině vizuálně vnímatelné, tvořící či dotvářející charakter té které krajiny, oblasti, místa (krajinový ráz). Vymezení těchto alejí bylo vlastním předmětem řešení projektu, tyto linie bylo nutno nalézt za pomoci mapových analýz, analýz družicových snímků a vlastního terénního průzkumu. V rámci projektu byl řešeným územím historický prostor Čech bez Moravy a Slezska a mimo intravilán sídel. Při naplňování cíle zachování genofondu osvědčených místních dřevin se vycházelo z tradičního genofondu alejových stromů ve volné krajině.

Výzkumná činnost probíhala metodou terénních a mapových analýz, rozborů ikonografických a literárních podkladů. Podle stanovené metodiky projektu bylo započato v roce 2012 pořizování odpovídající měřické dokumentace a fotodokumentace (druhové zastoupení, spon, rozteč, u reprezentativních jedinců obvod kmene ve výčetní výšce, vitalita, uzavřenost či zaklenutost aleje, panorama alejí v krajině s ohledem na účín v charakteru krajiny, interiéry alejí, detaily, snímky v různých ročních dobách). Byla pořizována fotodokumentace, včetně letecké. Fotolety vrtulníkem proběhly v roce 2013 a 2014 v podzimních měsících s ohledem na účín podzimního zbarvení olistění stromů. Práce probíhala dle upravené metody sledování

a dokumentace alejí v krajině. Tato metoda byla upravována a rozpracována ve spolupráci s odbornými externími konzultanty, podle vývoje nových softwarových technologií a aplikací a vedla k formulaci předmětné metodiky [HENDRYCH a kol. 2015], která plně obráží poznatky a výsledky získané řešením projektu.

V aplikované části projektu, která se věnovala záchraně a množení alejových dřevin, se pak uplatnily tyto metody:

- a) generativní množení výsevem osiva,
- b) vegetativní množení (dělí se dále na autovegetativní množení řízkováním a heterovegetativní množení roubováním nebo očkováním na vhodné podnože; u často již neplodících cenných druhů a odrůd je roubování a očkování jedinou účinnou metodou, která umožňuje co nejefektivněji rozmnožit geneticky hodnotný materiál; dopěstování všech výpěstků alejových stromů proběhlo v kontejnerech.

Konkrétní úkoly

- Zachycení a evidence současného výskytu linií alejí a stromořadí v terénu, na historických mapách a leteckých fotografiích, jejich zobrazení v současných mapách.
- Zpracování komplexní specializované mapy s odborným obsahem v interaktivní elektronické podobě, kde odborným obsahem je digitální databáze.
- Dokumentace (evidence, průzkumy, fotodokumentace, sběr dat a podkladů) významných alejí kulturní krajiny Čech; kniha, výstava, webové stránky.
- Tvorba digitální databáze dokumentace a správa databázových souborů informací; datový sklad, publikování dílčích výsledků.
- Měření a vyhodnocení stanovených parametrů zájmových prvků (účín a funkce zájmových prvků v krajině, kulturně-historické, estetické hodnoty a vizuální kvality, dynamika sledovaných prvků v krajině a jejich dokumentace). Vyhodnocení výsledků průzkumů, analýz.
- Sběr dendrologického materiálu, selekce, množení, kultivace genofondu, získání odrůdy.
- Stanovení postupů, metod, principů a způsobů mapování, evidence, péče, údržby, konzervace a obnovy alejí; výsledná certifikovaná metodika.

Metody mapování alejí

Metody výběru alejí vycházely v souladu se stanovenou metodikou projektu z rešerší historických mapových podkladů a zároveň z terénních průzkumů. Za významné aleje jsme považovali aleje významné kulturně, historicky, památkově, esteticky a z hlediska uplatnění v tradičním obrazu (rázu) krajiny, včetně alejí s výskytem významných (druhově) a perspektivních (vitalita, odolnost) alejových dřevin či památných stromů. Obecně řečeno takové aleje, které jsou vizuálně zřetelné při analýzách ortofotomap, družicových snímků (kde linie jsou jasně rozlišitelné a kde se projevuje zřejmý význam v obrazu krajiny).

Významnost alejové linie se dá potom také odvodit z dokumentovaného výskytu na různých historických mapách, pro naše účely jsme sledovali historická vojenská mapování (I. a II., resp. III.) a mapy stabilního katastru. Podle počtu indikací na zmíněných mapách můžeme dovodit stáří linie a její význam v průběhu doby (potvrzený např. ještě historickými ortofoto snímky). Takové aleje, které jsou vizuálně rozlišitelné v krajině (díky leteckému snímkování, družicovým snímkům, průzkumy *in situ*) a utvářejí (determinují) či dotvářejí obraz krajiny (místa, oblasti) jsou bezesporu významné právě z tohoto důvodu. Metodicky významnost nejlépe odpovídá jedinečnosti či dokonce neopakovatelnosti v obrazu krajiny, což je zásadním kritériem v legislativně ošetřeném hodnocení krajinného rázu (§ 12, z. č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny). V neposlední řadě je jejich významnost dána stářím stromů, historií, sepjetím s význačnou osobností, výskytem významných druhů dřevin, s jejich vitalitou, habitem atp. Některé aleje jsou významné z hlediska výskytu vhodných semenných (donorových) matečných stromů k záchraně a zachování genetického potenciálu v krajině, zachování a rozmnožení různých ekotypů alejových dřevin.

Významnost alejí, daná rozlišitelností, jedinečností či neopakovatelností v obrazu krajiny, je prvotní informací badatele, který podrobuje zájmu dané parametry do potřebného detailu *in situ*. Některé z těchto parametrů lze sledovat na základě ikonografie a historických map, snímkování (jak stanovuje metodika řešení), ale často je nutné je podrobit ověření ještě přímo v terénu. V neposlední řadě je sledováno hledisko významnosti s ohledem na budoucí využití jedinců druhů vhodných nejen z hlediska estetického (architektura stromu, zabarvení olistění atp.), ale i z hledisek dalších; např. s ohledem na adaptabilitu jedinců a druhů (ekotypů) na změny klimatu (oteplování, sucho) a to s předpokladem jejich využití v krajině (ale i v sídlech). Je tedy nutné provádět hodnocení vitality, kde je významnost dána rozeznatelnou adaptabilitou stromů (druhů, klonů, ekotypů) a jejich rezistencí vůči vnějším stresorům, změnám klimatu atp.

V souladu s metodikou projektu byly u významných identifikovaných linií zjišťovány a do předmětné databáze doplňovány všechny podstatné parametry, zjištělé měřením *in situ* (druh dřevin, obvod kmene ve výčetní výšce, rozteč, spon, vitalita, zjištěný zdravotní stav, adaptabilita a rezistence, krajinářsko-urbanistická a sadovnická hodnota, uplatnění prvku v krajině – význam v obrazu krajiny,

dynamika, uzavřenost či zaklenutost aleje, panoráma aleje v krajině, interiér aleje, detaily, snímky v různých ročních dobách a další estetické a prostorotvorné funkce v krajině kontextu, prostorové vazby, průhledy, výhledy atp.). Další parametry, zjištělé pomocí ortofotomap a současných digitálních aplikací, jako souřadnice, délka, prostorové uspořádání, příp. katastrální území atp., byly zjišťovány a doplňovány průběžně pomocí výpočetní techniky na platformě GIS. Projektem použitá metoda mapování alejí a sledování zájmových prvků v krajině byla aktualizována do podoby komplexní metodiky, která byla poskytovateli předána k certifikaci, včetně GIS mapy a databáze.

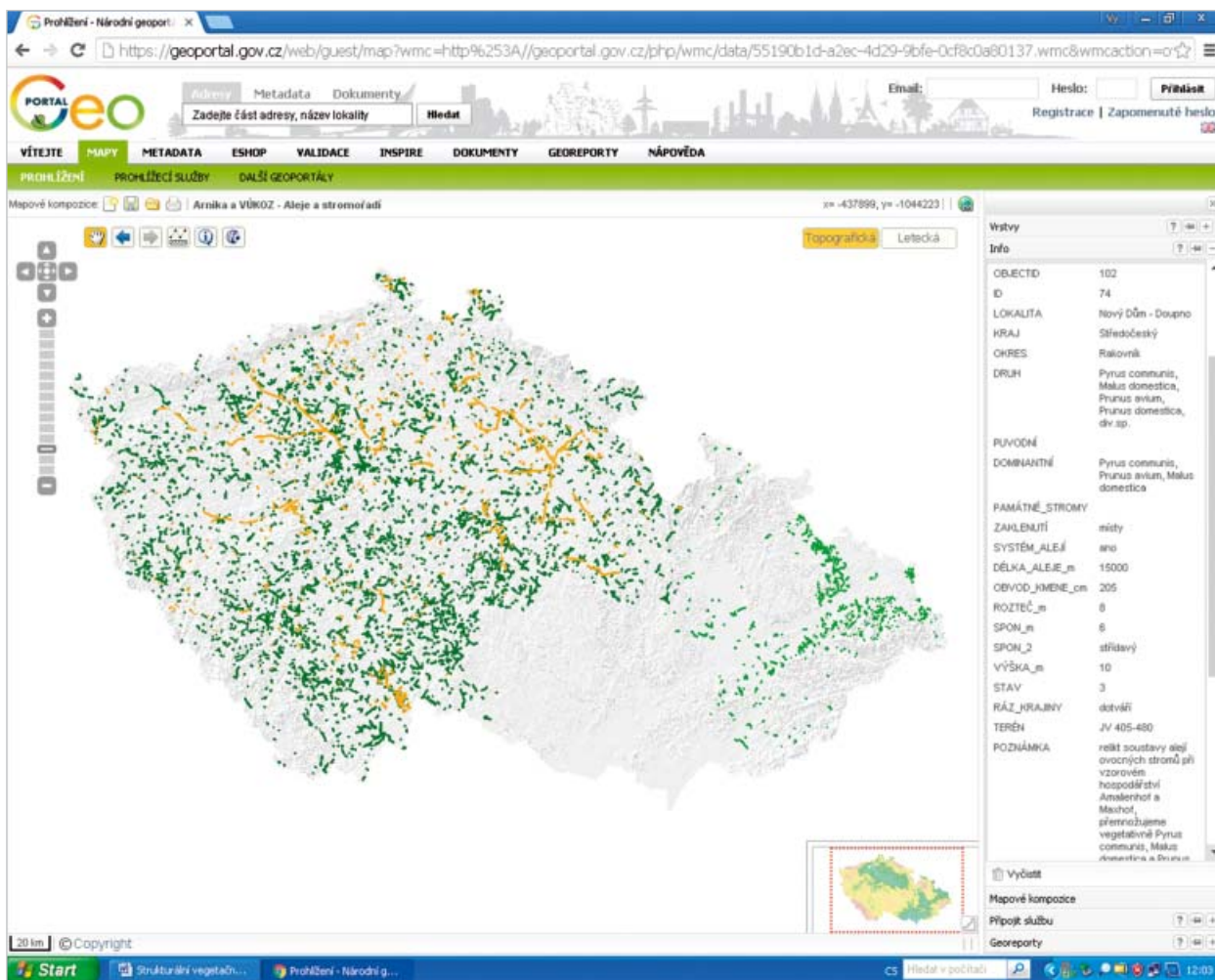
Analytická, měřická data a fotodokumentace byly doplňovány v datovém skladu a sloužily k aktualizování digitální interaktivní databáze a k přípravě mapových podkladů. Datový sklad byl průběžně doplňován a zálohován. Vzhledem k velkému počtu identifikovaných alejových lokalit byl proveden výběr alejí a stromořadí (podle opakování výskytu alejových linií na různých historických mapách, podle odhadovaného stáří, kvality dřevin a podle významu v obrazu krajiny), které pak byly předmětem podrobnějších analýz. To bylo možné díky technologii družicového snímkování ve spojení s pozemním snímkováním, tyto postupy jsou pak obsahem certifikované metodiky. Méně významné linie jsme byli schopni z podrobných *in situ* analýz odfiltrovat; tyto lokality zůstávají součástí databáze, ale byla k nim přiřazena pouze základní data bez dalších (*in situ*) analýz. U lokalit významných byla tato základní data rozšířena o další detaily, včetně následného rozmnožení některých identifikovaných semenných (donorových) dřevin.

Průzkumy a analýzy sledovaných prvků *in situ* a na základě mapových podkladů

Během let 2012–2014 proběhly analýzy v souladu s cíli projektu. Průzkumy a sběry dat se soustředily na oblasti Čech, s ohledem na postup podkladových a mapových analýz, analýz družicového snímkování a územní fotodokumentace dopravních komunikací, vč. jejich vegetačních doprovodů (mj. GoogleEarth Streetview). Vedle komplexních průzkumů, analýz a evidence byly s ohledem na agrotechnické lhůty v roce 2012 započaty práce na výběru vhodných alejových dřevin k založení genobanky a jejich sběr (semen, řízků a roubů) k rozmnožení, které bylo pak předmětem následné etapy projektu (2013–2015); s ohledem na krátkou dobu řešení projektu byly co nejdříve založeny pokusné výsevy a genobanka vyšetých a roubovaných dřevin pro další sledování, selekci a vývoj odrůdy.

Databáze identifikovaných prvků

Cíle projektu, spočívající v komplexním průzkumu území, v založení databáze zájmových prvků (linií) byly splněny a výsledky průběžně publikovány. Byly dokončeny interaktivní databáze a specializovaná mapa s odborným obsa-

Snímek mapy alejí z Národního geoportálu INSPIRE, obsahující přes 3 600 linií a k nim přiřazené databázové informace, včetně interaktivních propojení na historická vojenská mapování, indikační skici stabilního katastru

hem a spolu zveřejněny na serveru Národního geoportálu INSPIRE (www.geoportal.gov.cz):

Vedle toho byl uspořádán, analyzován a kultivován rozmnožený rostlinný materiál a prováděn výběr s ohledem na zachování a rozmnožení vhodných alejových dřevin, indikovaných a dokumentovaných v rámci analýz a průzkumů. Tyto dřeviny mohou do budoucna sloužit jako potomstva semenných (donorových) dřevin místní provenience, významných ekotypů alejových stromů.

Sběr, založení a příprava sebraného rostlinného materiálu, množení dřevin

Pro zachování tradiční druhové skladby alejových stromů bylo úkolem rozmnožit vybrané hodnotné a vitální ekotypy dřevin (matečné donorové stromy). K tomu byly užity tradiční a v praxi zavedené způsoby množení výsevem osiva, roubováním, očkováním (některé lípy) a řízkováním (některé topoly, platany). Tyto metody byly v rámci projektu dále specifikovány (pro množení alejových stromů), ozkoušeny v provozu a zapracovány jako součást certifikované metodiky MKČR č. 71 [HENDRYCH a kol. 2015]: *Me-*

todika mapování, evidence, dokumentace, péče a ochrany významných alejí a jejich dřevin (<http://www.kuks.estranky.cz/clanky/metodika.html>).

Během zpracování projektu jsme se soustředili na extravilán a domácí dřeviny, s výjimkou několika nejvýznamnějších a historicky již zdomácnělých a tradičních alejových druhů stromů. Druhová rozmanitost dřevin v alejích extravilánu je jinak poměrně chudá, nevšímáme-li si řady nepůvodních a často nevhodných introdukovaných dřevin. Přesto se podařilo identifikovat a rozmnožit řadu pozoruhodných ekotypů tradičních domácích alejových dřevin, které jako součást aplikovaných výsledků projektu jsou nyní uchovávány v rámci genobanky alejových stromů – areál Michovka a dendrologická zahrada Výzkumného ústavu Silva Taroucy pro krajinu a okrasné zahradnictví, v. v. i. (VÚKOZ); pěstování a výzkum rozmnožených dřevin je předmětem zájmu resortu životního prostředí a resortních institucí. Referenční výsadby, nezbytné k legislativnímu řízení uznání klonů (odrůd) ekotypů alejových stromů jsou založené na dendrologické zahradě VÚKOZ, v. v. i., Průhonice.

Vedle některých dalších dřevin, jde především o klony dubu zimního s pyramidálním habitem koruny, o jeřáb břecký s pyramidálně vejčitým habitem či lípu velkolistou

s kompaktním habitem koruny či borovice lesní s nevšedně kompaktním habitem koruny. V selekci jsou pak mj. různé krajové či místní ekotypy zejména lip, jeřábů, hrušní a dubů, včetně řady odlišných ekotypů dubu šípáku a dubu ceru. Některé z těchto dřevin mohou být s ohledem na adaptabilitu ke změnám klimatu, na toleranci k suchu a řadě dalších vnějších stresorů nejen přínosem pro využití v alejových výsadbách v různých podmínkách (včetně intravilánu), ale sloužit také jako významné genetické zdroje – potomstva identifikovaných ekotypů matečných semenných (donorových) stromů z různých oblastí. Kvalita těchto získaných semenáčů, orientačně zjišťovaná výškou rostliny po terminální pupen a šířkou kořenového krčku, byla velmi uspokojivá, což se dá konstatovat i u dřevin řízkovaných.

Podarilo se získat kvalitní rostlinný materiál, který je dopěstováván v kontejnerech odpovídající velikosti. Představuje bohatou paletu taxonů, včetně ekotypů z řady různých stanovišť. Za výrazný úspěch lze považovat uspokojivé vzházení osiva z památných jeřábů oskeruše (*Sorbus domestica*) a břeku (*Sorbus torminalis*). Výpěstky mohou být v budoucnu využívány v rámci revitalizačních programů (zalesňování, rekultivace apod.) a obnovných dosadeb stromů místní proveniencí v alejích v krajině a v intravilánu. Semenače ve větších velikostech jsou používány k dopěstování kmenných a pyramidálních kmenů stromů.

Přehled průběžně množných druhů tradičních alejových stromů

S ohledem na stav identifikovaných donorových stromů byly užity nejnvhodnější způsoby jejich množení: generativní výsevem osiva a vegetativní roubováním (resp. očkováním a řízkováním). Celkem se za dobu řešení podařilo získat potomstvo z 39 sběrů osiva z tradičních druhů alejových stromů. Výsevy byly podrobně hodnoceny z hlediska vzháživosti, jež velmi kolísala (1 až 93 %), ale celkově byla uspokojivá. Vyšších hodnot bylo dosaženo u dubů. Na více než 50 lokalitách historických alejí také byly odebrány rouby (v lednu až dubnu, v letech 2012–2015). Z vybraných alejových stromů bylo provedeno přes 1 500 roubování, s výtěžností jednoletých roubovanců u ekotypů např. rodu *Prunus* (0 až 93 %), u ekotypů rodu *Pyrus* (20 až 93 %), u ekotypů rodu *Quercus* (17 až 87 %) u ekotypů rodu *Sorbus* (70 až 87,5 %) u ekotypů druhu *Tilia cordata* (87 až 100 %) a u ekotypů druhu *Tilia platyphyllos* (0 až 80 %).

U ekotypů rodů *Platanus* a *Populus* byl použit způsob přímého zakořenění zimních dřevitých řízků v sadbovačích (pod kontaktní mikrotenovou fólií) ve studeném skleníku. V srpnu 2015 byly kvalitní řízkovance přesázeny do kontejnerů a umístěny na venkovní záhon k dopěstování. V létě roku 2014 byly přesazovány dvouleté semenáče ekotypů rodů *Quercus*, *Sorbus* a *Tilia* do kontejnerů. Obdobným způsobem byly přesázeny roubovance rodů *Malus*, *Prunus*, *Pyrus*, *Quercus*, *Sorbus* a *Tilia*.

druh	výsevy	roubování	řízkování
<i>Acer campestre</i>	X		
<i>Acer platanoides</i>	X		
<i>Acer pseudoplatanus</i>	X		
<i>Aesculus hippocastanum</i>	X		
<i>Betula verrucosa</i>	X		
<i>Carpinus betulus</i>	X		
<i>Castanea sativa</i>	X		
<i>Fagus sylvatica</i>	X		
<i>Fraxinus excelsior</i>		X	
<i>Fraxinus ornus</i>	X		
<i>Juglans nigra</i>	X		
<i>Malus sylvestris</i>	X	X	
<i>Morus alba</i>	X	X	
<i>Morus nigra</i>	X	X	
<i>Pinus sylvestris</i>		X	
<i>Platanus x acerifolia</i>	X		X
<i>Populus alba</i>			X
<i>Populus nigra</i>			X
<i>Prunus avium</i>		X	
<i>Prunus cerasus</i>		X	
<i>Pyrus communis</i>		X	
<i>Pyrus pyraister</i>		X	
<i>Quercus cerris</i>	X	X	
<i>Quercus petraea</i>	X	X	
<i>Quercus pubescens</i>	X	X	
<i>Quercus robur</i>	X	X	
<i>Sorbus aria</i>	X	X	
<i>Sorbus aucuparia</i>	X		
<i>Sorbus domestica</i>	X	X	
<i>Sorbus intermedia</i>	X	X	
<i>Sorbus torminalis</i>	X	X	
<i>Tilia cordata</i>	X	X	
<i>Tilia platyphyllos</i>	X	X	
<i>Ulmus glabra</i>	X		
<i>Ulmus laevis</i>	X		

Tabulka: Přehled průběžně množných druhů (r. 2012–2015) tradičních místních a zdomácnělých alejových stromů, včetně dále nespecifikovaných ekotypů

V říjnu 2015 byly hodnoceny měřením (výška a průměr kořenového krčku) jednoleté a tříleté semenáče ekotypů rodů *Quercus* a *Tilia*, dvouleté a tříleté přesazované roubovance ekotypů rodů *Malus*, *Prunus*, *Pyrus*, *Quercus*, *Sorbus* a *Tilia*. Jednoleté semenáče ekotypů z přímých výsevů do sadbovačů dosáhly velikostí 15–30 až 30–50 cm ve standardní kvalitě, tedy velikostních parametrů srovnatelných s technologií (QUICK POT ROOT) uplatňovanou v lesních velkoškolkách. Tříleté přesazované semenáče ekotypů dubů a lip dosáhly ve druhém roce pěstování v kontejnerech převážně velikostí 120–150 a 150–200 cm, ve standardní kvalitě. Dvouleté a tříleté přesazované výpěstky vybraných roubovaných ekotypů jabloní, hrušní a lip dosáhly ve druhém roce pěstování v kontejnerech velikostí 150–175, respektive 175–200 a 200–250 cm, ve standardní kvalitě. Tříleté přesazované výpěstky vybraných roubovaných ekotypů dubů a jeřábů dosáhly ve druhém roce pěstování v kontejnerech velikostí 100–125 a 125–150 cm. Vybrané semenáče a roubovance jsou nyní dopěstovávány jako pyramidální tvary stromů a kmenné tvary stromů se založenou korunkou. Pro podzimní expedici roku 2016 tak bude připravena nabídka výpěstků kmenných a pyramidálních tvarů stromů, jakožto finálních produktů řešeného projektu, doplněná jejich původem.

Druhy a kultivary dřevin budou opatřeny logem „Česká rostlina“ Svazu školkařů ČR.

Podle stanovené etapizace projektu byly dokončeny avizované výstupy aplikované části projektu, včetně podání dvou žádostí o zapsání dvou odrůd, vhodných pro alejové výsadby; v současnosti (duben 2016) jsou obě žádosti v uznávacím řízení. Uznání je předmětem standardního postupu. Na Ústřední kontrolní a zkušební ústav zemědělský (ÚKZUZ) byla podána žádost o udělení ochranných práv k odrůdě podle zákona č. 408/2000 Sb. Součástí žádosti je návrh nové odrůdy a návrh názvu nové odrůdy lípy srdčité *Tilia cordata* 'Troja Long Green' (Tc.02.008) a žádost o udělení ochranných práv k odrůdě podle zákona č. 408/2000 Sb.; součástí druhé žádosti je návrh nové odrůdy a návrh názvu nové odrůdy dubu ceru *Quercus cerris* 'Artemis' (Qc.245/11).

Hlavní přínosy

Projekt otevřel škálu možností a aspektů v oblasti plánování a péče o krajinu, a to od vlastní identifikace a mapování, až po praktickou rovinu záchrany a rozmnožení významných semenných (donorových) alejových stromů, ale i půdorysnou stabilizaci historických lineárních vegetačních struktur a jejich stop v krajině, využitelných v budoucnosti například pro účely náhradních výsadeb, „Greeningu“ a vůbec v rámci procesů pozemkových úprav a územního plánování v krajině.

Hlavním přínosem řešení projektu byla komplexita pohledu a zpracování problematiky. Přínosem bylo podstatné (o řád výše, ze stovek na tisíce) rozšíření doposud evidovaných linií alejí a stromořadí (část mezi památnými stromy databáze AOPK) z hlediska kulturně-historického a krajinářského, které řešitelé vyhodnotili jako významné a pozornosti hodné. Využitím nových technologií a aplikací, vedle standardních mapových a terénních analýz a průzkumů narostl počet indikovaných, evidovaných a dokumentovaných linií, bylo nutno tyto linie dále analyzovat a doplňovat potřebná data, v terénu pak rovněž zjistit významné dřeviny (semenné donorové stromy) k rozmnožení. To kladlo nemalé nároky.

Výpěstky stromů získané během řešení projektu budou přednostně dodávány školkařským podnikům (Lesoškolky, s.r.o. Řečany nad Labem, Ovocná a okrasná školka Kozolupy u Karlštejna), se kterými byla uzavřena smlouva o uplatnění certifikované metodiky, zpracované v rámci řešení projektu. Semenače především dubů, habrů a lip mohou být využívány v rámci revitalizačních programů (zalesňování, rekultivace apod.). Výpěstky hrušní se doporučuje vysazovat mimo dosah porostů jalovců *Juniperus chinensis* a *J. x media* cv. (mezihostitelé rzí). V metodice je podrobně popsána problematika technologických postupů množení a pěstování dřevin, systémů výživy a integrované ochrany rostlin. Výsledky jsou zpracovány formou tabulek a fotopříloh s využitím údajů o původu a charakteristice

množených ekotypů. V ČR specializované lesní školky jsou nositeli licence pro nakládání s osivem a sadbou lesních dřevin a mají zákonnou povinnost uvádět do oběhu pouze výpěstky dřevin doplněné listem o původu osiva, jak pro zalesňování, tak v rámci krajinotvorných programů. Je zřejmé, že tato povinnost by měla stejnou měrou platit rovněž pro všechny alejové výsadby ve volné krajině, mimo jiné jako prevence proti zavlékání importovaných cizích druhů do oblastí krajiny, kde lze (jak bylo projektem prokázáno) velmi dobře vycházet z bohatého a tradičního spektra vynikajících ekotypů alejových stromů místní provenience.

Porovnání se zahraničím

V mnohých zemích Evropy a v zámoří trvá v oblasti ochrany a péče o životní prostředí dlouholetý trend, zaměřený na evidenci a využití potenciálu dlouhověkých původních dřevin. Ze semenných (donorových) stromů ekotypů dřevin jsou získávána vyrovnaná, geneticky identifikovatelná potomstva, určená pro velkoprodukci a výsadby [BÄRTELS, A. 1995, MAC DONALD, B. 1996]. Zhodnocování a udržování hodnotných zdrojů probíhá užitím tradičních množitelských metod, ale i novou technologií *in vitro* [SCHMIDT, A. 2014] s využitím analýzy DNA [MICHAEL, A. – SCHRÖDER, H. 2011]. Výzkumné pracoviště Univerzity v Kasselu (Bäume des Landkreises, University Kassel) zavádí certifikace sazenic „Junge Reisen“ (www.junge-reisen.de), získaných množením cenných tradičních stromů (*Baum giganten*). Tyto výzkumné záchranné programy mají nutnou těsnou vazbu na místní školkařské a sadovnické podniky (GERMETH, R. – KOENIES, H. – NIGGEMEYER, H. 2014).

Výsledky projektu

V konečném roce řešení projektu (2015) byla dokončena databáze, doplněná o aktuální údaje s využitím technologií GIS a vlastními terénními průzkumy. Tato interaktivní digitální databáze (Access, Excel) sledovaných linií a zpracovaných dat, získaných aplikacemi GIS, byla aktualizována a zveřejněna. V roce 2015 bylo dokončeno mapové schéma alejí indikovaných na mapách I. vojenského mapování na podkladu současné základní mapy jako příloha komplexní specializované mapy identifikovaných alejí v Čechách s odborným obsahem příslušné databáze. Zveřejnění mapy a databáze proběhlo prostřednictvím serveru Národního geoportálu INSPIRE (viz výše), včetně funkčních interaktivních odkazů na historická mapování (vojenská, stabilní katastr) u příslušných významných alejí.

Certifikovaná metodika je pak komplexním a shrnujícím výsledkem řešení projektu, stejně jako vývoj a žádost o uznání dvou odrůd, vedle průběžných publikací s impakt faktorem, recenzovaných a knižních. Výstupy projektu byly průběžně zveřejňovány a prezentovány v rámci kolokvií a konferencí: například v roce 2015 ve formě přednášky o alejích na Ústavu památkové péče ČVUT, dále

17. 9. na konferenci na Università degli Studi di Perugia, dne 23. 10. na konferenci Krajinná paměť jako dědictví venkova Mendelovy univerzity v Brně, či 11. 11. v rámci konference ČVUT k aktuálním otázkám krajinného rázu a v neposlední řadě 27. 11. na mezinárodní konferenci Aleje 2015 – Finanční zdroje pro aleje, v Lednici na Moravě (<http://arnika.org/video-z-prezentaci-na-konferenci-aleje-2015-financi-zdroje-pro-aleje>). Prezentace výsledků projektu proběhly také v roce 2016 na půdě Ministerstva životního prostředí v rámci odborných jednání k problematice strategií ochrany alejí, které by měly napomoci k ochraně a obnově alejí v české krajině.

Resumé

Předmět výzkumu v rámci tohoto projektu dosud nebyl takto komplexně řešen v rámci jiné výzkumné aktivity podporované z veřejných zdrojů v České republice ani v zahraničí, především co se týče aplikovaných výstupů projektu. Projekt byl jedinečný, inovativní a přínosný svým rozsahem, komplexností zvolené tematiky, mezioborovým charakterem a přesahy, zvláště pak svým důrazem na jak teoretické principy, tak praktické a aplikované výsledky k záchraně a zachování konkrétních prvků a celých strukturálních systémů kulturního dědictví krajiny a následné využití v praxi. Bylo podstatně (o řád) rozšířeno jak povědomí, tak skutečné množství pozoruhodných a významných linií alejí a stromořadí v krajině, které doposud stály stranou zájmů péče a ochrany krajiny a územního plánování. Součástí projektu DF12P01OVV050 byla také aplikovaná část, zaměřená na rozmnožení hodnotných ekotypů dřevin, perspektivních dlouhověkých (semenných, donorových) stromů a založení základu genetické banky pro další rozmnožování, distribuci a výsadbu (dosadby alejí).

Na půdě Ministerstva životního prostředí uskutečnila prezentace průběhu a výsledků projektu za účasti zainteresovaných institucí a odborníků. Výsledkem byly diskuse, při nichž se všichni účastníci jednání shodli nad kroky, které by mohly napomoci k ochraně a obnově alejí v české krajině, a o jejichž naplnění je zapotřebí usilovat. Zcela zásadní je dokončení mapování a evidence alejí v rámci celé ČR (chybí velká část území Moravy), včetně zpracování vrstvy alejí, které z krajiny již vymizely, ale kde jejich původní trajektorie mohou být vhodným prostředím pro obnovu, náhradní výsadby – např. jako kompenzace ekologické újmy vzniklé kácením dřevin atp. Měla by také být vytvořena komplexní a ucelená databáze cenných zdrojů sadebního materiálu a zajištěna jejich ochrana a zajištěny systémové kroky k zajištění produkce a využívání sadebního materiálu z takto ověřených zdrojů.

Měly by být učiněny kroky, které by zvýhodnily využívání geneticky ověřeného materiálu při výsadbách realizovaných z veřejných zdrojů. Genetickému původu dřevin by měla být věnována náležitá pozornost ze strany příslušných orgánů ochrany přírody a krajiny při ukládání náhradních výsadeb. Započaté diskuse budou pokračovat v rámci setkání za účasti správců komunikací a MŽP, budou se hledat řešení při ochraně a obnově alejí podél silničních komunikací při respektování jejich historických stop, včetně možností výkupu pozemků a vytvoření lepších podmínek pro tyto výkupy v rámci programového financování, urychlení komplexních pozemkových úprav či úpravou pravidel tzv. „Greeningu“ pro obhospodařování zemědělských pozemků v rámci zemědělské politiky (povinné procento krajinných prvků, včetně zahrnutí tzv. vnějších krajinných prvků na okolních pozemcích).

Je zřejmé, že výsledky projektu otvírají do budoucna řadu aspektů a témat, které bude zapotřebí nadále zpřesňovat a podporovat v rámci výzkumu a aplikací v krajinářské a územně plánovací praxi, od zpracování statistik na základě získaných dat, mapových a databázových informací (využití při formulování zásad územního rozvoje, přípravě územně analytických podkladů, zpracování komplexních pozemkových úprav, územních plánů a urbanistických studií), až po správu a rozvíjení (ideálně oblastních) genobank vhodných místních ekotypů tradičních druhů (certifikovaných) alejových stromů a jejich povinné využití při realizacích výsadeb v krajině.¹⁾

Použité zdroje:

- BÄRTELS, A. *Der Baumschulbetrieb*. 4. Aufl., Eugen Ulmer, Stuttgart, 1995.
- GERMERTH, R. – KOENIGS, H. – NIGGERMEYER, H. Junge riesen. In: *Wiedergeburt von Baumgiganten*, Bebra wissenschaft verlag GmbH, Berlin, s. 163–181. 2014.
- HENDRYCH, J. (ed.), BORSKÝ, J. – HENDRYCH, J. – JECH, D. – LÉTAL, A. – MALÁ, E. – OBDRŽÁLEK, J. – VOREL, I. – ŽLEBČÍK, J. *Metodika mapování, evidence, dokumentace, péče a ochrany významných alejí a jejich dřevin*. Metodika certifikovaná osvědčením Ministerstva kultury ČR č. 71, vydaným pod č. j. MK 78246/2015. Projekt NAKI: Významné aleje české krajiny. Kód projektu DF12P01OVV050. VÚKOZ, v. v. i. Průhonice, 2015.
- MAC DONALD, B. *Practical woody plant propagation for nursery growers*. VOL. 1, Timber Press, Portland, Kreton, 1996.
- MICHAEL, A. – SCHRÖDER, H. Dna-basierte Informationssysteme für gelholze. In: *Wiedergeburt von Baumgiganten*, Bebra wissenschaft verlag GmbH, Berlin, s. 127–141. 2014.
- SCHMIDT, A. In-vitro- kultur von gehölzen zur genetisch identischen Vermehrung. In: *Wiedergeburt von Baumgiganten*, Bebra wissenschaft verlag GmbH, Berlin, s. 105–117. 2014.
- <http://www.kuks.estranky.cz/clanky/vyznacne-aleje.html>
- <http://slavnestavby.cz/?i=15023/slavna-stromoradi-v-promenach-kulturni-krajiny>

Jan Hendrych, ASLA
ČVUT v Praze

1) Poznámka redakce: Text je publikován rovněž na síti [ResearchGate](https://www.researchgate.net/publication/303736818_STRUKTURALNI_IINOVE_VEGETACNI_PRVKY_V_KULTURNI_KRAJINE). Dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/303736818_STRUKTURALNI_IINOVE_VEGETACNI_PRVKY_V_KULTURNI_KRAJINE

Ochrana památek v areálu Pražského hradu

Petr Chotěbor

Areál Pražského hradu je národní kulturní památkou; prohlášen byl v roce 1958 a znovu v roce 1999. Jde o rozsáhlé území, zahrnující stavby, nádvoří, zahrady, Jelení příkop, ale také terény s archeologickými nálezy. Hrad spravuje Správa Pražského hradu, příspěvková organizace Kanceláře prezidenta republiky, některé součásti jsou ovšem ve vlastnictví jiných subjektů než státu (Lobkovický palác, v dohledné době i další). O praktický výkon památkové péče se stará Odbor památkové péče KPR.

Pražský hrad prošel za dobu své existence – což je více než 1 100 let – složitým územním a stavebním vývojem. Na samém počátku ovlivnila výběr stanoviště výhodná poloha hradního ostrohu. Ten byl přirozeně chráněn prudkým svahem k Vltavě na jižní straně a navíc hlubokým zářezem potoka Brusnice od severu. Přirozená rokle jej chránila i na straně západní, odkud byl nejsnazší přístup. Pro dobu založení byla typická hradiště s větší plošnou rozlohou, což předurčilo i budoucí vývoj. Délka vlastního hradu, tedy areálu uvnitř opevnění, ve směru západ – východ zůstala i v budoucnu prakticky stejná, zatímco šířkový rozměr ve směru sever – jih se měnil. Zjednodušeně lze říci, že každá nová linie fortifikace rozsah opevněné plochy zvětšila. Současně se výrazně proměňoval rozsah i charakter vnitřní zástavby. Určitě zásadní změnou byla románská přestavba zahájená roku 1135. Dosavadní valy opevněné raně středověké hradiště tehdy dostalo novou kamennou hradbu na většině svého obvodu, doplněnou hranolovými věžemi a plnými věžicemi, a začalo se měnit ve skutečný středověký hrad.

I stručná charakteristika jednotlivých etap stavebního vývoje Pražského hradu by zabrala mnoho stran tohoto příspěvku. Současnou podobu nejvíce ovlivnila poslední radikální přestavba za vlády Marie Terezie v letech 1755–1775 a úpravy v době první republiky; těm ještě předcházela výrazná změna panoramatu – dostavba katedrály sv. Víta. Vývoj Hradu jako celku považujeme za dokončený a po ukončení prvorepublikových úprav se hlavními aktivitami staly opravy a rekonstrukce památkově chráněných architektur.

I ty však dokázaly do podoby Hradu někdy významně zasáhnout – připomeňme například obnovu areálu Nejvyššího purkrabství spojenou se stavbou Domu čsl. dětí v letech 1961–1963 nebo radikální přestavbu bývalého kláštera benediktinek u sv. Jiří v letech 1965–1976 pro potřeby Národní galerie.

Charakter rekonstrukcí se hodně měnil podle toho, jak se vyvíjel názor na ochranu památek. Když Karel Fiala zkoumal a opravoval Starý královský palác, snažil se odkrývat doklady jeho starší podoby a analyticky je prezentovat. Některé mladší vrstvy vývoje objektu tak často zanikly. Při rekonstrukci Lobkovického paláce v letech 1973–1986 podle projektu SÚRPMO bylo cílem vrátit stavbu do stylově jednotné podoby, jakou

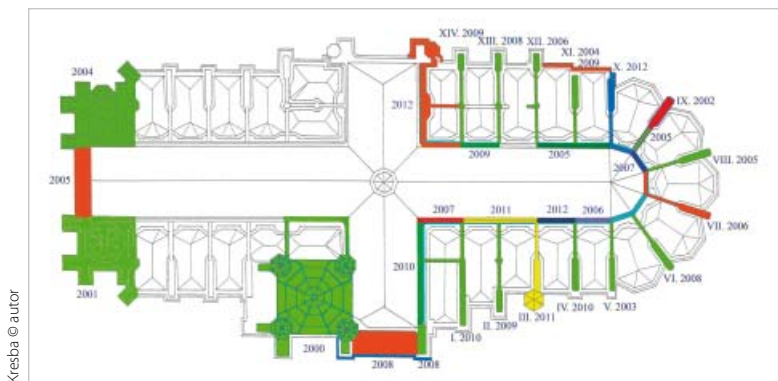
měla po raně barokní přestavbě. Byly odstraněny úpravy z 19. století. Odstraněna byla i většina kamenných ostění, která byla sice původní (barokní), ale dodatečně upravená pro vložení vnějších oken. Namísto těchto prvků dostal palác úplně nová pískovcová ostění s rovněž novými replikami okenních výplní s ideálním barokním členěním. Troufám si tvrdit, že takový postup by v současnosti již zvolen nebyl. V posledních desetiletích se uplatňuje více konzervativní přístup, který památku prezentuje v podobě, do jaké se postupně vyvíjela. Pokud je to možné, je snaha zachovat a chránit i úpravy z mladších etap tohoto vývoje, mají-li potřebné kvality.

Příkladem takové, podle mého názoru velmi zdařilé stavební akce, může být rekonstrukce bývalého Ústavu šlechticů. Tento rozsáhlý komplex se třemi vnitřními nádvořími vznikl po polovině 18. století přestavbou renesančního Rožmberského paláce. Rekonstrukce v letech 1996–2007 probíhala po etapách a respektována byla i vrstva úprav 19. století. Výraznou změnou prošlo východní nádvoří s dochovanými prvky z rožmberské výstavby, odkud zmizely vestavěné garáže a čerpací stanice. Snad největší změnou byla rehabilitace domácí kaple ústavu, zasvěcená Neposkvrněnému početí Panny Marie, která byla v éře užívání objektu Ministerstvem vnitra (od r. 1919) rozdělena vloženými stropy a příčkami. Opětovné scelení prostoru umožnilo odkrytí a restaurování nástěnných maleb a po doplnění empory v patře (návrh její repliky vycházel z dobové plánové dokumentace i zachovaných stop) obnovení interiéru kaple v plném rozsahu.

Pražský hrad, letecký pohled od severozápadu

Foto © archiv autora

Kresba © autor

Pražský hrad, katedrála sv. Víta, přehled ročních etap konzervace v letech 2000–2012

Foto © autor

Pražský hrad, katedrála sv. Víta, demontáž dílu opěrného oblouku chóru

Celková rekonstrukce představuje ovšem pouze jednu z možností. Konzervačnímu přístupu mnohem více vyhovují lokální zásahy stavební údržby, prováděné ovšem dostatečně odborně a řemeslně kvalitně, a dále systematická konzervace a restaurování. Tento přístup lze nejlépe demonstrovat na dvou nejvýznamnějších architektonických památkách v areálu Pražského hradu, na katedrále sv. Víta a na Starém královském paláci. Pořadí, v jakém jsou do plánu zařazovány a realizovány jednotlivé dílčí etapy konzervace – my sami ji považujeme za restaurování architektury – se řídí výsledky sledování aktuálního stavu. Současná vlna konzervačních zásahů na katedrále byla zahájena v roce 1973 a bez přerušení pokračuje do současnosti. Za tuto dobu byl zásah na některých stavebních částech proveden už dvakrát, zatímco stav jiných jej zatím nevyžaduje. Udržení kontinuity je vzhledem k nesmírnému významu, ale i rozsahu a složitosti této stavby velmi důležité. Čím včasnější konzervační zásah je, tím méně invazivní musí být, jinými slovy: tím více z originální podstaty je možné do budoucna zachovat. Za originál na katedrále považujeme jak středověké, tak i neogotické konstrukce a detaily. Pro lepší představu připomenu alespoň stručně, jak typická roční etapa konzervace probíhá a jaké činnosti zpravidla zahrnuje.

Každá etapa musí být provedena v průběhu jedné stavební sezóny, zpravidla od počátku března do konce října, aby lešení nemuselo na daném úseku stavby stát přes zimu. Tímto způsobem se podařilo zvládnout i konzervaci Velké jižní věže v roce 2000, jež byla až dosud svým rozsahem největší a také nejnáročnější etapou.

Lešení se staví zásadně z nekorodujících prvků a smí být kotveno pouze do spár mezi kvádry kamenného zdiva. Z něho je jako první provedena podrobná prohlídka celého úseku, při níž jsou všechny poruchy, trhliny, zvětřalá a jinak porušená místa zaznamenána a předběžně vyhodnoceny. Pak zpravidla následuje šetrné čištění povrchu kamene, většinou čistou vodou nebo párou a měkkými kartáči, odstraňování neprodyšných krust, odsolování (pomocí buničinných zábalů) a obnova narušených spár, které jsou vyplněny vápennou maltou nebo olovem. Velmi náročnou součástí prací je demontáž lípané výzdoby opěrných pilířů; její provedení je právě na katedrále sv. Víta ve srovnání se soudobými sakrálními stavbami velmi neobvyklé. Profily svislých prutů, vimperky a slepé kružby nejsou součástí kvádrů pilíře, ale jsou vytesány zvlášť, a ke zdivu přikotveny železnými prvky ve tvaru T, zalitými olovem. Tento systém použila středověká stavební huť po roce 1370 a byl používán i při opravách v 19. století. Korozí železných

Foto © autor

Pražský hrad, katedrála sv. Víta, detail náhrobku arcibiskupa Martina Medka v průběhu restaurování

Foto © autor

Pražský hrad, Starý královský palác, Ludvíkovo křídlo před konzervací

Foto © autor

Pražský hrad, Starý královský palác, Ludvíkovo křídlo po dokončené konzervaci průčelí

kotev způsobuje trhliny v profilech, proto musejí být prakticky všechny části této reliéfní výzdoby opatrně demontovány. Jsou pak osazeny zpět, přičemž nové kotvy jsou subtilnější a z nerezové oceli, stejně jako ve středověku zalité olovem. Jen ty nejvíce poškozené a neopravitelné prvky jsou vyměněny za kopie, vytvořené tradičním kamenickým způsobem z vybraného přírodního pískovce. Podíl takto vyměněných částí je proti opravám v 19. století minimální. Všechny prvky sochařské výzdoby (reliéfy, mas-

ky, konzoly, chrliče, z nichž řada je ještě originálních, ze 14. století) jsou pečlivě restaurovány. K tomu předkládá pověřený restaurátor nejprve restaurátorský záměr a na závěr pak zprávu o restaurování ve standardním provedení.

Některé činnosti menšího rozsahu nebo charakteru běžné údržby mohou být prováděny bez lešení, ze zvedací plošiny (takto proběhlo např. čištění povrchu kamene v interiéru jižní předsíně) nebo s využitím požární techniky (klempířská oprava oplechování parapetu okna Velké věže poškozeného ledem). Zcela nezávisle na konzervaci opěrného systému se realizují práce v interiéru, zahrnující nejen restaurování architektury, ale i oltářů, soch a nástěnných maleb. Samostatnou kapitolou je průběžný monitoring mozaiky Posledního soudu na jižním průčelí předsíně. Od posledního rozsáhlého a velmi úspěšného restaurování v letech 1998–2000 jsou podrobné kontroly stavu tohoto významného díla prováděny každoročně a podle jejich výsledků na ně případně navazují dílčí restaurátorské zásahy.

Foto © Jan Glöc

Pražský hrad, Starý královský palác, Vladislavský sál po dokončení konzervace klenby a restaurování podlahy

Součástí každé etapy konzervace, resp. její přípravy, je pořízení podrobné plánové dokumentace daného úseku. Dokumentace musí být tak podrobná, aby zachycovala průběh veškerých spár, doslovně tedy každý kámen.

Foto © autor

Pražský hrad, průčelí Nového paláce do III. nádvoří s barevností obnovenou v 80. letech 20. století

Foto © autor

Pražský hrad, průčelí Nového paláce do II. nádvoří v průběhu obnovy s novou verzí barevnosti

Do nově pořízené podrobné dokumentace se v průběhu prací zaznamenává druh a rozsah poškození, provedené konzervační zásahy, zejména výměny poškozených prvků za kopie a stavebně historické vyhodnocení. Při stavebně historickém průzkumu jsou získávány poznatky jak z oblasti středověkého stavitelství, tak i poznatky o postupech stavební huti z 19. století. Dokumentovány jsou zejména

památkového dozoru na stavbě. Jde nejen o vlastní dozor nad dodržováním stanovených podmínek, ale také o řešení situací, které se objevují až během prací (odkrytí nečekaných nálezů, jiné skutečnosti než předpokládal projekt apod.). U nejzávažnějších akcí či práci na nejvýznamnějších objektech je přítomnost památkového specialisty nutná téměř denně.

stopy opracování kamene, kamenické značky, pozůstatky povrchové úpravy (nátěrů), železné spojovací a kotvicí prvky. Ve vybraných případech se provádí analýza malty ze spár. Každý rok jsou vytvořeny formy a pomocí nich sádrové odlitky vybraných sochařských či architektonických detailů a kamenických značek, které jsou zařazeny do sbírek Pražského hradu. Příležitostně jsou využity i jako výstavní exponáty a mohou návštěvníkům přiblížit běžně nepřístupné části katedrály a zprostředkovat poznání vysoké úrovně její umělecké výzdoby.

Dalším příkladem systematické konzervace, prováděné po etapách, je Starý královský palác. Jednotlivé úseky průčelí tohoto složitého stavebního komplexu, střechy a interiéry byly postupně konzervovány a opraveny v období 2002–2015. Zatím poslední etapa zahrnovala všechna průčelí Ludvíkova křídla.

Průčelí a střechy Nového paláce procházejí postupnou obnovou, která je spojena se změnou barevnosti. Nové barevné řešení v kombinaci okrové a bílé vychází z průzkumu malé plochy fasády, která byla nedlouho po dokončení tereziánské přestavby překryta mladší střechou. Obnova barevnosti fasád Nového paláce v 70. a 80. letech 20. stol. byla provedena akronátovými nátěry. Ty se nyní pečlivě, ale šetrně k omítkovým povrchům odstraňují a pro novou úpravu se používají nátěry vápenné.

Podmínky památkové ochrany v areálu Pražského hradu odpovídají výjimečnému charakteru a významu této národní kulturní památky. Kromě konzultací, památkových směrnic a závazných stanovisek považujeme za nesmírně významný praktický výkon

*Ing. arch. Petr Chotěbor, CSc.
Odbor památkové péče Kanceláře prezidenta republiky*

Struktura zástavby a požadavky do regulace

Jan Mužík

K charakteristickým rysům lidských sídel – měst i vesnic – patří také jejich urbanistická struktura. Ta je v různé míře tvořena strukturou zástavby, veřejných a vyhrazených prostranství.

Strukturu zástavby, a tím i urbanistickou strukturu, ovlivňují především přírodní podmínky, krajina a zejména pak morfologie terénu. Na charakteru zástavby se pak podílí její náplň zástavby, provozní vztahy, měnící se potřeby lidí a potřeby je uspokojovat. Významnou roli hraje také velikost sídla, poloha a vztah lokality k ostatním částem města.

Sídelní struktura, urbanistická struktura sídla a struktura zástavby jeho jednotlivých částí prochází staletým vývojem, tedy krystalizací hodnot a forem. Současně je také záznamem o potřebách a schopnostech člověka vytvářet si příznivé hmotné prostředí pro život.

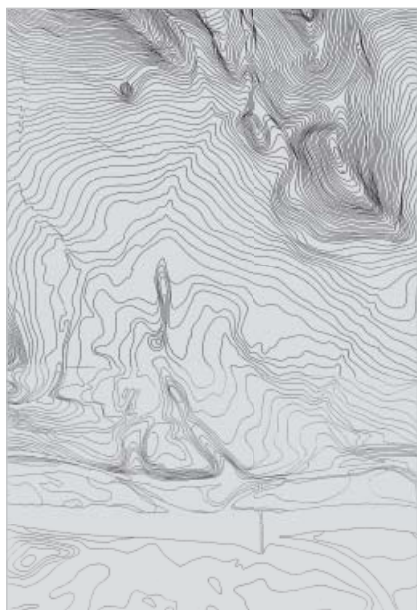
Vývoj stavby sídel – měst a vesnic přinesl do jejich organismu a obrazu charakterově, druhově a kvalitativně velmi pestrou urbanistickou strukturu reprezentovanou hlavně strukturou zástavby, veřejných prostranství, architektonických a krajinářských objektů, včetně prvků drobné architektury a výtvarných děl. Zejména ty části měst a vesnic, které prošly zmíněnou krystalizací, mají urbanistickou strukturu, kde jsou vzájemně sladěny prostorové nároky, funkční potřeby a provozní vztahy. Takové části našich sídel jsou všeobecně uznávanou urbanistickou hodnotou. V územních a regulačních plánech nebo alespoň územních studiích jsou pak označovány jako stabilizovaná struk-

tura, kterou je třeba respektovat a chránit, na kterou se sluší nebo je žádoucí navazovat a citlivě ji modernizovat.

Formování urbanistické struktury bylo a je ovlivňováno přírodními podmínkami, funkčními a sociálními potřebami a hospodářskými možnostmi společnosti. Nemalý vliv je ale také přičítán představám, fantazii a tvůrčím schopnostem lidí.

V našich sídlech máme velmi pestrou škálu typů urbanistické struktury s ještě pestřejší nabídkou struktury zástavby. Na charakteristických rysech urbanistické struktury se podílí přírodní podmínky, forma zástavby, skladba a kompozice veřejných prostranství, architektura jednotlivých staveb, řada výtvarných děl, drobných architektonických a vegetačních prvků. V našich městech je mnoho jejich částí, kde jsou jednotlivé složky prostředí až na drobnosti harmonicky sladěny a oprávněně jsou považovány za urbanisticky a architektonicky hodnotné. Proto je správné, že v územně plánovací dokumentaci je zakotveno a požadováno, aby každý nový zásah do těchto částí byl v kontextu se stávající okolní zástavbou, tedy s již vytvořenou urbanistickou a architektonickou hodnotou. Neznamená to ale konzervaci těchto částí, naznačuje to pouze vyšší míru citlivosti k dříve vytvořeným, léty ověřeným všeobecně uznávaným hodnotám.

Vliv přírodních podmínek na urbanistickou strukturu města Litoměřice

terénní reliéf

struktura zástavby

vzájemný soulad

Formy urbanistické struktury a druhy zástavby

Asi nejběžnější a charakterově nejjasnější je členění sídel na vesnice a města a to za předpokladu, že městyse nabízejí prostředí obou základních typů lidských sídel. Běžně mluvíme o **vesnickém** (venkovském) a **městském** charakteru zástavby. Na rozlišení těchto struktur zástavby se podílejí rozsah zástavby, prostorové potřeby staveb, jejich funkční náplň, provozní vztahy a vazby na okolí.

K pestrosti našich sídel výrazně přispívají také další charakteristické způsoby zástavby, které označujeme pojmy **roslá** a **založená** urbanistická struktura. Týkají se jak vesnic, tak měst. Časté jsou také jejich **kombinace**, ale také **nepříjemné střety**, a to i v jednom sídle.

Vesnickou strukturu obvykle charakterizují rozlehlá veřejná prostranství, drobná a výrazově skromná zástavba tvořená převážně jednopodlažními obytnými a hospodářskými objekty, na které navazují poměrně velké, pečlivě udržované zahrady, sady a další zemědělsky obdělávaná krajina.

Vývoj a charakteristické rysy vesnické struktury – Přízřenice, Brno-jih

stabilní katastr 1825

stav před rokem 1939

současný stav

Přízřenice, Staré náměstí

Přízřenice, pohled od jihu

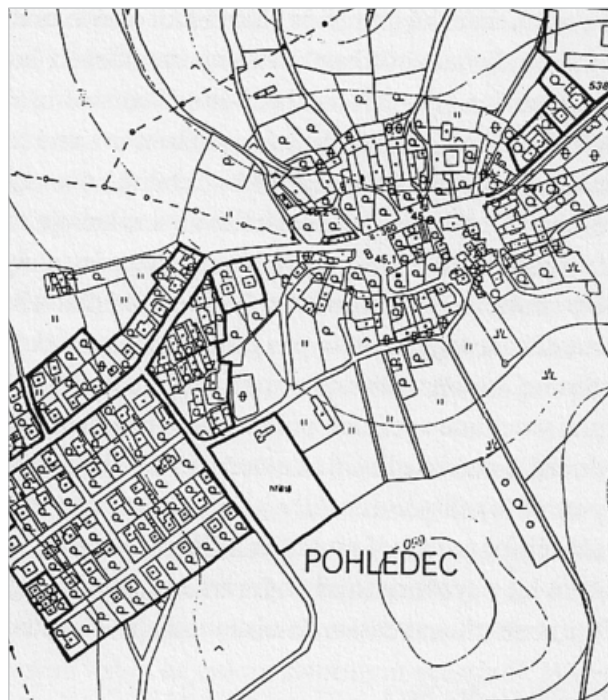

Přízřenice, severní část návsi kapkovitého tvaru

Sídla a části měst lze dále odlišovat také podle způsobu zástavby na tyto základní formy:

- **kompaktní** reprezentovanou blokovou zástavbou s vysokou hustotou zastavěné plochy a jasně vymezenými veřejnými a vyhrazenými prostory, nejčastěji je součástí městských center a navazujících vnitřních částí, lze sem také zařadit návesní typ vesnice;
- **rozvolněnou**, pro kterou jsou charakteristické otevřené bloky, řadová, kobercová a částečně bodová zástavba s průměrnou hustotou zastavění s ještě zřetelným vymezením různorodých veřejných prostorů, nejčastěji tvoří samostatnější převážně obytné části měst, k rozvolněné formě zástavby také řadíme shlukový typ vesnické struktury;
- **volnou**, kterou charakterizuje převážně izolovaná zástavba dobře reagující na dané přírodní podmínky a vytvářející citlivý přechod do volné okolní krajiny, patří tedy hlavně na okraje městské struktury a také tvoří volnou venkovskou zástavbu v horských a podhorských oblastech.

Všechny tyto základní zastavovací formy mohou být uspořádány pravidelně – **geometricky** nebo nepravidelně – **organicky**. Existují také velké množství jejich kombinací.

Střet vesnické a městské zástavby

Charakteristické rysy rostlé a založené městské struktury

Rostlá struktura, Litomyšl – historické jádro

Založená struktura, Vysoké Mýto – historické jádro

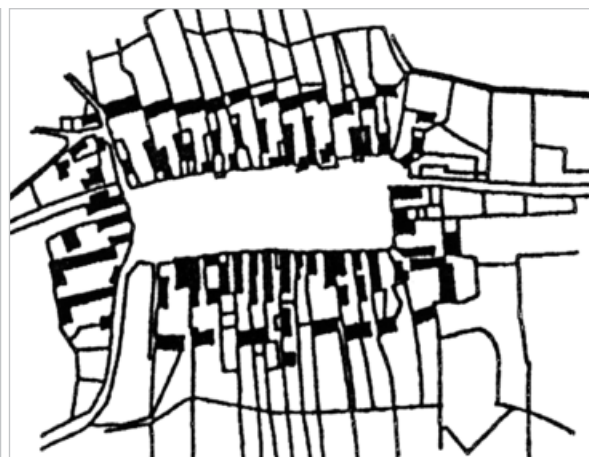
Rostlá struktura, Litomyšl – hist. jádro, situace

Založená struktura, Vysoké Mýto – hist. jádro, situace

Znojmo, městská kompaktní zástavba

Hološovice, vesnická zástavba

město rozvolněná zástavba

vesnice

město – předměstí volná zástavba

vesnice

Garance vytvoření jedinečného hodnotné prostředí

V tomto krátkém výčtu základních typů zástavby nelze postihnout celou škálu jejich možných kombinací a nelze také uvést množství pojmů, kterými se drobnější odlišnosti snažíme vystihnout. Za mnohem důležitější pokládám potřebu kontinuální a koncepční urbanisticko-architektonické činnosti městských architektů, dále vysoce odbornou práci architektů a ostatních projektantů při navrhování jednotlivých staveb či jejich souborů a kvalitní odbornou práci stavebních úřadů.

Možnosti regulace urbanistické struktury

V procesu přípravy a realizace prostředí pro spokojený život lidí je výchozím podkladem kvalitně zpracovaná územně plánovací dokumentace – územní a regulační plány. Ty obsahují předem dohodnutá pravidla, která také garantují postupné vytvoření předpokládaného charakteru a kvality prostředí. Tedy garantují vytvoření celku – kvalitní urbanistické struktury, která významně zvyšuje hodnotu jednotlivých prvků této struktury, často i soukromých majetků.

Příklad regulace struktury zástavby v územních a regulačních plánech

Územní plány mohou regulovat spíše charakter urbanistické struktury sídel a pouze výjimečně, v případě malých sídel, i strukturu zástavby. Využívají k tomu především funkční (plošné) využití lokality. Může tak přímo vymezit lokalitu například pro vesnickou nebo městskou strukturu. Pomocí dalších regulačních prvků může ovlivnit hustotu zástavby (koeficient zeleně) nebo i výšku zástavby (koeficient podlažních ploch, počet nadzemních podlaží), případně může obsahovat i jiný způsob prostorové regulace (vymezení veřejných prostranství).

Výslednou míru regulace v územním plánu může ovlivnit velikost sídla a jeho význam v sídelním celku, přírodní a krajinné podmínky či vztahy, ale hlavně odborná způsobilost pořizovatele a zpracovatele.

Míra regulace v územním plánu

Litoměřice, příklad regulace struktury zástavby v územního plánu

Plochy s rozdílným způsobem využití:

BYDLENÍ INDIVIDUÁLNÍ V RODINNÝCH DOMECH – MĚSTSKÉ BI

Funkční regulace:

hlavní využití, přípustné využití, nepřípustné využití
Podmínky: přípustná zařízení a služby jsou lokálního významu, u obslužných zařízení je nutné řešit parkování vozidel na vlastním nebo k tomu účelu určeném pozemku.

Prostorová regulace:

Individuální rodinné domy, izolované, dvojdomy, řadové domy o max. 2 nadzemních podlažích s využitelným podkrovím. Objemové a architektonické ztvárnění objektů bude řešeno s ohledem na **kontext s okolní zástavbou**.

U novostaveb je podmínkou garáž v objektu nebo na vlastním pozemku.

KZ = 0,55/0,65 z výměry pozemku do 800 m²,
resp. **KZ = 0,60/0,70** z výměry pozemku nad 800 m².

Míra regulace v regulačním plánu (územní studii)

Regulace zástavby je velmi těsně provázána s charakterem a celkovým obrazem veřejných prostranství, tedy s charakterem urbanistické struktury.

Pravidla (regulativy) dohodnutá pro zástavbu je proto nezbytné navrhovat a přijímat současně s regulativy zajišťujícími budoucí charakter a obraz přilehlých veřejných prostranství.

Regulační plány mohou například přesněji určit míru hustoty zastavění, velikost bloku, míru rozvolněnosti či izolovanosti zástavby, mohou také formovat zástavbu geometricky, organicky, případně jednotlivé typy kombinovat. Mohou tedy společně s uspořádáním veřejných prostranství přispět k požadované pestrosti prostředí a jeho vysoké kvalitě. Jedinou jejich nevýhodou je, že pravidla v nich obsažená jsou spojována s omezováním individuálních potřeb, představ a zájmů vlastníků pozemků.

Zapomíná se, že pravidla obsažená v regulačních plánech vycházejí z potenciálu území a ze snahy harmonizovat zájmy všech vlastníků a tím zajistit tu nejvyšší kvalitu prostředí.

Nejčastěji uplatňované regulativy v regulačních plánech:

ULIČNÍ ČÁRA – vymezuje veřejný a soukromý prostor, je navržena s ohledem na kvalitu prostoru a jeho nezbytné technické parametry. Bývá potvrzována oplocením realizovaným na soukromých pozemcích.

STAVEBNÍ ČÁRA HLAVNÍ – stanovuje se tam, kde se stavby výrazně podílejí na tvorbě uličního prostoru. Jedná se o závaznou polohu uličního průčelí hlavních staveb.

STAVEBNÍ ČÁRA VEDLEJŠÍ – určuje nejvýše přípustnou odchylku od hlavní stavební čáry v rozsahu určené délky průčelí hlavní stavby.

NEPŘEKROČITELNÁ HRANICE ZÁSTAVBY – vymezuje plochy na pozemcích pro zástavbu. Využití plochy může být omezeno procentem zastavitelnosti.

VÝŠKA ZÁSTAVBY – je obvykle dána max. počtem nadzemních podlaží. Praxe ale ukazuje, že je potřebné určit úroveň 1. nadzemního podlaží ve vztahu k úrovni rostlého terénu v těžišti vymezené plochy pro stavbu.

TVAR STŘECHY – může v určitých lokalitách výrazně ovlivnit charakter zástavby. Tento regulativ by neměl být podceňován.

KOEFICIENT ZELENĚ – závazný koeficient, který stanoví plochu pozemku, která musí být využita pouze pro vegetaci. To vyžaduje, aby součástí projektu pro stavební povolení byl návrh terénních a vegetačních úprav.

VJEZDY NA POZEMKY – jedná se o vymezené úseky uliční čáry vhodné pro vjezdy na pozemky a ke stavbám. Jejich vymezení reaguje na optimální umístění hlavní stavby, na svažitost terénu, orientaci ke světovým stranám a na budoucí obraz veřejného prostranství. Jejich poloha je nezbytná pro řešení technické infrastruktury.

ACHITEKTONICKÝ AKCENT – jedná se o část stavby, která je pohledově více exponovaná a významně se podílí na utváření obrazu stavby, a tím také veřejného prostranství.

OPLOCENÍ POZEMKŮ je zapotřebí regulovat s ohledem na podíl architektury staveb, vysoké zeleně a ostatních parterových prvků na výsledném charakteru veřejných prostranství. Návrh oplocení proto musí být součástí projektu pro stavební povolení každé stavby.

Alternativní možnost regulace – příklad

Litoměřice – Miřejovická stráž

Pokus o vytvoření městské formy zástavby bez regulačního plánu

Snaha vytvořit urbanisticky hodnotný soubor s kvalitním obytným prostředím, využít jedinečností území a jednotlivých parcel přivedla město k pokusu nabídnout zájemcům o bydlení v rodinné zástavbě základní informace o navrhovaném souboru a jeho předpokládaném výsledném obrazu. Předem zveřejněná pravidla obsahovala charakteristiku souboru a jednotlivých parcel, která pokud budou využita, bude postupně vytvořeno hodnotné obytné prostředí celého souboru.

Město proto připravilo urbanisticky vhodnou lokalitu, ve které cestou územního a stavebního řízení realizovalo veřejná prostranství (ulice, park) včetně technického vybavení. Stavební úřad tento postup potvrdil a následně město nabídlo jednotlivé parcely v dražbě k prodeji zájemcům (investorům) s „návodem k použití“.

Vzhledem k tomu, že tento první pokus uspokojit požadavky stavebníků a realizovat růst města v souladu s územním plánem dopadl velmi dobře, můžu dnes prezentovat soubor pravidel připravených pro druhou lokalitu.

Vývoj první lokality od roku 2010 (v únoru proběhl prodej parcel) do roku 2015.

Území připravené pro výstavbu rodinných domů, první lokalita „U hřiště“ v roce 2010

Soubor rodinných domů „U hřiště“, stav v roce 2015

Soubor rodinných domů „U hřiště“, stav v roce 2015

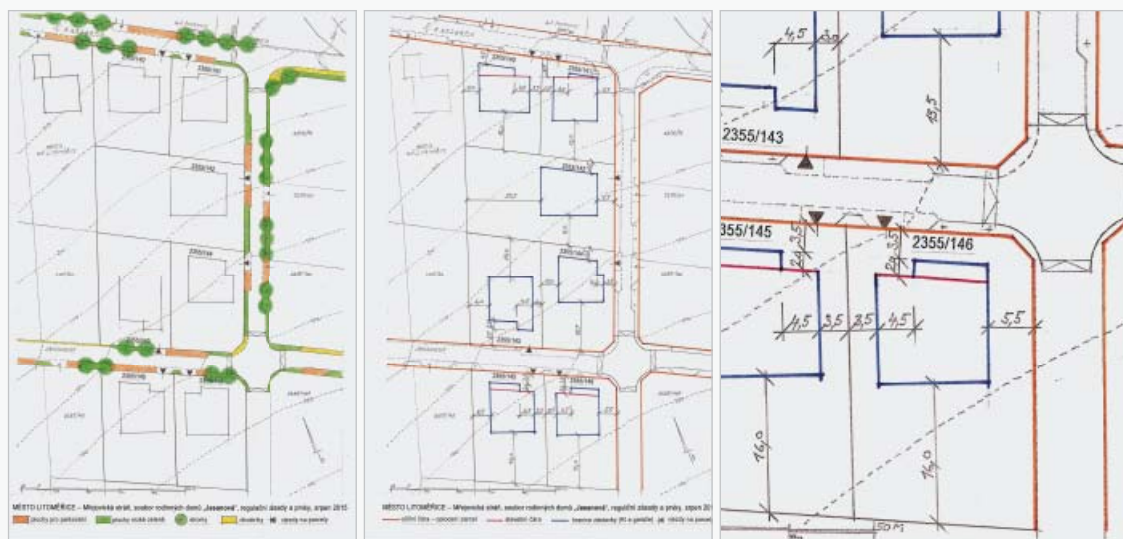
Příklad urbanistického uspořádání druhé lokality s vlastnostmi jednotlivých parcel, s regulačními prvky a doporučeními pro stavebníky (připraveno v srpnu 2015).

LITOMĚŘICE – MIŘEJOVICKÁ STRÁŇ

Soubor rodinných domů „Jasanová“

vlastnosti parcel, regulační prvky a doporučení pro stavebníky

2355/146
parcelní číslo

Úprava veřejných uličních prostorů

Regulativy celého souboru

Regulativy pro parcelu č. 146

Charakter a kvalita lokality:

Soubor je součástí severozápadní části města. V blízkosti jsou objekty a plochy občanského vybavení, což posiluje komplexnost a kvalitu obytného prostředí. Veřejná prostranství souboru – ulice budou upraveny jako „obytná zóna“. To umožňuje přiblížit RD k okraji parcel a zvětšit ty jejich části, kde se nabízí vazba obytných místností na obytnou část zahrady.

Vlastnosti parcely: Parcela č. 146 je přístupná ze strany severní, z ulice Jasanová. Na straně západní navazuje sousední parcela č. 145. K jižní straně přiléhá parcela č. 2355/1, která může být také ještě využita pro stavbu RD, ale může být i zázemím pro polyfunkční zástavbu (bytové domy, obchod, služby, administrativa) při ulici Bójská. Orientační rozměry parcely jsou **22,1 m x 34,5 m**. Orientační plocha parcely č. 146 je **763 m²**. Terén se mírně svažuje k jihu. **Výškový rozdíl** rostlého terénu při severní a jižní hranici parcely je cca **1,7 m**.

Závazné regulační zásady a prvky:

Vychází z platného územního plánu – **BI – bydlení individuální v rodinných domech – městské**.

Architektonické ztvárnění bude v kontextu s okolní zástavbou. Koefficient zeleně **KZ** je **min. 0,55, optimálně 0,65** z výměry parcely. Vzhledem k poloze souboru v organismu města a s ohledem na velikosti parcel, není soubor vhodný pro jednopodlažní stavby RD (bungalovy).

Oplocení parcel: oplocení bude v linii uliční čáry (**oranžová**) na soukromé parcele, výška oplocení nepřesáhne výšku pilířků TI, tedy **maximálně 140 cm**. Výplně sloupkového oplocení budou průhledné, pouze v okolí vstupu na parcelu mohou být plné. Součástí oplocení bude místo pro nádobu na tuhý domovní odpad.

Stavební čára: (**červená**) je závazná pro umístění alespoň 2/3 délky příslušného průčelí RD.

Nepřekročitelná hranice zástavby: (**modrá**) vymezuje část parcely pro umístění RD a garáže.

Tvar střechy: Na charakteristickém výrazu souboru se budou podílet RD s plochými, případně sedlovými střechami se sklonem do 20°.

Doporučení pro stavebníky:

Pro zajištění pestrého a kvalitního prostředí se společnými charakteristickými rysy souboru doporučujeme investorům, aby projektovou přípravu jednotlivých RD garantoval architekt autorizovaný v České komoře architektů. Pro co nejlepší informovanost investorů i projektantů doporučujeme konzultovat koncepty návrhu RD včetně zahrady s pracovníky odboru územního rozvoje Městského úřadu v Litoměřicích a městským architektem, pokud možno již v počáteční fázi projektové přípravy.

Závěr

Po zkušenostech z průběhu projektové přípravy rodinných domů v lokalitě „U hřiště“ a z jejich postupné realizace mohou konstatovat následující:

- regulativy obsažené v „návodu k použití parcely“ se podařilo udržet,
- projektová dokumentace byla u většiny RD zpracována autorizovanými technikami a inženýry, projekty zpracované autorizovanými architekty byly výjimkou,
- většina návrhů byla předložena ke konzultaci ale téměř výhradně investory bezprojektantů, to potvrdilo malý zájem investorů o předem dohodnutá pravidla – regulativy, zejména o ty, které vycházejí z podílu jednotlivých staveb na utváření charakteristického obrazu celého souboru a veřejných prostranství,
- diskuse nad mnohými návrhy byly velmi poučné, náročné, někdy i veselé a ve výsledcích celkem pestré, nejvíce nás těší ty, které byly úspěšné a vyústily hlavně v konečnou spokojenost stavebníků.

doc. Ing. arch. Jan Mužík, CSc.
Katedra urbanismu a územního plánování
Fakulta stavební ČVUT v Praze

Poznámky:

Poznámky:

Název:

Kulturní dědictví a památková ochrana
Sborník z konference AUÚP, Tábor 5.–6. 5. 2016

Foto na titulní straně obálky:

Bechyňská brána – model historického jádra Tábora | Foto © Zuzana Gajdíková

Vydání:

První

Místo vydání:

Brno

Vydává:

Ústav územního rozvoje
jako mimořádnou přílohu časopisu Urbanismus a územní rozvoj č. 4/2016

Redakce a grafická úprava:

Tamara Blatová

Rok vydání:

2016

Počet stran:

64

Sazba a tisk:

GRAFEX-AGENCY, s. r. o.
Helceletova 16, Brno

Náklad:

1 650 ks

ISBN 978-80-87318-50-8

MINISTERSTVO
PRO MÍSTNÍ
ROZVOJ ČR

ÚSTAV
ÚZEMNÍHO
ROZVOJE

auúo